

Jaký vliv mají fyzicko-geografické podmínky na formování identity a vznik sociálního kapitálu?

Bakalářská práce

Studijní program:

B7401 Tělesná výchova a sport

Studijní obory:

Tělesná výchova se zaměřením na vzdělávání

Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové)

Autor práce:

Daniel Stehlík

Vedoucí práce:

Mgr. Hynek Böhm,

Ph.D. Katedra geografie

Zadání bakalářské práce

Jaký vliv mají fyzicko-geografické podmínky na formování identity a vznik sociálního kapitálu?

Jméno a příjmení: **Daniel Stehlík**
Osobní číslo: P17000126
Studijní program: B7401 Tělesná výchova a sport
Studijní obory: Tělesná výchova se zaměřením na vzdělávání
Geografie se zaměřením na vzdělávání (dvouoborové)
Zadávací katedra: Katedra geografie
Akademický rok: **2018/2019**

Zásady pro vypracování:

Cílem mé práce je odpovědět na otázku týkající se vlivu fyzicko-geografických podmínek na formování identity a vzniku sociálního kapitálu. Práce se bude zaměřovat především na Evropu a evropskou kulturu. Na základě dostupných podkladů bude analyzován a interpretován vývoj identity a sociálního kapitálu ve vztahu k fyzicko-geografickým podmínkám a následně, na základě získaných informací budou porovnávány rozdíly v určených regionech Evropy.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 40 stran
Forma zpracování práce: tištěná
Jazyk práce: Čeština

Seznam odborné literatury:

BOURDIEU, Pierre. Teorie jednání. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

CHROMÝ, P. (2003): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů? In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds): Geografie na cestách poznání. UK v Praze, PŘF, KSGRR, Praha, s. 163-178.

ISBN 80-86561-10-0, 2003

VENCÁLEK, Jaroslav. Protisměry územní identity. Český Těšín: Olza, 1998. ISBN 80-86082-10-5.

PLECITÁ, Klára, ed. Národní identity a identifikace: Česká republika – Visegrádská čtyřka – Evropská unie. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2015. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7330-285-6.

FURTADO, Peter, ed. Dějiny národů: jak se utvářely národní identity. Přeložil Hana SEDLÁKOVÁ. Praha: Slovart, 2018. ISBN 978-80-7529-698-6.

MAJEROVÁ, Věra, Tomáš KOSTELECKÝ a Luděk SÝKORA. Sociální kapitál a rozvoj regionu: příklad Kraje Vysočina. Praha: Grada, 2011. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-4093-5.

Šafr, Jiří, Markéta Sedláčková. 2006. Sociální kapitál. Koncepty, teorie a metody měření. Sociologické studie / Sociological Studies 06:7. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 93 s. ISBN 80-7330-095-8.

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Böhm,
Ph.D. Katedra geografie

Datum zadání práce: 24. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2020

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. RNDr. Kamil Zágoršek,
Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. července 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

14. července 2020

Daniel Stehlík

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Jaký vliv mají fyzicko-geografické podmínky na vznik identity a sociálního kapitálu?" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Liberci dne 16. 7. 2020

Daniel Stehlík

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval Mgr. Hynku Böhmovi, PhD., za jeho přívětivý přístup, neochvějnou trpělivost, ochotu a cenné rady při zpracování mé bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce zkoumá vliv fyzicko - geografické podmínky na vznik identity a sociálního kapitálu. Klíčovými slovy práce jsou především geografické podmínky, identita, sociální kapitál a vztah mezi přírodou a člověkem. Hlavním cílem je spíše nastínit možné okruhy odpovědí, než jednoznačná odpověď. Dalším dílčím a neméně důležitým cílem je samotná diskuse problematiky, neboť vztah mezi člověkem a přírodou vytváří celistvý kruh závazných interakcí. Jednotlivé kapitoly této práce se snaží co nejvíce přiblížit tento symbiotický vztah pomocí antropogeneze, kulturní adaptace a dalších jiných poznatků, které jsou vysvětleny v teoretické části. Praktická část bakalářské práce je následně věnována nalézání popisu cest, nabízejících možný přístup k řešení vlivu geografických podmínek na vznik identity a sociálního kapitálu.

Klíčová slova

Geografické podmínky, identita, sociální kapitál, homeostáze, kultura, kulturní vzorce, kulturní adaptace, člověk, příroda, jazyk, náboženství

Annotation

This bachelor thesis analyzes the influence of physical-geographical conditions on the origin of identity and social capital. The key words of this bachelor thesis are geographical conditions, identity, social capital and the relationship between nature and man. The main goal is to outline possible areas of response rather than a clear answer. Another goal is the discussion of the topic itself, because the relationship between man and nature creates a whole circle of binding interactions. The individual chapters of this work try to bring this symbiotic relationship as close as possible through antropogenesis, cultural adaptation and other findings, which are presented in the theoretical part. The practical part of this bachelor thesis focuses on finding a description of ways offering possible approach to address the influence of geographical conditions on the origin and social capital.

Keywords

Geographic conditions, identity, social capital, homeostatis, culture, cultural patterns, cultural adaptation, human, nature, language, religion

Obsah

1 Úvod, cíle a metody práce.....	11
2 Teoretická část.....	13
2.1 Vztah člověka a přírody.....	13
2.1.1 Příroda.....	13
2.1.2 Člověk.....	14
2.1.3 Vývoj vztahu člověka a přírody.....	15
2.2 Antropogeneze.....	18
2.2.1 Antropogeneze z hlediska genetických poznatků.....	22
2.3 Adaptace na vnější prostředí.....	23
2.3.1 Biologické pojetí homeostáze.....	24
2.3.2 Kulturní pojetí homeostáze.....	24
2.3.3 Kulturní adaptace.....	24
2.4 Kultura.....	25
2.4.1 Kulturní vzorce.....	26
2.4.2 Etnické skupiny, etnikum, etnicita.....	30
2.4.3 Jazyk.....	31
2.4.4 Náboženství.....	34
2.5 Identita.....	38
2.6 Prostorová (geografická) identita.....	40
2.7 Sociální kapitál.....	43
2.7.1 Teoretická konceptualizace sociálního kapitálu.....	43
2.7.2 Formy sociálního kapitálu.....	46
2.8 Geografické podmínky a jejich vliv na společnost a identitu.....	49
3 Praktická část.....	50
3.1 Vliv klimatu a biodiverzity na biologické rysy, jakožto primárních znaků biologické identity.....	51
3.2 Vliv geografických podmínek na prostorový rozptyl etnik a etnických skupin.....	58
3.3 Jazyk.....	62
3.4 Náboženství.....	64
3.5 Sociální kapitál.....	69
3.6 Přírodní zdroje a jejich vliv na intelektuální kapitál.....	73
4 Závěr.....	77
5 Zdroje.....	81

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Současné pozemní biomy podle vegetace (The main biomes in the world), (Zdroj: wikipedia.org)	52
Obrázek 2 - World Map of Y-DNA Haplogroups (Dominant Haplogroups in Native Populations with Possible Migration Routes) (Zdroj: Wikipedia.org).....	58
Obrázek 3- Detailní etnicko-rasová mapa světa 2018 (Detailed Ethno-Racial Map of the World 2018); (zdroj: reddit.com; autor: Mason S)	59
Obrázek 4 - Barva lidské kůže ve 21. století (zdroj: imagenesmy.com; autor: Renato Biasutti)	59
Obrázek 5 - Migrace anatomicky moderních lidí (zdroj: blizehistorysjc.com; autor: Joost Bonsen)	61
Obrázek 6 – Příklady jazykových rodin (Examples of language families); (zdroj: pinterest.com).....	62
Obrázek 7 Atlas víry (The Atlas of Faiths); (zdroj: subzeroblue.com)	64
Obrázek 8 - 3D model reliéfu s topografickou výškou hor a hloubkou oceánů (zdroj: 123rf.com)	65
Obrázek 9 - Social Capital World Map 2019 (zdroj: solability.com)	69
Obrázek 10.-World Population density (zdroj: geostata.com)	71
Obrázek 11 – Natural Capital World Map 2019 (zdroj: solability.com).....	73
Obrázek 12 - Průměrné IQ (Average IQ by country); (zdroj: arealme.com)	74
Obrázek 13 - Intellectual Capital World Map 2019 (zdroj: solability.com).....	75
Obrázek 14- Global Peace Index 2019 (zdroj: abc.net.au).....	76

1 Úvod, cíle a metody práce

Již dnes je jasné, že současné i budoucí dějiny lidstva jsou momentem, který představuje historický zlom. Dnešní doba, ač už to tak vůbec nemusí vypadat, je podhoubím budoucí revoluce, volající po rozsáhlých společenských změnách v důsledku nevratných globálních změn klimatu.

Jednotlivé analýzy a prognózy studují změny především z hospodářského hlediska, neboť současný ekonomický systém je relativní zárukou světového míru, ačkoliv má dle mého názoru nemalé nedostatky. Z množství problémů, které se tímto tématem zabývají, vystupuje jedna velice zásadní a často přehlížená otázka: Jak globální změny klimatu ovlivní společnost a její vztah k životnímu prostředí? Či z hlediska geografie: Jaký vliv budou mít ony zmíněné změny na vztah společnosti ke geografickému prostoru, v němž se nacházejí?

Zmíněná otázka je důležitá, protože krátkodobé změny klimatu v různých historických obdobích velice zásadně ovlivňovaly chování, nálady a vzorce aktivit společnosti. Zlomové body se následně podepsaly i na vzniku a dalším vývoji kultury etnických, sociálních a národních skupin. Reakce ve většině případů probíhala pomocí kulturní adaptace, která s sebou přinášela změny lidského myšlení, hospodářských a zemědělských organizací i společenských struktur. Pokud se alespoň v určitém měřítku můžeme pokusit společnost srovnávat s živoucím organismem, nezbyvá nám nic jiného než se ptát: Co je bazální esencí společnosti, jež jednotlivé národy spojuje?

Za pojivo lze považovat především identitu, která umožňuje jednotlivcům identifikaci s dalšími skupinami a zároveň sociální kapitál společně se sociální důvěrou, která umožňuje společnosti pracovat jako celistvý organismus, ačkoliv v něm mají jedinci specializované funkce.

Tyto myšlenkové pochody předjímají primární otázku, jež je i součástí názvu bakalářské práce: Jaký vliv mají geografické podmínky na vznik identity a sociálního kapitálu? Odpověď na tuto otázku bude využita při studiu a napomůže pochopení chování jednotlivých kultur či civilizací na základě globálních změn.

Cílem bakalářské práce je popsat míru vlivu geografických podmínek na lidskou identitu a sociální kapitál. Jedním z dílčích cílů je popis procesů identifikace ve vztahu ke geografickým podmínkám vystupujících z geografických faktorů, které se spolupodílejí na utváření specifického přírodního prostředí, jež je dominantní složkou životního prostředí, v němž denně uskutečňujeme své aktivity, a umožňuje vytvářet vlastní kulturní prostředí. Dalším z dílčích cílů práce je popis teorií týkající se kulturní adaptace.

Nutným předpokladem pro vypracování bakalářské práce jsou souvislosti mezi geografickým prostředím ve vztahu k jednotlivým prvkům, které umožňují identifikaci. Součástí teoretické části práce je i popis problematiky, jež se zabývá různorodostí etnických skupin, kultur, jazyků a náboženství ve vztahu k biodiverzitě a klimatickým podmínkám.

Teoretická část byla zpracována za pomoci studia odborné literatury a následné interpretace autorů, kteří se zabývali obdobnými myšlenkami. Praktická část plynule navazuje na část teoretickou, byla doplněna studiem a interpretací vybraných map. Hledáním souvislostí mezi vybranými mapami a výsledky vybraných vědeckých analýz byl odhalen vztah a nezpochybnitelný vliv geografických podmínek z hlediska sociální identity a sociálního kapitálu, jakožto základních částí kulturní adaptace.

2 Teoretická část

2.1 Vztah člověka a přírody

Následující řádky této kapitoly se zabývají detailnějším popisem člověka i přírody a popisem vztahu mezi nimi. Vývoj vztahů mezi člověkem a prostředím je velmi důležitou součástí práce, neboť odkazuje k historickým milníkům, zejména na změnu společenských návyků a úrovně kulturní adaptace. Úroveň kulturní adaptace představuje historické okamžiky, kdy došlo k plošným změnám společenských návyků a aktivit, či změnám ve společenské struktuře. Sledování historických milníků odhaluje změnu vnímání našeho druhu ve vztahu k přírodě, kdy člověk působí jako podřízený. Jedná se o významný okamžik, neboť se od něj odvíjí řada problémů současnosti.

2.1.1 Příroda

Příroda je důležitou součástí životního prostředí, jejíž různorodost a specifčnost, která je dána vlivem geologických procesů a geografických podmínek, nabízí člověku prostor pro rozvoj jeho společenských aktivit. Mimo prostoru příroda také nabízí další neopomenutelné živé a neživé materiální zdroje, které člověku slouží na straně jedné k uspokojování biologických potřeb a na straně druhé k výrobě energií a technologií, na nichž je lidstvo závislé.

Existuje mnoho definic vysvětlující pojem příroda. Havránek ve svém *Slovníku spisovného jazyka českého* definuje přírodu jako „souhrn skutečností, které nevznikly úmyslnou činností“ a jako „volnou krajinu mimo lidská sídliště s živočištvem a rostlinstvem (Havránek, 1989, s. 652). Havránek dále přírodu dělí na přírodu živou a neživou. Kratochvíl ve své knize *Filosofie živé přírody* uvádí, že: „V naprosté všednosti významu je příroda to, kam se jezdí na výlet; to za městem, co je sice poškozené, ale místy ještě zelené“ (Kratochvíl 1994, s. 3). Z vědeckého hlediska lze přírodu popsat jako volně žijící ekosystém s určitou mírou biodiverzity v užším pojetí, a v širším pojetí lze přírodu chápat jako celou biosféru (wikipedia.org).

Životní prostředí dle Markové: „soubor podmínek, ve kterých probíhají všechny biochemické procesy živé hmoty, a proto se týká nejen člověka, ale i všech organismů v přírodě (Marková 2014, s. 10). Marková dále zmiňuje tzv. tibilískou definici, která životní prostředí považuje „za systém složený z přírodních, umělých a sociálních složek materiálního světa, jež jsou anebo mohou být s uvažovaným objektem ve stále interakci (Marková 2014, s. 11). Oním uvažovaným objektem, který je ve stálé interakci se životním prostředím, může být jakýkoliv

živý organismus. V tomto případě je však nejdůležitějším objektem člověk, neboť právě on má, jako jeden z mála živočichů, schopnost přetvářet přírodní prostředí na kulturní.

2.1.2 Člověk

Člověk a jeho existence na zemském povrchu jsou z historického hlediska dlouhodobě zkoumanou problematikou, která je i v dnešní době genetických výzkumů stále obestřena mnoha nejasnostmi. Zásadní otázkou člověka je jeho postavení v přírodě. „*Člověk jako jediný z dosud známých živých organismů má v přírodě dvojí postavení (antropocentrismus, biocentrismus)*“ (Marková 2014, s. 12). Marková dále uvádí, že člověk je na jedné straně vystavován stejným přírodním zákonům jako všechny ostatní živé organismy a na straně druhé je jediným živočichem, který je schopný přírodní zákony studovat a nashromážděné informace využívat k uspokojování potřeb a předávat tyto informace z generace na generaci. „*Tato schopnost dovolující člověku zasahovat do některých funkčních mechanismů přírody mu dává i určitou řídicí funkci*“ (Marková 2014, s. 12). Mimo řídicí funkce je člověku tímto způsobem předávána také zodpovědnost, která byla dlouhodobě přehlížena a člověk na sebe začal nahlížet jako na nadřazený druh.

Čím se však člověk liší od ostatních živých organismů? Odpověď lze nalézt v některých tvrzeních profesora Jana Sokola, který patří mezi přední české vědce a filozofy zabývající se především filozofickou antropologií. V jeho knize *Filosofická antropologie* věnoval mnoho částí popisu lidské univerzálnosti a vytyčením hlavních odlišností mezi lidmi a primáty.

Část knihy s názvem: *Čím se člověk liší?* zachycuje základní anatomické poznatky a definuje primární znaky. Za významnou odlišnost považuje především bipedii a vzpřímený postoj člověka. „*To souvisí s různou délkou končetin, předsunutou pávní, vyváženou polohou lebky a zmenšením některých svalových partií, které umožnily vznik lebečního prostoru a tím rozšíření mozkové hmoty*“ (Sokol 2008, s. 25). Zmíněné poznatky vnímá jako hlavní příčinu univerzálnosti člověka oproti specializaci, protože člověk nevyužívá určité a stále se opakující strategie k uhájení života, podnětem může být cokoliv. „*Nejenom příslovečný banán, ale doslova cokoli, co je na dosah, může být pro člověka důležité, například proto, aby obstál tam, kde žádné banány nerostou, kde se jediná potrava musí hledat pod sněhem, lovit ve vodě, či dokonce vypěstovat* (J, Sokol 2008, s. 30).

Univerzálnost člověka se tak dle jeho názoru projevuje v tom, že evolučně není vybavený pro život v určitém prostředí a pro žádnou specifickou strategii. To vše vychází z hlavního rozdílu mezi člověkem a ostatními živočichy, kterým je rozum. Naše kognitivní

funkce spočívají ve schopnosti se učit, vymýšlet, zkoušet a předávat své znalosti druhým. Dle Sokola má Člověk „*mimořádně obtížný úkol spočívající v hledání a nalézání životních strategií v každém prostředí, avšak to by pravděpodobně nebylo zvládnutelné, kdyby na to byl člověk sám*“ (Sokol 2008, s. 30).

Mimo vyšších kognitivních schopností, bipedie, předsunuté pánve, vyvážené polohy lebky a dalších znaků, je dalším důležitým znakem opoziční postavení palce vůči ostatním prstům. Antický filosof Anaxagorás si této drobné odchylky od jiných primátů všiml a pronesl dva velmi známé citáty: „Člověk je jediný živočich, který musí pracovat, protože má ruce“ a „Člověk je ze všech živočichů nejrozumnější, jež to má ruce“. Z jeho citátů je patrné, že pokud by při evoluci nedošlo k posunu palce do opozice, pravděpodobně bychom nemohli realizovat žádnou motoricky náročnější činnost, díky které by v souladu s kognitivními schopnostmi pravděpodobně nemohlo dojít ke kulturnímu rozvoji.

K samotnému kulturnímu rozvoji však docházelo pozvolna. Hrabáková uvádí, že „*děj příběhu, který nám vypráví o vývoji kultury, začíná někdy v době, kdy se objevují hominidé, tedy zhruba před pěti až čtyřmi milióny let* (Hrabáková 2013, s. 9). I proto se další část zaměřuje na antropogenezi.

2.1.3 Vývoj vztahu člověka a přírody

Současný vztah člověka a přírody nejvíce ovlivňují hospodářské aktivity člověka: „*Člověk jako jediný vyrábí, obchoduje, je tudíž odpovědný za průběh ekonomického reprodukčního procesu*“ (Marková 2015, s. 53). Čím vyšší je síla ekonomického reprodukčního procesu, v kvantitativním a kvalitativním měřítku, tím větší je jeho vliv na přírodní děje. V současnosti je člověk, potažmo lidská společnost, považována za novou globální geologickou sílu. Toto období Paul. J. Crutzen a E. Stoermer označují termínem „*Atntropocene*“, respektive „*Antropocén*“ (Crutzen, Stoermer, 2000). Toto období je význačné především tím, že dochází k překlápění pomyslné misky vah na stranu lidstva. Člověk tak již není konkurentem přírody a zdá se, že již není nikterak determinován. Dále je nesmírně důležité se seznámit s jednotlivými etapami vztahu člověka s přírodou. Dle Markové lze v tomto vztahu rozeznat tři kvalitativní etapy.

V první etapě člověk žije v rovnováze s přírodou. Společnost definují sběračské následně lovecké aktivity, které významně neovlivňují okolní prostředí. Toto období je dle Markové nejdelší etapou, zakončenou feudálním obdobím. „*Je charakterizována nízkým stupněm ekonomického rozvoje, který je dán nízkým stupněm rozvoje výrobních sil,*

spojeným s malou spotřebou přírodních zdrojů a nízkou produkcí výrobků i odpadů“ (Marková 2014, s. 53). Tato etapa nepředstavuje enormní zátěž pro přírodní prostředí. Příroda je stále ještě schopná, se vyrovnávat s vlivy naší činnosti pomocí autoregulačních mechanismů (Marková 2014).

Druhá etapa představuje kratší časový úsek spojený s manufakturní výrobou a nástupem průmyslové revoluce. Časové rozmezí druhé etapy je ohraničeno počátkem datovaným zhruba do druhé poloviny 18. století v Anglii, či od poloviny 19. století do poloviny 20. století v rakouských zemích. *„Hlavním rysem tohoto období je rozvoj strojové výroby, který podstatně zvyšuje produktivitu a dělbu práce, čímž dochází i ke zvyšování spotřeby přírodních zdrojů“ (Marková 2014, s. 54). Se zvýšením spotřeby přírodních zdrojů vzrůstá odpadní zátěž. Ekonomický reprodukční proces a jeho vliv na životní prostředí se zvyšuje a začíná nabývat regionálního charakteru (Marková 2014). „Vztah člověka k přírodě je stále ještě více soustředěn na otázku dostupnosti přírodních zdrojů, než na problematiku odpadů“ (Marková 2014, s. 54).*

Zatím konečná, třetí etapa, je spojená s vědecko-technickou revolucí. Automatizace výroby v postindustriální společnosti mnohočetně zvyšuje produktivitu práce a tím i nároky na přírodní zdroje. *„Množství výrobků i odpadních látek začalo růst exponencionálně a dopad ekonomického reprodukčního procesu na životní prostředí nabývá stále více globálního charakteru“ (Marková 2014, s. 54). Dle Markové je období specifické tím, že si člověk začíná uvědomovat platnost ekologických zákonů, které jsou nadřazené i jemu samotnému. Znečišťování přírodního, respektive životního prostředí, je jednou z hlavních otázek této doby. Na druhé straně však stojí otázka průmyslové konkurenceschopnosti a rozvoj hospodářských činností v rozvojových zemích. Důležitou otázkou je, zda a jak lze tyto dvě věci skloubit dohromady? Díky tomu se „pozornost člověka poprvé v širším měřítku zaměřila na vztah mezi výstupy reprodukčního procesu a přírodou“ (Marková 2014, s. 54). Společnost tak poprvé kontroluje vstupy i výstupy, reguluje produkci odpadů, snaží se snížit produkci emisí, odpadních vod a tuhých odpadů. V této etapě společnost poprvé v historii objevuje skutečnost, že člověk a jeho činnost narušuje jemnou rovnováhu ekosystémů, což může vést k záhubě.*

Další dělení vývoje vztahů mezi přírodou a společností definuje Ivan Jáč, který v historickém průřezu rozlišuje tři fáze:

- fáze **determinace** – nejdelší a nejstarší, člověk je determinován přírodou, která určuje vývoj společnosti, ta žije s přírodou v harmonii;
- fáze **konkurence** – střet člověka s přírodou díky průmyslové revoluci, devastace, globální poruchy (ozonový deficit, úbytek zdrojů);

- fáze **kooperace** – technologie a finanční možnosti napomáhají zachovávat a obnovovat rovnováhu přírodního prostředí (Jáč 2012).

Jak již bylo zmíněno, chemici Crutzen a Stoermer definovali pojem Antropocén. Počátek tohoto období datují na konec 18. století, který je spojený s objevem parního stroje Jamese Watta, který předznamenal počátek průmyslové revoluce. Crutzen tvrdí, že příznačným jevem, který doprovází toto období, je především růst populace a vyšší nároky na spotřebu zdrojů. Naopak však upozorňuje, že spotřeba daleko více roste u populací, které přibývají minimálně, anebo vůbec (Crutzen, Stoermer, 2000).

Explozivní nárůst obyvatel je dle těchto dvou vědců významný zejména pro poslední tři století. Na přelomu 18. a 19. století populační růst poprvé překonal hranici 1 miliardy a od té doby se jeho tempo neustále zvyšuje.

Z tohoto hlediska je vztah člověka a přírody výrazně ovlivněn populačním růstem. Dostupné přírodní zdroje, které lze využívat, jsou stejně tak jako prostor limitovány jejich spotřebou a využitím. Jednotlivé demografické zlomy napříč historií lidstva byly vždy doprovázeny změnou vzorců aktivit, výrobních procesů a společenského smýšlení. K útlumu přírodního determinismu dochází zhruba v neolitu. Hrabáková podotýká, že v tomto období došlo k zásadní změně, neboť dochází k posunu od lovecko-sběračské společnosti k zemědělské společnosti. O přechod od sezonní migrace k ustálenému stylu života se silně zasadila především domestikace plodin a zvířat. Plodiny byly sklizené v nadbytku, což vyžadovalo vyšší nároky na skladování a uchovávání potravin. Započal rozvoj specializovaných povolání, jako například hrnčířství, tkalcovství a metalurgie (Hrabáková 2013). Lidé se začali usazovat a vznikala velká sídliště. Populační růst si tak vynutil změnu v přístupu k životu a k hospodářským aktivitám. Každý další demografický zlom je příčinou technologického i společenského pokroku, neboť vyžaduje přehodnocení dosavadních výrobních procesů.

Společnost v době kamenné učinila první kroky v oslabení přírodního vlivu na společnost. Průmyslová revoluce tuto skutečnost výrazně podpořila. Masivní nadprodukce a růst populace se naopak zasadily o návrat k úvahám o přírodních limitech. Zdá se, že jakkoli by se člověk chtěl zbavit přírodních determinantů, naopak se jim stále více přibližuje, na místo toho, aby se jim vzdaloval. Vytváří se tak pomyslný kruh, kdy rostoucí společnost neustále naráží na limity, které překonává hledáním jiných limitů. Lidstvo je neustále determinováno přírodou, neboť fáze kooperace si vyžaduje obnovu a udržitelnost přírodního prostředí jako podmínku dalšího přežití a úspory času k nalezení nových možností a limitů.

2.2 Antropogeneze

Na základě fosilních pozůstatků našich předků je možno proces antropogeneze datovat do doby před 7 až 6 miliony let na území střední a východní Afriky. (Kostrhun a kol. 2016, s. 60) Právě v této době podle současných vědeckých poznatků došlo k oddělení evoluční linie, která směřovala k moderním lidem od evoluční linie směřující k současným africkým lidoopům.

Zhruba před 7 miliony let se vlivem evoluce a adaptativních procesů začali objevovat první bipédní primáti, které dnes označujeme jako homininy. „*Za nejstaršího hominima je považován druh Sahelantropus tchadensis, jehož příslušníci před 7 až 5 miliony lety obývali pestrý pobřežní ekosystém jezera, které se v pravěku rozkládalo na území dnešního Čadu*“ (Brunet a kol. 2002) Dále se na tento seznam řadí také zástupci rodů *Orrorin* a *Ardipithecus* (Kostrhun a kol. 2016, s. 60)

Dle vědeckých poznatků, které Kostrhun společně s autorským kolektivem uvádí ve své knize *Úsvit pravěkých lovců*, mají pravděpodobně největší vliv na evoluci v raných fázích antropogeneze především rozsáhlé klimatické změny. (Kostrhun a kol. 2016) Ty se dle něho projevovaly především změnou klimatu v důsledku přechodu od miocénu k pliocénu, kdy se postupně ochlazovalo a bylo větší sucho. Důsledkem této změny klimatu tak bylo zmenšování tropického pásu, který byl stlačován blíže k rovníku. (Kostrhun a kol. 2016) Zmenšování tropického pásu si vybralo daň na snížení počtu rostlinných i živočišných druhů, což vedlo k rozsáhlé změně ekosystémů. Tato skutečnost měla stěžejní vliv na tehdejší primáty žijící v prostředí deštných pralesů. Tlak těchto změn si vyžadoval také změnu adaptačních strategií, již se stala bipedie, která dle Gebo výrazně ovlivnila řadu změn, počínaje proměnami morfologických struktur, vzorci chování, průběhy ontogeneze a dalším rozvojem mozku homininů. (Gebo 2010) Vznik bipedie pravděpodobně přímo souvisel s proměnami pralesů v lesy, lesostepi a křovinaté savany.

Stlačením tropických pásem směrem k rovníku došlo dle Kostrhuna „*k rozptýlení potravních zdrojů, které byly původně nakupeny v relativně malém geografickém prostoru.*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 62). Naši předchůdci si tak byli nuceni získávat potravu na poměrně velké ploše. Bipedie se ukázala jako hlavní evoluční výhoda, neboť byla energetický výhodnějším způsobem pro překonávání větších vzdáleností. Vzpřímený postoj následně velmi napomohl k efektivnějšímu shromažďování a transportu potravy na místa, kde mohla být bezpečně konzumována (Rodman, McHenry, 1980). Vzpřímený postoj a bipedie dle Kostrhuna navíc zásadně přispívala k vypracování nových způsobů získávání potravy. „*S uvolněným*

rukama a vzpřímeným tělem mohli například homininé dosáhnout na plody, které rostly na vysokých, dříve nepřístupných trnitých keřích.“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 62) Význam těchto uvedených předků, však není pro lidskou evoluci zásadní, snad jen z pohledu bipedie a vzpřímeného postoje, který umožňoval lokomoci.

Významnější roli dle tohoto autorského kolektivu měli zástupci rodu *Ardipithecus*, kteří obývali hustě zalesněné ekosystémy ve východní Africe zhruba před 5,8 až 4,3 miliony lety. Archeologické nálezy fragmentů jejich těl odhalily zvětšení objemu mozkovny a mozku, který činil 320 cm³. Mimo lebky si u tohoto rodu lze povšimnout i odlišnosti loketního kloubu arditipéka, který se významně odlišoval od loketních kloubů ostatních lidoopů, kteří žili v korunách stromů (Kostrhun a kol. 2016). „*O tom, že Ardipithecus již disponoval bipedií, svědčí nejen poloha týlního otvoru, ale také stavba trupu, tvar pánve a prodloužené dolní končetiny*“ (Kostrhun a kol. 2016, 63). Pohyb těchto primátů se ale stále ještě příliš lišil od pohybu moderních lidí.

Z hlediska rodu *Homo* nejdůležitější roli sehráli příslušníci rodu *Australopithecus*, kteří obývali subsaharskou Afriku před 4,2 až 1,2 miliony let. „*V průběhu evoluce, pod vlivem změny klimatu a proměn ekosystému, se z příslušníků některých druhů australopitéků postupně stali potravně specializovaní vegetariáni, kteří se adaptovali na prostředí širících se lesostepí a savan*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 63). U tohoto rodu si tak lze povšimnout specifických morfologických znaků, které souvisely s požíváním tuhé a vláknité rostlinné potravy. Zatímco rody druhů homininů neustály evoluční tlak a vymřely, rod australopitéků se nadále transformoval ve vyspělejší druh. „*Právě mezi nimi pravděpodobně vzniklo evoluční ohnisko, z něhož se zformovali první zástupci rodu Homo*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 64). Kostrhun dodává, že u tohoto rodu můžeme sledovat především změny objevu a tvaru lebky, proměny chrupu, stavby trupu, tvaru pánve, což představuje jasný přesun od homininů k rodu *Homo*. Dále bylo zjištěno, že jako první druh dokázali užívat primitivních předmětů jako nástrojů. „*Australopithecus afarensis již dokázali štípáním vyrobit primitivní jádrovou industrii a ostré úštěpy*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 64)

Zásadní roli při odštěpení zástupců rodu *Homo* od austropitéků opět sehrály tehdejší změny klimatu, vytvářející další ekologický tlak a proměnu životního prostředí. Další adaptační procesy tak vedly vlivem změn klimatu k nárůstu mozkovny, přestavbě dolních i horních končetin a rozsáhlejšímu rozvoji bipedních schopností, které umožňovaly běh (Kostrhun a kol. 2016). I přes to je ale velmi těžké odlišit australopitéky od archaických zástupců rodu *Homo*. Kostrhun a kolektiv tak ve své knize uvádějí základní znaky, které byly typické pro další vývoj rodu *Homo*:

1. *Redukují se obličejové části lebky, chrupu a žvýkacích svalů.*
2. *Narůstá velikost mozkovny a rozsah neokortexu.*
3. *Objevuje se plná bipedie a anatomické struktury umožňující vysoce efektivní chůzi a běh.*
4. *Prohlubuje se závislost na kamenných nástrojích a dalších artefaktech.*
5. *Prodlužuje se délka zrání a dospívání.*
6. *Narůstá význam sociálního učení jako nástroj adaptace k vnějšímu prostředí.*
7. *Ve způsobu života se stále více prosazují naučené vzorce chování determinované kulturou. (Kostrhun a kol. 2016, s. 66)*

Před 2,7 miliony let se začala snižovat průměrná teplota klimatu v důsledku pohybu ledovců, což zapříčinilo prudký pokles a rychlou proměnu vlhké zalesněné krajiny Afriky v sušší, více otevřenou savanu (Kostrhun a kol. 2016). Tyto klimatické změny se opět o něco více zasadily o zmenšení rozsáhlých pralesů a naopak o zvětšování otevřených prostorů savany. To mělo vliv na ochabování a ústup kvadrupédních lidoopů, kteří byli adaptovaní na život v lesním ekosystému. „*Je pravděpodobné, že ekologický tlak, měl výrazný podíl na adaptivní radiaci a diferenciaci východoafrických homininů do několika oddělených vývojových linií*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 67).

V řetězci lidské evoluce následuje druh *Homo habilis*. U tohoto rodu došlo k dalším morfologickým změnám, které se projevovaly především protáhlejším čelem, zmenšením stoliček a třenových zubů, zredukováním nadočnicových oblouků a zvětšením mozku. Neopomenutelnou změnou je také zmizení sagitálního kostěného hřebenu, ke kterému se upínaly žvýkací svaly. Následkem této změny došlo k dalšímu navýšení objemu mozkovny a růstu mozku, který se pohyboval od 600 do 800 cm³ (Kostrhun a kol. 2016, s. 67). Takovéto změny zapříčinily nejvýraznější odklon od austrolopitéků. Následně vznikla tzv. olduwanská kultura, protože si příslušníci rodu *Homo habilis* začali vyrábět primitivní kamenné industrie. Typickým artefaktem reprezentujícím oldowanskou kulturu je valounový sekáč – jednoduchý valounovitý nástroj s odraženou pracovní hranou, vyrobený obvykle z lávy nebo kvarcitu (Kostrhun a kol. 2016, s. 79). V době před 2,6 až 2,5 miliony let se postupně začaly objevovat první náznaky kultury.

Následuje rod *Homo ergaster*, který byl o něco vyšší, silnější, a disponoval mohutnější postavou a větším obsahem mozkovny. Zásadní změnou byl nárůst psychomotorických dovedností, který umožnil tomuto rodu migrovat do dalších částí světa. V důsledku tzv. „prvního rozptylu“ tento druh započal osídlování rozsáhlých oblastí Eurasie. (Kostrhun a kol. 2016). První rozptyl tedy předurčil vznik rodu *Homo Erectus* na území Asie. Naši předci tyto

oblasti obývali zhruba před 1,8 až 0,4 miliony let. „*Asijský Homo erectus se odlišoval od afrického druhu Homo ergaster větší tloušťkou kostí, typickým střechovitým tvarem horní části mozkovny (sagitální kýl), delší lebkou s výrazně zalomeným týlem, mohutnějšími nadočnicovými valy a vyšší kraniální kapacitou (700–1225 cm³)*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 80). Mimo tyto změny se také lišil výškou v rozmezí 170 až 180 centimetrů, která měla velký vliv na dokonalejší chůzi a běh. Na základě dokonalejších vlastností se zrodila tzv. Achuelská kultura, která se projevovala dalším vývojem primitivních technologií, které byly v podobě oboustranně opracovaných pěstních klínů nalezeny v oblasti Konso-Gardula na území dnešní Etiopie. Další rozšíření tohoto rodu do oblastí Asie a Evropy následně dovolil rodu *Homo erectus* využívat i jiné materiály, jako například bambus (Kostrhun a kol. 2016). Mimo pěstních klínů tak začaly vznikat další industrie jako například, sekáče, sféroidy a další široké spektrum drobnějších industrií, jež byly typické pro různé lokality druhu *Homo erectus*. Kostrhun také dále upozorňuje, že se u tohoto rodu také začaly objevovat první primitivní přístřešky a užívání ohně. „*Na úrovni sociálního chování lze předpokládat prosazení principu reciprocity, růst významu učení v dětství a rozvoj naučených vzorců chování*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 82).

Oba dva předchůdci jsou tak spjati s transformací na rod *Homo sapiens*, který se na území Afriky a Eurasie rozšířil před 700 až 200 tisíci lety. „*Archaický Homo sapiens se pravděpodobně derivoval z regionálních populací druhu Homo ergaster nebo Homo erectus*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 82). Toto období se vyznačuje především proměnou achuelské industrie směrem k jemnější a dokonalejší práci při opracovávání nástrojů. Rod *Homo heidelbergensis* se dle Kostrhuna dokázal adaptovat na vnější prostředí zejména tím, že budoval jednoduché lovecké přístřešky a také začal jako první rod vytvářet primitivní kožené oděvy.

Zhruba před 200 až 140 tisíci lety vznikl v subsaharské části afriky anatomicky moderní člověk. Tento moment je velmi významným milníkem, neboť zapříčinil tzv. druhý rozptyl, během něhož tento rod z oblasti subsaharské Afriky začal migrovat a postupně vytlačovat ostatní populace evolučně zastaralých rodů. „*Svůj podíl na úspěšné expanzi anatomicky moderních lidí měla mladopaleolitická materiální technologie, zejména vysoce efektivní čepelové kamenné industrie*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 84). Modernější druh člověka, započal využívat daleko širší spektrum materiálů, které mu umožňovaly i následný technologický a motorický pokrok ve smyslu jemné motoriky. „*Charakteristickým rysem dalšího vývoje lidstva byla prudká akcelerace kulturní evoluce*“ (Kostrhun a kol. 2016, s. 84). Rozvoji technologií předcházela rozvoj kognitivních schopností a změny adaptačních strategií, které byly dokladem mimořádné lidské tvořivosti, jejíž výsledky dodnes můžeme pozorovat na některých jeskynních malbách a rytinách. Dále docházelo k rozvoji společenské organizace na lovce

a sběrače. Objevila se také „plná jazyková kompetence“, která umožnila vznik sémiotických kultur, které ve stále větší míře využívaly k uchování kulturního dědictví akustických, obrazových a psaných znakových systémů (Kostrhun a kol. 2016). Tento rod započal nekončící kulturní expanzi, která zasahuje i do dnešních dnů.

2.2.1 Antropogeneze z hlediska genetických poznatků

Spencer Wells v roce 2004 vydal knihu s názvem *Adam a jeho rod. Genetická odysea člověka*, v níž interpretuje výsledky mnoha genetických výzkumů. Výsledky potvrzují do jisté míry i náboženskou hypotézu o přítomnosti jediné pramatky, kterou vědci příhodně pojmenovali Eva, a zároveň v knize pátrá po praotci Adamovi. Wells ve své knize pátrá především po odpovědi na otázku: Jak je možné, že se tito dva „prarodiče“ celého rodu *Homo sapiens* potkali? Tuto otázku si pokládá na základě výsledků genetických výzkumů předkládající důkazy o jediné pramatce, která žila v období před více než 150 tisíci lety, zatímco praotec, který nesl prvotní primární znaky našeho rodu, se po zemském povrchu procházel zhruba o 50 až 100 tisíc let později.

Teorie o pramatce vyšla z výzkumů Luca Calli-Sforzi a Antonyho Edwardse, kteří v roce 1964 provedli studii zabývající se principem úspornosti ke klasifikaci člověka. Na základě výzkumů pak stanovili dva základní předpoklady zabývající se genetickou proměnlivostí člověka.

Prvním předpokladem bylo, že tzv. genetické polymorfismy jsou neutrální a veškeré rozdíly v jejich četnosti jsou způsobené genetickým driftem. Přičemž *polymorfismus je „označení pro stav, kdy v populaci existují pro určitý znak minimálně dvě genetické varianty. Zároveň musí frekvence jeho výskytu přesahovat v populaci 1%. Jestliže je procentuální výskyt menší, mluvíme o náhodném výskytu – mutaci (wikiskripta.eu). Genetický drift je evolučním procesem, při němž dochází k náhodným posunům ve frekvenci jednotlivých genetických variant (alel) v populaci (wikipedia.org)*

Druhým předpokladem bylo, že správný vztah mezi populacemi se řídí principem úspornosti, který je založen na principu Ockhamovy britvy, tedy principu logické úspornosti, vycházející z Aristelova prohlášení, že: „*Bůh a příroda nikdy nedělají nic nadbytečně, ale vždy s nejmenší možnou námahou*“. „*Předpokladem tedy je, že správný vztah mezi populacemi je Ockhamovým pravidlem, minimalizující množství změn potřebných k vysvětlení získaných údajů*“ (Wells 2004, s. 39). Výsledkem jejich výzkumu bylo poskytnutí možnosti odvodit rodokmen lidských skupin na základě teorie minimální evoluce. Výsledkem bylo zjištění, že si

v těchto skupinách jsou nejpodobnější skupiny s nejpodobnější genovou frekvencí, která následuje vztah mezi skupinami a minimalizuje rozdíl v genové frekvenci (Wells 2004).

Většina polymorfů se vyskytuje výlučně v Africe. „*V jediné africké vesnici najdete pravděpodobně odlišnější genetické linie, než kdekoliv jinde mimo celou Afriku. Většina polymorfů se vyskytuje výlučně u Afričanů – zatímco Evropané a Asiaté i původní obyvatelé Ameriky, jsou nositeli pouze malé části rozmanitosti (Wells 2004, s. 57).* Na tomto základě se tehdy vědci domnívali, že původní populace se vyvinula na africkém kontinentu, ze kterého se postupem času a v důsledku dalších změn zahrnující změny klimatu začaly vyčleňovat ostatní linie obývající jiné světové kontinenty.

Výzkum DNA určil, že historie rodu *Homo sapiens* sahá do doby před 150 tisíci lety. Genetický podklad předávaný z generace na generaci je v rámci adaptace organismu na prostředí trochu jiný, což se odráží i v genetické struktuře DNA.

Wells podotýká, že lidská rozdílnost je ukrytá v chromozomu Y. „*Příčinou je z části skutečnost, že na rozdíl od mtDNA (mitochondriální DNA) molekuly dlouhé přibližně 16 000 nukleotidů, je Y ohromný a obsahuje kolem 50 milionů nukleotidů (Wells 2004, s. 61).* Tento fakt má následně zvyšovat pravděpodobnost mutace. „*Ačkoliv je polymorfismus získaný od rodičů, tak lidé z určitých částí světa nesou genetický signál daných jejich zeměpisným původem (Wells 2004, s. 67).*

Tyto genetické poznatky následně lze brát v úvahu při výzkumu adaptace lidského organismu na specifické prostředí vycházejícího z určitých geografických podmínek, zahrnující například rozdílnost barvy kůže, tvaru nosu, vzrůstu a dalšími prvky, které lze považovat za základní prvky biologické identity.

2.3 Adaptace na vnější prostředí

Adaptace je ústředním prvkem této práce, ačkoliv hlavním tématem stále zůstává vliv geografických podmínek na vznik identity a sociálního kapitálu. Identita i sociální kapitál mohou souviset s úrovní adaptace jednotlivých sociálních útvarů, etnických skupin nebo národů. Specifické lokální či spíše regionální geografické podmínky vytvářejí tlak na evoluční změny, které se mohou projevovat i kognitivními změnami ve smyslu posilování či oslabování identity či sociálního kapitálu, což jsou základní stavební kameny kultury a součinnosti různých sociálních útvarů.

Vlivem změn geografických podmínek, které způsobovaly evoluční změny i selekci některých lidských rysů, bylo dosaženo potřeby či nároku lidského organismu vyvinout

mechanismy, které jednotlivce nutí se sdružovat a spolupracovat. Z toho důvodu vznikla identita a sociální kapitál, který je založen na budování sociální důvěry mezi jednotlivci ve společnosti.

Jedním z hlavních mechanismů, které adaptaci zaručují, je homeostáze.

2.3.1 Biologické pojetí homeostáze

Jedním ze základních mechanismů lidského těla, díky kterému jsme schopni se adaptovat na vnější podmínky, je homeostáze. Tento mechanismus se stará o udržování stálosti vnitřního prostředí, navzdory změnám ve vnějším prostředí. Detailnější vysvětlení říká, že *„homeostáza v nejširším slova smyslu znamená souhrn mechanismů fyzikálně chemické povahy (Selinger a kol. 1983, str. 22). „Tento mechanismus se tedy snaží udržet v úzkých mezích podmínky pro strukturu a funkce svých buněk a tkání, orgánů a orgánových systémů (Novotný 2014, s. 18). Díky homeostáze je lidské tělo schopné přizpůsobovat jednotlivé funkce podmínkám vnějšího prostředí a regulovat jejich vliv.*

„Regulace těchto vlivů následně probíhá pomocí principu negativní zpětné vazby. Například zvýšení teploty vnitřního prostředí aktivizuje mechanismy k ochlazení a při ochlazení naopak k zahřívání. Tím dochází k neustálému, pokud možno co nejmenšímu kolísání stavu vnitřního prostředí (Novotný 2014).

2.3.2 Kulturní pojetí homeostáze

Do sociologie byl tento termín převzat z biologie. Sociologové si všimli možnosti využití pojmu v souladu s vnímáním společnosti jakožto živoucího organismu. *„V sociologii je využíván pro označení adaptivního systému zajišťující setrvání na daném stavu organizace, který má schopnost dalšího zdokonalování, autoregulace a seberovoje (encyklopedie.soc.cas.cz).*

2.3.3 Kulturní adaptace

V biologickém či fyziologickém smyslu či sportovním tréninku lze adaptaci chápat jako soubor biochemických, funkčních, morfologických a psychických změn trvalejšího charakteru v jednotlivých orgánech a systémech i v organismu jako celku, které vedou ke zvyšování výkonnosti a odolnosti vůči zatížení a zatěžování (public.cz). K adaptaci tak dochází z hlediska dlouhodobého narušování homeostázy na základě vlivů z vnějšího prostředí.

Z hlediska sociologie, antropologie či kulturologie adaptaci převzali a nyní mluví ve vztahu ke geografickým podmínkám o takzvané kulturní adaptaci. Sociologické pojetí

homeostáze je v tomto případě užívána při studiu jednotlivých kultur a jejich vztahů s geografickým prostorem, který obývají. Jak již bylo uvedeno, například profesor Sokol se domnívá, že jedinec by ve vnějším drsném prostředí nemohl přežít sám, což vytváří předpoklad, že se díky tomu lidé v minulosti sdružovali do stále větších a větších celků. Mimo homeostázy tak rozšiřují svojí sféru studií směrem k adaptaci, o níž mluví ve smyslu kulturní adaptace. *„K těm, které rozšiřují přizpůsobivost ve velmi různorodých životních podmínkách, je v případě lidského druhu řazena kultura, která rovněž plní homeostatické funkce (Ortová 1999, srt. 25).*

Při udržování společenské rovnováhy a adaptaci na přírodní prostředí velkou roli sehrávají technologie, které postupem času alespoň obrazně pomohly obrátit vliv na svojí straně. Například Farb podotýká: *„místo slepého tápání oklikami přírodního výběru, místo pomalého přizpůsobování organismu, jehož vhodnost se ověřuje sítím prostředí, si člověk uměl vytvořit stroje i zbraně. Tím získal značnou nezávislost na přírodě a nabytí moci, jakou žádný tvor nikdy neměl“ (Farb 1997, s. 128).* Dále dle něho však člověk svou činností narušuje stabilitu organismů, která se na planetě Zemi vyvíjela několik milionů let. Ortová v tomto případě poznamenává, že tento citát je typickým příkladem motivu, od něhož se odvíjejí diskuse o postavení moderního člověka v přírodních ekosystémech.

2.4 Kultura

Etymologický původ slova kultura lze hledat ve starověku. Pojem vznikl z latinského slova „*colo*“, „*colore*“, jež bylo spojené s obděláváním zemědělské půdy („*agri cultura*“) (Soukup 2011). Římský filosof Cicero v *Tuskulských hovorech (45 př. n. l.)* hovoří o filosofii jako o kultuře ducha, čímž tehdy položil základ pro charakteristiku lidské vzdělanosti. *„Pojem kultura tak získal selektivní funkci – oddělovat ty, kteří prostřednictvím filozofie rozvíjeli své intelektuální schopnosti, od všech ostatních, kteří setrvali ve filozofické nevědomosti“ (Soukup 2011, s. 17).* Kultura se tak stala prvkem, který odděloval vzdělanou společnost od nevzdělané. Vztahovala se k osobnosti, neboť se díky ní člověk povznáší k vyšší formě individuální a sociální identity (Soukup 2011). O znovuzrození a aktualizaci pojmu kultura, se zasadila renesance a humanismus. Pojem kultura byl tehdy užíván *„pro označení sféry pozitivních hodnot, které přispívají ke zdokonalování lidských schopností (Soukup 2011, s. 17).* Dále dle Soukupa našel v renesanci tento pojem uplatnění při vymezení dělicí čáry mezi člověkem a přírodou (Soukup 2011). Renesanční člověk tak zastával funkci tvůrce kultury, který může přetvářet sebe i přírodu.

O pravděpodobně největší posun ve vnímání kultury se zasadil německý právník a historik Samuel von Pufendorf (1632-1694), o němž Soukup tvrdí, že „*vymezil kulturu v důsledné kontrapozici k přírodě*“ (Soukup 2011, s. 18). Dle Pufendorfovy definice kultury jsou její součástí veškeré lidské výtvořiny a společenské instituce. Další definice kultury se pak vztahují více ke kultivaci a zdokonalování lidských schopností. Christoph Meiners (1747-1810) v roce 1785 vydal knihu s názvem *Nástin dějin lidstva*, v níž si lze dle Soukupa povšimnout snahy o etnografický přístup ke kultuře (Soukup 2011). Meiners se ve své knize velmi často zabýval popisem oblastní lidské kultury, v nichž mají dominantní pozici především zvyky, odívání, obydlí, strava, výchova dětí, vztah k mužům a ženám, formy vlády, ideje slušnosti a čestnosti apod. (Soukup 2011).

Zajímavý přístup k definici kultury zvolil také Johan Gottfried Herder (1744–1803), který v knize *Myšlenky k filosofii dějin lidstva* prezentoval myšlenku, že kultura je adaptačním nástrojem. „*Rozhodující úlohu v tomto procesu hraje tradice, projevující se předáváním dosažených výsledků a jejich dalším tvůrčím rozvíjením*“ (Soukup 2011, s. 19). Důležitými atributy společnosti jsou tak dle Herdera především písmo, tradice, náboženství, zákony, právo, vzdělání, umění, obydlí a flexibilita způsobu života.

Uvedené přístupy k pojmu kultura však nejsou kompletní. Nicméně pro základní vysvětlení toho, co kultura je, jsou dostatečné. Současný sociologický slovník, považuje kulturu za jednu z centrálních kategorií společenských věd, která ve svém nejširším pojetí vyjadřuje specifický lidský způsob organizace, realizace a rozvoje činností, objektivovaný ve výsledcích fyzické a duševní práce (encyklopedie.soc.cas.cz). Z tohoto hlediska, moderní pojetí kultury reflektuje různorodost kultur napříč prostorem. Specifické způsoby organizace, realizace a rozvoje činností můžeme dát do roviny s kulturní adaptací, odehrávající se v lokálním či regionálním měřítku. Jednotlivé kultury jsou tak odlišné, především díky geografickým faktorům a geologickým procesům, které mají přímý vliv na utváření geografických podmínek. Jádra jednotlivých kultur, jsou ovlivněny především dostupnými zdroji, polohou, ročními obdobími, členitostí reliéfu a přírodními symboly, které člověka obklopují a stávají se součástí jeho vlastní identity (viz. kapitola 2.5.). Geografické podmínky mají vliv na mnoho různých faktorů, mezi něž patří i kulturní vzorce, které jsou blíže popsány v následující podkapitole.

2.4.1 **Kulturní vzorce**

Autorkou teorie kulturních vzorců je americká antropoložka Ruth Benedictová. Ve své knize *The Patterns of Culture* (1934) pojednává o elementárním sjednocujícím prvku

jednotlivých kultur. O kulturních vzorcích tvrdí, že mohou napomoci porozumět jednotlivým kulturám za předpokladu, že jednotlivé kultury budeme vnímat jako celek, tvořený jednotlivci, kteří v kultuře sehrávají velmi důležitou roli. „*Jednotlivce musíme chápat podle toho, jak žije ve své kultuře a kulturu tak, jak žijí jednotlivci* (Benedictová 2003, s. 14).

Dle Benedictové je „*kultura stejně jako jednatel více či méně konzistentním souborem myšlenek a cílů*“ (Benedictová 2003, s. 48), na základě kterých lidé v každé kultuře jednají a díky kterým se může kultura stále více vyhraňovat, což se promítá i do různorodých rysů a vzorců chování jednotlivců, „*kteří nabývají úměrně k naléhavosti jednotlivých motivací stále sladnějších podob*“ (Benedictová 2003, s. 48).

Chceme-li porozumět kulturám, je nutné sledovat jejich jedinečné kulturní rysy a vzorce. Kulturní rysy zahrnují především tradice, zvyky, modely chování, morální znaky, normy, hodnoty, uspořádání institucí atd., které charakterizují odlišné kultury. Jednotlivé vzorce a rysy jsou důležité pro různorodost kultur. „*Běh života a tlak životního prostředí, o bohaté lidské představivosti ani nemluvě, zřejmě otevírají neuvěřitelně mnoho možností, které společnost mohou rozvíjet*“ (Benedictová 2003, s. 31). Stejně tak jako u evoluce, kdy přirozený výběr na základě vnějších podmínek formoval organismy, jednotlivé rysy kultury formuje kulturní výběr dominantních vlastností, které se odvíjí od celého spektra zájmů, které vyplývají z životního cyklu člověka, z jeho životního prostředí či různých činností (Benedictová 2003).

Kulturní rysy a vzorce jsou elementárním pojivem sociální, potažmo kulturní identity. Kulturní identita závisí především na výběru několika segmentů, které ji detailněji charakterizují. Z různých hledisek lze v jednotlivých kulturách sledovat jak asociální, tak prosociální rysy. Asociální rysy dle Benedictové představují přímý důsledek případů: „*kde se tradice dostávají do rozporu s pudy, jako například u jídla a nebo například při výběru partnera* (Benedictová 2003, s. 38). Prosociální rysy jsou odrazem vyšších hodnot, které jsou založeny na motivaci a hodnotách podporujících sociální důvěru uvnitř společnosti.

Kulturní vzorce na druhé straně reprezentují jednotlivé kultury. Jsou to „*ustálené vzorce chování budované kulturami na podnětech životního prostředí a fyzických potřebách člověka*“ (Benedictová 2003, s. 40). Primární roli v nich mají instituce a motivy. Instituce jsou obvykle založeny na tom, že se bez nich jednatel nemůže obejít. Tradiční motivace, respektive snahy, lze hledat především v konkrétních snahách na hospodářském poli, ze kterého vystupuje i systém vlastnictví. Dominantní roli při budování tradičních kulturních institucí sehrávají motivace, do kterých se zahrnují jak otázky biologického přežití, tak i morální a hodnotové. Motivace je však dle Benedictové nestálá a reflektuje potřeby dané doby. Benedictová tedy uvádí: „*Soběstačnost je motiv, na němž naše společnost stavěla a dosud staví tak, že pokud*

tento motiv přestane být stejně mocnou hnací silou (...), existuje mnoho jiných motivů, které budou změněné organizaci ekonomiky odpovídat“ (Benedictová 2003, s. 40).

Výběr určitých motivů společnosti je bazální esencí, na níž je postaveno vnímání naší či odlišné kultury, které se předává z generace na generaci, současně tak z jedince na jedince. Předávání tradičních norem, hodnot a motivů je základem pro proces utváření kultury. *„Nikdo se nemůže opravdu plně podílet na žádné kultuře, pokud v souladu s jejími zvyklostmi nebyl vychován a nežil podle nich, ale každý může uznat, že jiné kultury mají pro své nositele stejnou důležitost, jako jeho kultura pro něho“ (Benedictová 2003, s. 41).*

Finální podoba kultury, se neutváří jen na základě lokálních podmínek životního prostředí a života samého, a proto je důležité, alespoň v některých aspektech nahlížet na kulturu jako na „živý organismus“, v němž jednotlivé „buňky“ představují integrovaní jedinci, kteří si procesem institucionalizace osvojují normy, hodnoty, motivy a cíle kultury jako celku. Je pak záležitostí samotné společnosti a její povahy, jakou cestu si vybere. Důležitým procesem kultury je integrace motivů a hodnot jednotlivců do celkové podoby kultury, podoba finálních rysů a vzorců kultury, jež závisí *„v určité míře na tom, jak se určitý rys sloučil s rysy spojujícími se zkušenostmi jiného původu. Kulturní rysy spolu nijak nesouvisějící a historicky nezávislé splývají v nedělitelný celek“ (Benedictová 2003, s. 41).* Proces utváření kultury Benedictová nazývá pojmem tzv. kulturní konfigurace. *„Kultury se staly více či méně úspěšným výsledkem integrovaného chování a je obdivuhodné, jak velký počet konfigurací lze vytvořit“ (Benedictová 2003, s. 49).* Chceme-li pochopit kulturní procesy, je nutné se detailně zabírat chováním – zasadit jej do kontextu motivů, emocí a hodnot, které jsou v dané kultuře institucionalizovány (Benedictová 2003).

Kulturní rysy reflektují důležitost dodržování vzájemných závazků, které mají svůj přesah v charakteristickém uspořádání společnosti, hospodářství, náboženství i v rodině. Od těchto zákonitostí se odvíjí povaha společnosti.

Do povahy společnosti prostupují rysy, které mohou být přítomny v jedné společnosti a v druhé chybět, anebo se naopak mohou objevit ve více společnostech, ale v různých podobách (Benedictová 2003). *„Všechny kultury se sice nevyvinuly z tisíců jednotlivých prvků chování ve vyvážený a rytmický vzorec“ (Benedictová 2003, s. 170).* Společenské organizace se nepodřizují jediné dominantní motivaci, ale vydávají se více směry. *„V jedné chvíli se zdá, že směřují k určitým cílům, pak všechno prudce odbočí na dráhu zjevně neslučitelnou se vším, co v nich doposud probíhalo“ (Benedictová 2003, s. 170).* Z tohoto důvodu je velmi obtížné odhadnout směr, kterým se kultura bude dále ubírat.

Dalším důležitým prvkem kultury je splývání kultur. Kultury jsou schopné přejímat kulturní rysy ostatních kultur a na jejich základě si vytvářet vlastní jádra vzorců chování. Dle Benedictové to však přináší velké riziko především v tom, že kultury, které jsou závislé na přejímání rysů jiných kultur, pozbývají svou vlastní identitu a jejich organizace společnosti zůstane vždy málo rozvinutá (Benedictová 2003). Společenská organizace je uzpůsobená požadavkům, hodnotám, normám a motivacím jedné kultury, které reflektují určité lokální či regionální geografické podmínky, zatímco druhé kultury mají své vlastní podmínky, což zabraňuje šíření společenské organizace do jiné kultury.

Splývání kultur vždy nemusí být nebezpečné, protože pokud se vyvíjí mladé kultury na pomezí dvou velkých, starých a dlouhodobě fungujících kultur, jsou tyto nově vznikající kultury často vystaveny protichůdným vlivům. „*Někdy se nesourodý materiál přetvoří a vznikne nový soulad, přičemž výsledek se nutně liší od souladu v kulturách dávno fungujících, přestože mnoho prvků chování sdílejí*“ (Benedictová 2003, s. 171). Nedostatek integrity v dezorientovaných kulturách může mimo splývání způsobovat i proces přizpůsobování, směřující vylučováním disharmonických prvků, a to k upevnění prvků vybraných. „*Tento proces by mohl být ještě zřejmější, čím rozmanitější by byl materiál, na němž se projevil*“ (Benedictová 2003, s. 172).

Konfigurace kultur často vybízí k otázce, zdali mají společenské jevy biologické základy. Benedictová upozorňuje že: „*Vysvětlování souvislostí se životním prostorem bude ještě přesvědčivější, jestliže od rozmístění v prostoru přejdeme k rozložení v čase. Velice radikální změny v chování se uskutečnily ve skupinách, v jejichž biologickém složení k patrným změnám nedošlo* (Benedictová 2003, s. 178).

Z hlediska kulturních vzorců je nutné pohlížet na kulturu jako na jakousi formu života, která se rodí a zaniká. V průběhu svého života se přizpůsobuje okolním vlivům, učí se od druhých vyspělejších kultur a přejímá jejich znalosti, vzájemně se obohacuje a promítá se do života jednotlivce, který žije v souladu s danou kulturou, jímž je členem. Jedinec přejímá veškeré aspekty kultury, zvyky, tradice, jazyk, morální hodnoty, normy, vědomosti, technologie či styl hospodářství, které mu propůjčují možnost se ve společnosti uplatnit a rozvíjet svůj život. Každá kultura je jiná, má jiné cíle a jiné motivace, které ovlivňují chování jednotlivců i společnosti, ty můžeme chápat jako nedílný symbol té či oné cizí kultury, na základě kterého si vytváříme vlastní pohled na danou společnost.

2.4.2 Etnické skupiny, etnikum, etnicita

Současný politický diskurz, v němž politika razí heslo multikulturalismu, a snaží se o sblížení jednotlivých etnických menšin, je v mnoha ohledech zarážející. Například Martin Kanovský ve svém článku *Etnická identita, kognitivní přístup a terénní výzkum: Jak na to?*, uvedený v časopise *Etnologické rozpravy*, upozorňuje na to, že současná multikulturní politika, často přehlíží některé důležité souvislosti. Kanovský si tedy pokládá otázku: „*Jak vlastně teorie souvisí s fakty?*“ (Kanovský 2004, s.11). Snaží se ukázat na to, že teorie multikulturní politiky odvádí pozornost od jasně zřetelných faktů. O etnických skupinách a rasách mluvíme jako o modifikacích lidského těla.

Dle sociologické encyklopedie se etnické skupiny od sociologických liší především antropologickým složením. Jednotliví příslušníci každé etnické skupiny zpravidla náleží k určitým typům a rasám (encyklopedie.soc.cas.cz). Ve vzájemném vztahu s etnickou skupinou jsou významnými pojmy etnicita, identita, etnická příslušnost a etnikum. Velký sociologický slovník definuje etnicitu jako „*vzájemně provázaný systém kulturních, materiálních, rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu*“ (Maříková a kol. 1996, s.275). V knize *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit* autorského dua Hirt a Jakoubek, autoři uvádí: „*Výraz identita v různých jazycích zahrnuje dvě sémantické složky, které bychom v češtině mohli vyjádřit slovy a) „stejnost“ a b) „ztotožnění (se).*“ (Jakoubek, Hirt 2005, s. 26). Stejnost je sociální konstrukt, který obnáší komplementární akt (proces), jímž je symbolická konstrukce probíhající po linii shodných znaků. „*Stejnost a diference se navzájem zrcadlí pře sdílenou hranici*“ (Jakoubek, Hirt 2005, s. 26). Dle Eriksena, zjišťujeme, kým jsme, až při kontaktu s druhými (Eriksen 2008). Nicméně dvě etnické skupiny nejsou vždy úplně odlišné, vždy je něco spojuje. Procesem kulturní integrace a rozpínání jednotlivých kultur se jednotlivé kulturní a etnické skupiny prolínají. Ovšem koncept etnické identity je vcelku „ošemetný“, protože je dost často zneužíván a v jeho důsledku bývají přeručována historická fakta, na nichž jsou založeny etnické ideologie vedoucí k násilným etnickým konfliktům.

Jak již bylo řečeno, zdá se, že je velmi obtížné vymezit definici mezi pojmy etnická skupina a etnikum. Dle Průchy je etnikum výraz, označující společenství na úrovni národa, zatímco termín etnická skupina označuje především ta společenství, která do úrovně národa nikdy nedospěla. (Průcha 2004). Prakticky tak užíváním těchto termínů mluvíme o národnostní majoritě a minoritě. V souvislosti s tím vznikl termín „jazyková skupina“ (Šatava 1994).

Nejdůležitějším sjednocujícím prvkem etnik a etnických skupin je jazyk. Dalšími prvky jsou například biologická identita, náboženství, vzorce chování a kultura.

2.4.3 Jazyk

Kultury mají své vlastní nezaměnitelné vzorce, které se mění na základě výběru. Jednotlivé prvky, respektive rysy kultury, jsou statické a v čase se téměř nemění. Tyto prvky jsou základem stabilního ukotvení společenské struktury. Jazyk jako základní prvek společnosti je nezbytný pro tvorbu identity a následné socializace. Vede k utváření společenských organizací a kultury.

Jazyk byl a stále je nezbytným prvkem, který společenskému celku poskytuje větší možnosti kooperace a identifikace. Biologický člověk představuje lingvistický organismus (Deacon 1997).

Jazyk se u člověka vyvinul postupem času. Průlom přišel v dobách, kdy předchůdci dnešního moderního člověka přešli ze života na stromech ke vzpřímené chůzi. Začala se rozvíjet mozková kapacita. Následně dochází k upřednostňování hlasově-sluchového kanálu nad jinými způsoby komunikace (Černý 2009). Tento moment je naprosto klíčovým okamžikem v evolučním vývoji rodu *Homo*, v němž velmi významné články představuje *Homo habilis* a *Homo erectus*. Oba rody prošly zásadní anatomickou změnou, která umožnila rozvoj lingvistických schopností člověka. V této době „začalo sestupování hrtanu, což zapříčinilo větší pohyblivost jazyka“ a tím také „rozšíření repertoáru zvukových signálů (Černý 2009, s. 22). Na základě těchto změn naši předchůdci začali kombinovat a křížit jednotlivé zvuky, čímž docházelo k tzv. *kontaminaci zvuku (bleeding)* (Černý 2009). Toto období označujeme jako předřečové stádium trvající několik stovek tisíců let, jež bylo dovršenou dualitou.

Otázky vzniku jazyka se objevovaly už v antice. Filosofové v této době testovali, zdali odloučení dětí od jejich rodičů a tiché prostředí má vliv na rozvoj jazyka, či u těchto dětí dojde k rozvoji jazyka nezávisle na sociálním prostředí. Bohužel většina experimentů selhala. O první vědeckější hypotézu se v 18. století pokusil Johan Gottfried Herdera (1744-1803), který se zabýval otázkou, zda je možné, aby se u člověka vyvinula schopnost jazykové komunikace svépomocí. Gottfried se v té době dobral k výsledkům, že:

- nemůže být božského původu, neboť není dokonalý;
- jazyk se vyvíjel zároveň s vývoje myšlení;
- všechny jazyky jsou odvozeny od společného prajazyku (Černý 2009).

Současné lingvistické výzkumy pokračují ve zkoumání dějin lidského jazyka. Neobejdou se bez biologických a historických disciplín, zejména pak anatomie, antropologie, prehistorie a archeologie.

Existuje mnoho vědeckých přístupů, které se vzájemně doplňují i vylučují. Nejvýznamnější jsou tři skupiny teorií:

- Utopická teorie – zohledňuje náboženský kontext, babylonské zmatení jazyků;
- Genetická teorie – přisuzuje vznik jazyka jako důsledek předchozího biologického vývoje a následné genetické mutace;
- Přirozená teorie – se dále dělí na:
 - a) onomatopickou – jazyk je nástroj, který vznikl napodobováním zvuků jiných zvířat;
 - b) interakční - jazyk vzniká transformací emočních hlasových projevů do kompaktnějšího systému (Černý 2009).

Mimo to existuje například i teorie povelů, u níž se lingvisté domnívají, že primární slova lidské řeči byly rozkazy využívané k lovecké kooperaci. Dále existuje teorie tzv. posunku, která vznik jazyka propojuje se vznikem systému gest. Poslední zmíněná teorie si ve světě získala oblibu a to především díky pozorování některých domorodých kmenů, kteří žijí obdobným životem jejich předků z doby kamenné (Černý 2009). V českých podmínkách se vývoji jazyka věnuje Čermák, který vytvořil *chronologii lidského jazyka (2001)*. Z ní vyplývá, že plně vyvinutá řeč se objevila v době před více než 50 až 70 tisíci lety a písmo následně až 3500 let př. n. l.

Na světě existuje dle hrubých odhadů 6 až 7 tisíc jazyků, ale ani to nemusí představovat konečné číslo, protože „řadu jazyků například v Indonésii neznáme (...) a obtížně určujeme, zda se jedná o dialekt jiného jazyka (Černý 2009, s. 25). Poté, co lidský druh opustil své rodiště v Olduvai a členové rodu *homo sapiens* začali osídlovat celou planetu, „s výjimkou několika, pro úspěšný život nevhodných míst (...), byly schopni se přizpůsobit rozmanitým přírodním a klimatickým podmínkám“ (Černý 2009, s. 29). Z toho vyplývá, že se odlišné geografické podmínky podílely na jazykové diverzitě. Existuje „markantní korelace mezi oblastmi s vyšší biodiverzitou a oblastmi s vyšší jazykovou různorodostí a umožňuje nám tak hovořit o společném zdroji toho života zahrnujícího všechny druhy zvířat na zemi společně s lidskými kulturami a jejich jazyky (Nettle, Romaine 2000, s. 13).

V kontextu s původním osídlením oblasti Olduvai a tedy i jednoho společného místa evoluce, lze tvrdit, že existoval i společný jazykový základ v tzv. *jazykových makrorodinách*: 1) *Subsaharské*; 2) *Asustrické*; 3) *Dene-kavkazské*; 4) *Afro-asijské*; 5) *Indiánské*;

6) *Euroasijské*. „Ty se navzájem ovlivňovaly, překrývaly, vytěsňovaly a hlavně nadále štěpily“ (Černý 2009). Na jejich základě vzniklo celkem šest jazykových rodin: 1) Afroasijské; 2) Austronéské; 3) Indoevropské; 4) Nigerokonžské; 5) Sinotibetské; 6) Papuánské.

Mimo třídění jazyků z hlediska genetiky a typologie se v lingvistické antropologii užívá také geografická klasifikace. V antropologii je geografická klasifikace oblíbená, protože napomáhá odhalit teritoriální rozsah jednotlivých jazyků v různých částech světa. (Černý, 2009). Geografie se z hlediska prostoru rozlišuje mezi: 1) Jazykem národním - přirozený jazyk, vyvíjející se na bázi etnického jazyka, vyvíjející se jako jedna z forem existence národa (Lotko 2003, s. 54); 2) Dialekt/nářečí - je nespisovný útvar národního jazyka, odlišuje se některými strukturálními rysy a je využíván v určitém teritoriu (teritoriální dialekt) nebo v určité sociální skupině (sociální dialekt) (Lotko 2003, s. 27); 3) Idiolekt - je jazykový systém jednotlivce představující vždy individuální výběr z (národního) jazyka (Lotko 2003, s. 47).

Z hlediska vývoje jazyka je geografie důležitá především pro to, že umožňuje odhalovat způsob, jakým se jazyk šířil. Způsob šíření jazyků má tyto podoby šíření:

- 1) Migrace - fyzické přemístění společenství, které si s sebou přemístí i jazyk;
- 2) Difúze - k ní dochází za předpokladu, že nedochází k početnému stěhování a příchozí migranti se postupně jazykově asimilují v novém prostředí;
- 3) Infiltrace - představuje kombinaci předešlých typů (Oster 2007).

Přirozené jazyky se vyvíjejí společně s teritoriálním šířením. Ať se již jazykové rozpínání realizuje na souši či na moři, má to vždy stejný výsledek a to, že dochází k jazykové změně (Černý, 2009).

Je nutné podotknout, že existují hypotézy pravděpodobného rozvoje kulturní slovní zásoby. Jako jedna z využitelných teorií se jeví *terorie jazykového relativismu*. Původní teorie jazykového relativismu je spojená se jménem Edward Sapir (1884-1939), na něhož navázal Benjamin Lee Whorf. Sapirova hypotéza přesouvá do popředí vliv jazyků na uchopení a strukturování vnějšího světa. Jazyk je tedy původem společenské skutečnosti. (Černý 2009). „I když nebývá pokládán za zásadní oblast zájmu ve společenských vědách, přesto mocně podmiňuje veškeré naše myšlení o společenských problémech a procesech. Lidské bytosti nežijí výlučně v objektivním světě ani výlučně ve světě společenské činnosti v běžném slova smyslu, ale jsou do značné míry vydány na pospas tomu konkrétnímu jazyku, který se stal prostředkem dorozumívání v jejich společenství. Je zcela iluzorní představovat si, že se lidé přizpůsobují skutečnosti bez určitého jazyka, a že tento jazyk je jen nahodilým prostředkem k řešení specifických problémů dorozumíváním a uvažováním. Ve skutečnosti je tomu tak, že reálný svět je do značné míry budován na základě jazykových návyků společenské skupiny. Žádné dva

jazyky nejsou dostatečně podobné, aby mohly být považovány za reprezentanty téže společenské skutečnosti. Světy, ve kterých žijí různá společenství nikoli týž svět, popsány různými nálepkami. (Sapir 1949, s. 162).

Sapir se domnívá, že:

- 1) Jazyk sice odráží vnější realitu, ale zároveň formuje a určuje chování tohoto světa (jazykový determinismus);
- 2) Jelikož se jazyky liší, lidé různého jazykového zázemí vnímají objektivní svět různě (jazykový relativismus);
- 3) Z těchto důvodů existují různá jazyková společenství v různých koutech světa (Černý, 2009). Tyto závěry se následně snažil prokázat Whorf, který zkoumal jazyk kmene Hopiů, avšak bohužel i tato teorie byla podrobená kritice.

Další skupina teorií se přiklání k myšlence, že vznik jazyka byl výrazně ovlivněný geografickým prostředím. Jak dodává Černý: „*Je nerozumné si myslet, že se do podoby jazyka a kultury nepromítá jejich geografické zakotvení (Černý 2009, s. 45).* Do popředí tak vystupuje vliv životního prostředí a klimatických podmínek, které přispívají ke kulturní diverzitě. Jazyky je třeba chápat jako bohaté zdroje, jejichž prostřednictvím se lze dobrat informací o kultuře jako takové (Černý 2001, s. 47). A to nikoli pro to, že se jednotlivé kulturní aspekty v jazyce zavedly, nýbrž z toho důvodů, že určité jazykové rysy vedou jeho uživatele k tomu, aby strukturoval objektivní realitu určitým způsobem, jenž se může lišit od způsobu, jakým uchopují okolní svět uživatelé jiného jazyka (Černý 2009).

2.4.4 Náboženství

Když v roce 1871 Charles Darwin (1809-1882) zveřejnil svou kontroverzní teorii *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex* (Původ člověka a pohlavní výběr), pojednávající o vývoji člověka, vzbudilo to v oblasti náboženství velký rozruch. Darwinovo tvrzení, že lidé jsou potomky opic, pohoršilo církev, protože adaptace druhů neposkytovala Bohu žádný prostor. Avšak i přes to si pojem sociální evoluce (sociální darwinismus) získal ve světě vědy pevné místo.

Na Darwinovovu teorii později navázalo mnoho talentovaných učenců, jako například Herbert Spencer (1820-1903). Spence tvrdil, že „*všechny složky živé i neživé přírody směřují od nejjednoduššího ke složitějšímu, diferenciovanějším formám, od stejnorodosti k různorodosti, od určitosti k neurčitosti*“ (Bowie 2008, s. 24). Postaral se tak o zavedení pojmu „*přežijí nejsilnější*“. Dále naznačoval, že: „*všichni lidé, ať je jejich technologie sebejednodušší,*

jsou stejně rozumní“ (Bowie, 2008, s. 25), a že po smrti duše dosáhne posvátného bodu. Náboženství dle jeho domněnek vzniklo na základě pozorování, že duch může opustit tělo ve snech a po smrti duše dosáhne postavení bohů (Bowie 2008). Na jeho tvrzení následně navázal antropolog Edward B. Taylor, který více zdůrazňoval roli duše (anima). Tak vznikl animismus, čili „přesvědčení že živé i neživé objekty, stejně jako lidé, mohou mít duši (životní sílu, osobnost)“ (Bowie, 2008, s. 25).

Mezi tím v 19. století probíhala vášnivá diskuze o difúzi kultury. Tedy o tom, že je způsobená migrací etnik a jejich jazykem. Oproti tomuto tvrzení stál názor, že jednotlivé kultury vznikaly nezávisle na sobě (Bowie 2008).

Bronislaw Malinowský (1884-1942) považoval společnost za samoregulační systém. Přesouval vzájemné vztahy a emoce mezi jednotlivé prvky sociálního systému a upozadoval transcendentální záležitosti před ekonomikou (Bowie, 2008), na což reagoval Ewan Pritchardm svojí kritikou, že: „*emoce, tužby, vykonávání náboženského či magického úkonu automaticky nevyvolávají psychologické účinky* (Pritchard 1965, s. 42- 47). Emile Durkheim považoval náboženství za prostředek vystavení symbolických výtvorů společnosti. Náboženství je pro něj pouhou projekcí sociálních hodnot dané společnosti (Bowie, 2008).

Mnohem zajímavější pohled na náboženství však přinesl výzkum amerických antropologů Franze Boase (1858-1942) a Arthura Murrice Hoarta (1883-1939). První zmíněný prováděl výzkum domorodého kmene Adamanců, kteří se živili lovem a sběrem. Žili v absolutní izolaci a Boas je přirovnával k živoucím fosíliím a představitele „rasové čistoty“. Na základě jejich pozorování zjistil, že božstvem Adamanců jsou duchové mrtvých spojení s nebem, lesem, mořem a přírodní duchové pokládání za personifikaci přírodních jevů (Bowie, 2008, s. 29). Jeho koncept dále rozšířil Alfred Reginald Redcliffe Brown (1881-1955) a rozdělil kosmologii Adamanců na tři části: 1) moře/voda; 2) les/země; 3) nebe/stormy. Spolu s duchovními silami, návyky, obřady, opatrování potravy, květenou, zvěřinou, jež odpovídaly zmíněným kategorii tripartitního schématu (Bowie, 2008).

Arthur Maurice Houart (1883-1939) se zabýval původem monoteismu a dobral se k teorii, že „*naše nejstarší záznamy ukazují člověka uctívajícího bohy a jejich pozemské představitele – totiž krále* (Houart, 1973). „*Náboženství a politika jsou neoddělitelné a snažit se je od sebe oddělit je nemožné. Monarchisté nutně musí podporovat církve a to i ti, kdo neochvějně věří v jednoho boha, budou napomáhat budování velkých národů. (...) Víra ve svrchovaného boha není pouze filosofickou spekulací, je to velká praktická myšlenka* (Hocart, 1973, s.76).

Zásadní obrat od těchto teorií zasadil Lévi-Strauss (1908-2009). Lingvistickými metodami pátral po strukturách lidského myšlení a sociálního života. Pomocí těchto metod se snažil odhalit gramatiku mysli umožňující vznik sociálních struktur. Dospěl k názoru, že: „*existují základní kulturní vzorce, které jsou založené na binárních protikladech (Bowie, 2008).* „*Mýty odhalují společné dějové linie, které se dají použít k pochopení omezeného množství způsobů, jakými lidé interpretují svět. (Bowie 2008, s. 30).*

Uvedené hypotézy vedly také mimo diskuze o povaze a vzniku náboženství také k diskuzi o definici. Například Tylor považoval „*náboženství za víru v duchovní bytosti*“ (Tylor 1958, s. 8), na základě čehož usuzoval, že smyslem náboženství je nalézt smysl ve vlastních zkušenostech o světě. Cliffora Greetz si položil otázku: *Co náboženství představuje?* Na jejím základě náboženství představuje „*soustavu symbolů, jež fungují tak, aby založila silné, vše prostupující a trvalé postoje a motivace v lidech formulováním představ o obecném řádu existence a dodáním takové aury faktuality těmto představám, že postoje a motivace se zdají jedinečně realistické (Greetz, 1973, s. 4).*

Malford Spiro dále prohlubuje symbolické pojetí náboženství, jež definuje systém jako „*instituci tvořenou kulturně strukturovanou interakcí aktuálně mezilidskými bytostmi*“ (Spiro, 1973, s. 96). Symbolismus, jak již bylo zmíněno, byl častokrát podroben kritice. Robin Horton definuje náboženství jako rozšíření sociálních vztahů za hranice ryzí lidské společnosti. Symbolismus je pouze konstruktem západní společnosti, protože „*skutečnost duchů má tendenci mizet a být nahrazována představami lidí, kteří se zabývají promyšleně zastírajícími mocenskými hrami, skládáním světských básní, nebo se účastní sémiologických her*“ (Horton 1994, s. 36). Na kritiku náboženství jako nástroje elitářství navazuje Niniem Smart: „*To, co se až příliš často považuje za autentické či správné formy náboženství, jsou ve skutečnosti představy kněžských elit, kterým jde o to, čím by jejich náboženství mělo být, nikoli o to, jak je prožívá většina jeho vyznavačů (Bowie 2008, s. 34).* Smart dále vyčleňuje 7 dimenzí, k nimž připojuje osmou umělou dimenzi politika a ekonomiky: 1) *Rituální nebo praktické;* 2) *Věřoučné nebo filozofické;* 3) *Mýtické nebo narativní;* 4) *Zkušenostní nebo emocionální;* 5) *Etické nebo právní;* 6) *Organizační nebo sociální;* 7) *Materiální nebo umělecké;* 8. *Politické a ekonomické (Smart, 1996, s. 10-11).* I jeho pojetí náboženství je podrobena kritice, ačkoliv lze chápat náboženství jako formu mnoha aspektů, lze jej identifikovat a zkoumat odděleně.

Na těchto teoriích je zajímavé, jakým způsobem se vyvíjelo náboženské smýšlení v posledních dvou stoletích. Vnímání náboženství prošlo mnohými změnami napříč historií lidstva a pojetí božstva se měnilo s rozvojem lidského myšlení a přechodu od přírodního základu k modernějším filosofickým myšlenkám. Například Josef Kubalík poukazuje na

zakladatele filosofického pozitivismu Augusta Comte, který rozlišoval tři doby vývoje náboženství: 1) období fetišismu a kult přírody; 2) období mnoho náboženství zosobňující přírodu plnou rozličných duchů; 3) období monoteismu - ve kterém jsou všechny přírodní taje vysvětleny božstvem (Kubalík 1984, str. 15). August Comte vidí, že v metafyzických stádiích byly řešeny filosofické problémy, avšak třetí období je pozitivní a vedou ho exaktní vědy.

V náboženství měly vždy primární roli mýty, tedy alespoň z hlediska mythologické školy, jejímž představitelem je Max Muller, Adolf Kuhne či W. Swartz. V počátcích lidstva, jako kulturních celků, se mýty vždy spojovaly s přírodními silami. Mýty o božstvu tak představovaly personifikované přírodní živly, meteorologické jevy a jevy vegetační, v nichž náležely mythotvorné prvky (Kubalík 1984). Různé mýty lze sledovat na základě archeologických vykopávek a psychologických poznatků už v době raného duchovního vývoje. Avšak, dle Kubalíka, na základě etnologických výzkumů se mythologické zosobnění božstev objevuje až v primárním kulturním stupni. Tedy při vzniku prvních společenstev a v době primitivnějších sídelních struktur, jejichž obyvatelé se orientovali nejen na lov, ale i na zemědělství, na kterém výrazně záviselo jejich přežití.

Kubalík následně hovoří i o evolučním či degeneračním pojetí náboženství, která se ubírají směrem k naturalismu a tvrdí, že pole náboženství se rozrůstalo společně s rozvojem kultury, s čímž se následně začala vyvíjet i různá božstva (Kubalík, 1984). Degeneraci náboženství lze sledovat na základě archeologických vykopávek. V Egyptě a Asyrii byly nalezeny důkazy o tom, že původní pojetí historie náboženství, hovořících o monoteistickém pojetí, bylo mylné. Vykopávky starobylého města Ugaritů odhalily pět hliněných desek v různých vrstvách. Z odhalení bylo patrné, že už v době starokamenné existovala primitivní náboženství. V nejvyšší a tudíž i nejmladší vrstvě byla nalezená hliněná deska, která pojednávala o Mýthu Bálovu, Anuta a soupeři Baa-la a Móto-ovi. Tato božstva nesla silné rolnické rysy společnosti. Starší vrstva odhalila desku pojednávající o třech božstvech El (bůh měsíce), Atirat (bůh slunce) a Atar (bůh hvězdy Venuše), kteří se objevovali v době, kdy se společnost Ugaritů orientovala spíše na pastýřství a kočovný život. Nejstarší vrstva poté odhalila, že ještě dříve existoval jediný bůh El. (Kubalík 1984). Z toho lze vyvodit, že ve vztahu k současným poznatkům byla náboženství vyvinuta až teprve po té, co se začaly sjednocovat prvotní kulturní celky a společenstva, které se měnily společně se změnou vzorců aktivit opřené o zdroje obživy umožňující našim předkům přežít v různých geografických podmínkách.

2.5 Identita

Pojem *identita* vychází z latinského slova „*identicus*“, což je překládáno jako totožný či stejný. Obecně lze tedy identitu definovat jako „*nezbytnou podmínku bytí každé konkrétní osoby*“ nebo jako „*podmínku být sám sebou a nikým jiným*“ (Rak, Václav, Říha 2008, s. 39). „*Identita tedy představuje to, kým skutečně jsme a kam patříme*“ (Vlachová 2015, s. 13). Z tohoto hlediska lze hovořit o utváření vědomého pocitu sebe samého, který ovlivňuje naše jednání, chování i vztahy s druhými lidmi. Laicky řečeno se jedná o důležitou součást lidské entity, neboť na jeho základě jsme schopni rozdělovat mezi „sebou“ a „ostatními“, a který člověku garantuje pocit jeho vlastní existence, protože se odráží v jeho postojích, hodnotách a všech faktorech, které se podílejí na formování nás samých (Vencálek 1998).

Z psychologického či sociologického hlediska je identita poměrně novodobou záležitostí, neboť její význam se zintenzivnil teprve až v průběhu průmyslové revoluce, která s sebou přinesla mimo změn společenských vzorců také změny ve výrobním procesu, které vedly k vytvoření volného času. Volný čas jednotlivci umožňoval vyvíjet více činností, které upřednostňoval a se kterými se identifikoval. Díky volnému času tak jednatelce a potažmo i společnost mohla rozvíjet aktivity nad rámec aktivit vedoucí k existenčnímu zajištění (Rak, Václav, Říha 2008). Díky tomu, se identita dostala do středu zájmů psychologických a sociologických výzkumů.

Pravděpodobně jako první se identitě začal věnovat W. James, který stál u zrodu sebepojetí a jáství. James rozlišoval „já poznávajícího“ a „já poznávaného“ (Říčan 1983, s. 154). James tvrdil, že: „*člověk má tolik společenských já, kolik je jednotlivců, kteří ho poznají a zachovávají si o něm obraz ve své mysli,*“ (James 1950, s. 294). Na Jamesovu práci navázal sociolog Cooley svojí teoretickou perspektivou *symbolické interakce*, na jejímž základě tvrdil, že „*druzí lidé nám slouží jako zrcadlo*“, a která „*napomohla vysvětlit povahu a původ sebepoznání, reakce ostatních a role, které lidé hrají*“ (Swann, Osson 2010, s. 589). Freud se identitou zabýval z hlediska procesu utváření a vědomého si uvědomování vlastního „*Já*“, na jehož základě vnímal *identifikaci* jako proces, na jehož základě vzniká tzv. *afektivní pouto* s jinou osobou či skupinou (Lašticová, 2003). Přínos Erika Eriksona ve výzkumu identit tkví především v tvrzení, že se identita vytváří na základě biologických, kulturních a historických faktorů, které výrazně ovlivňují vývoj osobnosti jedince a tudíž i identitu, kterou považuje za *aspekt sebevnímání* (wikisofia.cz).

Vyvstává otázka: „Co tedy identita vlastně je?“ Rak tvrdí, že identita vychází z totožností vědomí (Rak a kol. 2008), na jejímž základě si člověk uvědomuje změny ve

vnějším prostoru a vlastní osobu. „*Obraz já vzniká a vyvíjí se v interakci jedince se světem, a to na základě zkušenosti, kterou sám se sebou přitom učiní* (Říčan 1983, s. 158). Dle Raka můžeme identitu chápat jako výraz přirozené potřeby člověka patřit k vyššímu celku. Identitu lze definovat jako příslušnost k: 1) určitému územnímu celku; 2) etnické či jazykové skupině; 3) ideologii a náboženství; 4) sociální skupině; 5) profesi (Rak a kol. 2008). Vencálek identitu definuje jako „*nezaměnitelnou jednotu a shodnost, a především plnou harmonii v chování souboru obyvatel daného území v konkrétním momentu (čase)*“ (Vencálek 1998, s. 80).

Identita tak představuje kombinaci „*biologických, psychických, vrozených i získaných individuálních specifických vlastností a schopností*“ (Rak a kol. 2008, s. 39). Mluvíme-li o vrozených specifikacích naší osobnosti, chápeme identitu jako „osobní“, jenže člověk se ihned po svém narození stává součástí stále větších a větších celků. Výsledná identita je „*multiplicitní prvek*“, neboť se skládá z několika různých hierarchicky uspořádaných složek, na základě kterých můžeme rozlišovat identitu: 1) osobní; 2) sociální; 3) identitu vycházející z rolí (Stets, Burk, 2000). Z jiného hlediska identitu lze členit z hlediska působení několika aspektů do tří různých okruhů a to společenských, prostorových a vývojových (Heřmanová, Chromý a kol. 2009). Obecně lze tedy identitu vyčlenit na identitu osobní či kolektivní, které se nadále mohou rozvětvovat.

Pravděpodobným základem naší vlastní jedinečnosti je biologická identita. Ta je kombinací dědičných i získaných charakteristik nezávislých na vědomí člověka. „*Větší část biologické identity tedy vychází z lidského genomu a jeho struktury DNA*“ (Rak a kol. 2008, s. 38). Je spojena především s různými fyzickými vlastnostmi lidského těla, díky nimž můžeme na základě fyzických znaků rozlišovat mezi „námi a ostatními“

Osobní identita vychází z totožnosti vědomí (Rak a kol. 2008), na jejím základě si člověk uvědomuje změny ve vnějším prostoru a vlastní osobu. „*Obraz já vzniká a vyvíjí se v interakci jedince se světem, a to na základě zkušenosti, kterou sám se sebou přitom učiní* (Říčan 1983, s. 158). Nejpodstatnější vliv při utváření identity má zřejmě prostředí, které nám poskytuje možnosti prožívat různé životní zkušenosti v různých sociálních skupinách (Langmaier, Krejčířová, 2003). Na rozvoj osobní identity má z počátku největší vliv rodinné prostředí. Říčan považuje prostředí za nejdůležitější, protože člověku zprostředkovává prvotní osobní styk se sociální skupinou, která na základě poskytnutých podnětů podporuje primární životní zkušenosti, na jejichž základě „*na sebe dítě začne pohlížet tak, jak se domnívá, že ho oni vidí* (Říčan 1983, s. 158). Rodina a další sociální prostředí, kterých je jedinec členem, dále rozvíjí stereotypy, které dle Říčana ovlivňují příznivost obrazu o sobě i jeho obsah. Podstatou stereotypů je, že „*množství lidí sděluje jedinci – na základě jeho příslušnosti ke svému pohlaví,*

národnosti, vrstvě, povolání, věku, zevnějšku a dalších skupinových znaků – zač jej považují a co od něj očekávají (Říčan 1983, s. 159). Důležitým aspektem při formování osobní identity jsou nové zkušenosti. „Ačkoliv již ustavený obraz o sobě má značnou stálost a odolnost vůči dalším změnám, přece se mění s novými zážitky, z nichž člověk získává informaci o tom, kým je a jak ho vidí druzí“ (Říčan 1983, s. 159). Jedinec se nepohybuje pouze v uzavřeném okruhu lidí, ale v průběhu svého života se nadále stává členem dalších skupin, které formují jeho sociální identitu.

Sociální identita, jak se můžeme dočíst v knize Kláry Vlachové *Národní identity a identifikace*, je něčím, co nám umožňuje si uvědomit členství v různých společenských skupinách a kategoriích. Sociální identitu ovlivňuje jak příslušnost k malým skupinám (rodina, třídní či sportovní kolektiv apod.) s osobními vztahy a kontakty, tak i vědomou příslušnost k velkým sociálním skupinám (národ, etnikum atd.), kde se se všemi ostatními členy nepotkáváme (Vlachová 2015). Sociální identita vzniká stejným způsobem jako osobní identita. Člověk se rodí do příslušné malé sociální skupiny, kterou je například rodina, stejně tak, jako se rodí do velké sociální skupiny, jako národ či etnikum.

Život jedince je však dlouhý a vytváří prostor pro budování vztahů s dalšími skupinami. Z toho vyplývá, že lidé mají více než jednu sociální identitu, můžeme tedy mluvit o „multiplicitě sociálních identit“ (Tajfel, Turner 1979; Stryker 1968). Na základě pocitů a osobních priorit se vytváří hierarchické uspořádání identit. Ačkoliv má člověk více identit, nejsou pro něj všechny stejně důležité. Jejich hierarchie se mění v závislosti na čase a situaci (Jones, McEwen, 2000). Jak podotýká Vlachová: „Význam toho, že jsem, roste s výjezdem do zahraničí“ (Vlachová 2015, s. 14). Důležitost sociálních identit je dle Vlachové především v tom, že ovlivňuje náš pohled na sebe samého, má vliv na naše jednání a ovlivňuje naše vztahy k druhým lidem. „Identita ovlivňuje sociální jednání člověka a naopak“ (Vlachová 2015, s. 15).

Sociální identita je založená na roli jedince v sociální skupině, ta se vztahuje především k naší pozici ve společnosti, a naše pozice či postavení ve společnosti nám propůjčuje sociální status, který přisuzuje určitou pozici v hierarchickém uspořádání společnosti.

2.6 Prostorová (geografická) identita

Stejně tak, jako se termín identita, dostal do centra zájmu psychologů a sociologů, došlo v důsledku širokých debat k přijetí pojmu identita do geografických kruhů. Debaty se především týkaly nové konceptualizace regionu, která s sebou přinášela nové pojmy, definice

i paradigmatu. V geografii se stal jedním ze základních geografického myšlení region „*královna regionální geografie*“ (Chromý 2003).

Společně s ukotvením pojmů „místo“ a „region“ do geografie přinesly tyto pojmy nový rozměr jejich definicí. „Místo“ považujeme za proces reprodukce sociálních a kulturních forem a zdůraznění časoprostorově specifických aktivit a dynamik role místa (Pred 1984). Pred však nerozlišoval mezi místem a regionem. Díky tomu bylo nutné dále rozlišit tyto dva pojmy. Thrift následně region definoval jako prostor, vytvářející řadu vzájemně propojených a interaktivních prvků, včetně skutečnosti, že v regionu žijí lidé a existuje i vzájemný vztah mezi regionem či místem a jeho obyvateli (Thrift 1983 v Passi 2001).

Socializace, během které se jednotlivci stávají součástí společnosti, je aktivní proces, kdy se reprodukuje společenské struktury a u jednotlivců dochází ke změně jejich pozice (Chromý 2003, s. 164). Na základě funkcí společenských institucí a jejich zaměstnanců vznikají prostorové struktury, kolem nichž si lidé vytvářejí hierarchicky organizovanou strukturu „region“ (Chromý 2003). Mimo materiální složky, potažmo institucí a struktur, vzniká také nemateriální, psychické pouto obyvatel s daným územím, kterému říkáme prostorová, respektive regionální identita.

Identita může mít několik vzájemně se překrývajících a doplňujících forem, neboť je to multiplicitní a hierarchicky uspořádaná struktura. „*Jedním z aspektů, který při formování identity bývá zastoupen, je aspekt prostorový (geografický)*“ (Chromý 2003, s. 167). Tedy určitý prostor se specifickými podmínkami, který umožňuje jeho obyvatelům rozvíjet hospodářské a politické činnosti. Území je základem pro formování regionální identity (Chromý 2003). „*Klíčovou roli mohou hrát přírodní podmínky a krajina jako výsledek soužití člověka s přírodou*“ (Chromý 2003, s. 167). Chromý zdůrazňuje především to, že se regionální identita formuje na základě obecných a specifických procesů. Tyto procesy mají dvě základní dimenze: regionální vědomí, tvořené identifikací obyvatel s regionem a územní komunitou a identitou regionu (Šifta, Chromý 2014). Do regionálního vědomí se promítají prvky jako názory a pohledy, které se týkají regionu, jeho hodnocení a symboliky (Bucher 2012). Z toho vyplývá, že region má při formování prostorové identity klíčovou úlohu.

Územní identita je součástí sociální identity (Passi 2010) a vyjadřuje míru sounáležitosti lidí s prostorem (Chromý, Šifta 2010, s. 403). Dle Passiho identita více souvisí s regionální identitou neboť se utváří v procesu institucionalizace regionu (Passi 1986). Proces institucionalizace lze rozdělit do několika fází:

- 1) Region získává prostorový tvar, jsou vymezeny jeho hranice na základě historických zemí, etnologických - kulturních vazeb, administrativně i percepčně (Šerý, Šimáček 2017).
- 2) Nabývá symbolického tvaru – získává název a symboly (Semien 2012).
- 3) Vznikají regionální instituce (Kušková 2013).
- 4) Region se pevně zakotvuje do prostoru a vědomí obyvatel. Region získává jasně vymezenou roli i ve vyšších socio - prostorových strukturách (Šifta 2012).

V souvislosti s procesem institucionalizace a historického vývoje lze regionální identitu rozdělit do několika typů (Chromý, Šifta, 2014). Z tohoto hlediska lze geografickou identitu dělit na základě několika dalších východisek. Ty se však v prostoru a čase mění a mohou se prolínat i lišit v souvislosti s ekonomickou či politickou pozicí regionu a intenzitou míry sounáležitosti lidí s regiony různých měřítek (Passi 2004). Za nejvýznamnější měřítko můžeme z tohoto hlediska považovat především geografickou polohu regionu z hlediska jeho vztahu jádra a periferie (Chromý, Šifta, 2014).

Nezbytným prvkem při formování regionální identity je pocit sounáležitosti obyvatel s regionem, jakožto dimenzí, která nás informuje o bližších vztazích obyvatel a regionu. Každá forma regionální identity je založená na dychotomii „*my a ostatní*“ (Chromý 2014, s. 263). Regionální identita není v čase stabilní a mění se pod vlivem ekonomických, politických, technologických a jiných vybraných sil, z čehož vyplývá, že je mezigeneračně rozdílná (Passi 1991).

Regionální identita je založena na třech pilířích (Passi 1986): územním, symbolickém a institucionálním tvaru (Chromý 2014, s. 263). Chromý podotýká, že je to především proto, že se jednotlivé tvary vzájemně prolínají a doplňují jako celek, čímž reprezentují region, který je jednoznačně ustanovený a rozpoznatelný v myslích lidí uvnitř i vně regionu (Chromý 2014). Mimo tvaru jsou důležitými prvky regionů také symboly přírodního krajinného i společenského charakteru (Šifta 2013), k nimž lze přiřadit například architektonické prvky, turistické cíle, kulturní dědictví, rozdílné lidské aktivity, nezaměnitelnou atmosféru, etnické složení či příslušnost k etnografické oblasti (Chromý, Šifta, 2014). Regionální identitu podporují také grafické symboly, s jejichž pomocí se lidé snáze identifikují s regionem (Chromý, Šifta, 2014), grafické symboly tak slouží k jeho vnější prezentaci (MacLeod 1998).

Z toho vyplývá, že lidé si vytváří k regionům silná pouta, neboť jim prostor regionu umožňuje vykonávat vlastní, místy až specifické činnosti, které jsou determinovány specifickým přírodním a krajinným rázem regionu. Tento vztah tak prostupuje do nitra lidí a vede je k rozvoji nezaměnitelné kultury, která je sice vlivem kulturní integrace a expanze

neustále formována, i přesto však nepozbývá určité jedinečnosti, která je předávána z generace na generaci.

Pro úspěšné fungování regionu a formování identity je nezbytný sociální kapitál, blíže popsáný v další kapitole.

2.7 Sociální kapitál

Pro studium vlivu geografických podmínek na vznik identity a sociálního kapitálu je nutné na uvedené aspekty nahlížet jako na základní pojivo společnosti, která vytváří hierarchicky uspořádané funkční struktury a instituce, které jsou pro ní důležité především z hlediska dlouhodobého ukotvení společnosti v geografickém prostoru. Bez sociálního kapitálu a budování sociální důvěry by nemohla společnost fungovat, jednotlivci by se nemohli identifikovat a nevznikaly by žádné organizační struktury. Existuje několik konceptů sociálního kapitálu, například koncept dle Pierra Bourdieho, Jamese Colemana, Nan Lina, Glena Louryho a zejména pak s koncept Roberta Putnama, který výrazně přispěl k současnému pojetí sociálního kapitálu.

2.7.1 Teoretická konceptualizace sociálního kapitálu

„Problematika sociálních vazeb, solidarity a koheze představuje centrální téma sociologie od jejího zrodu“ (Šafr, Sedláčková, 2007, s. 14). Jejich významu a rostoucího významu společenských sítí či organizací si všimla celá řada sociologů již v 19. století. V posledních padesáti letech se však ohnisko zájmu přeneslo ke studiu sociálních vztahů a především k sociálnímu kapitálu, který se jako pojem objevil až v 70. letech minulého století v souvislosti s teorií kolektivního jednání (Šafl, Sedláčková, 2007). Za rostoucí popularitou sociálního kapitálu stojí především pozitivní důsledky sociability i zkoumání sociálního kapitálu, jako skrytého zdroje moci a vlivu individuů i společenských skupin (Portes. 1998).

Jak již bylo zmíněno, pojem sociálního kapitálu se objevuje až v 70. letech minulého století, a to především díky příspěvku francouzského sociologa Pierre Bourdieho. O další rozšíření tohoto pojmu se zasloužil James Coleman či Robert Putnam. V našem vědeckém prostoru se sociálním kapitálem zabýval Petr Matějů či Ivo Množný, kteří sociální kapitál využívali při analýze sociálních dějů, které stály za úpadkem socialismu či vzestupu sociální mobility (Šafr, Sedláčková, 2007).

Sociální kapitál dle Pierre Bourdieho

Pierre Bourdie v 70. letech minulého století definoval sociální kapitál jako „*množinu aktuálních nebo potencionálních zdrojů, jenž vychází z vlastnictví trvalé sítě, více či méně institucionalizovaných vztahů a známostí, jinými slovy které vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem, tedy různými oprávněními*“ (Bourdieu, 1980, s. 2). Bourdie se domníval, že sociální kapitál vzniká na základě blízkosti ve fyzickém a sociálním prostoru pomocí „klubového efektu“. K němu dochází na základě dlouhodobého kontaktu zástupců vyšších tříd, sdružujících se do různých klubů, a zároveň vylučujících z nich jedince, kteří nemají žádoucí vlastnosti. (Bourdieu 1998). Bourdie si efektu všiml na základě sledování Buržoázie, jež byla význačná budováním a zakládáním klubů, které sloužily jako prostředí umožňující vytvářet a udržovat vzájemné kontakty elitní třídy. Dle Bourdieho elity často využívaly těchto klubů pro navazování obchodních kontaktů a následně i obchodní jednání, jejichž vedlejším produktem byl právě akumulace sociálního kapitálu.

Bourdieu se domníval, že sociální kapitál je prostředkem, který jedinci může napomoci získat pracovní pozici navzdory dosažené kvalifikaci. Sociální kapitál tedy představoval v jeho očích kompenzaci kvalifikace. Za tento přístup byl mnohokrát kritizován, protože se nedokázal osvobodit od marxismu. Field podrobil jeho teorii kritice, protože dle něj Bourdie vidí sociální kapitál jako něco, co je výlučně určeno jen vyšším vrstvám populace, tedy elit, jimž slouží k upevnování vysokých pozic. Rovněž přeceňuje roli rodiny a příbuzenských vztahů při vytváření sociálních vztahů (Field 2003).

V přístupu P. Bourdie může sociální kapitál akumulovat buď individuální aktér či skupina aktérů. Struktura distribuce různých forem kapitálu v daném čase představuje imanentní strukturu socializačního světa – sociální pole. Sociální kapitál nemůže být tvořen samostatným jedincem, nýbrž skupinou, a v podstatě se tedy jedná o kolektivní formu kapitálu, hlavně pro nejvyšší elitní třídu.

Instrumentální pojetí sociálního kapitálu

O pojetí sociálního kapitálu jako instrumentu, který jednotlivec může využívat například při hledání práce, se zasadil americký sociolog Nan Lin či Glen Loury.

Nan Lin, představitel tzv. nové ekonomické sociologie, se zabýval fungováním organizací, ve kterých se uplatňovaly sociální sítě při hledání práce. Na tomto základě Lin definoval sociální kapitál jako „*zdroje zakotvené v sociální struktuře, které jsou dostupné a nebo mobilizované při účelovém jednání*“ (Lin, 2001, s. 29). Jedná se o zdroje, které vychází ze vztahů pozic v sociální struktuře a ne jen o aktiva samotných jedinců (Šafl, Sedláčková,

2007, s.17). Sociální kapitál dle Lina představoval investiční prostředek vedoucí k očekávanému zisku na trhu.

Naopak americký sociolog Glen Loury definoval sociální kapitál nezávisle na Bourdiem. Sociální kapitál Loury považoval za sadu zdrojů, jenž pocházejí z rodinných vztahů a sociální organizace v komunitě. Domníval se, že sociální kapitál plní důležitou roli v kognitivním a sociálním vývoji jedince. Na tomto základě Loury usuzoval, že *„rodinné zázemí a komunita hraje vedle individuálních schopností a investic do lidského kapitálu významnou roli při uplatňování ve společnosti“* (Šafl, Sedláčková, 2007). Výsledkem výzkumu nerovnosti a rasové diskriminace ve Spojených státech bylo tvrzení, že nerovnost a diskriminace vychází z geografické a sociální segregace. Šance na úspěch je dle Louryho přímo závislá na současné i minulé úrovni dosaženého úspěchu stejné sociální skupiny původu.

Teorie sociální směny

O jiný pohled na sociální kapitál se zasadil jiný neméně významný americký sociolog J. Coleman. Jeho teorie sociální směny popisovala funkci vztahů založených na opakované směně a síťové struktuře. Coleman vycházel především z paradigmatu racionální volby aktéru, ale zároveň odmítal metodologický individualismus, když jednání zakotvuje v sociálních vztazích a struktuře (Šafl, Sedláčková, 2007). Coleman tedy sociální kapitál využíval především jako pojmový nástroj představující jednak aspekt sociálních struktury, tak i výbavu jedinců v sociální struktuře. Coleman využíval tento nástroj jako sjednocující prvek mezi mikro a makrostrukturou. Základní funkce sociálního kapitálu dle Colemana tkví především v usnadnění jednání aktéra v rámci struktury. Na tomto základě Coleman považoval sociální kapitál za nehmotnou formu kolektivního kapitálu, ze kterého mohou těžit veškerí aktéři, jež jsou členy určité sociální struktury. Jednotliví aktéři, kteří se podílejí na vytváření sociálního kapitálu *„získávají jen malou část vzniklého sociálního kapitálu, což vede k realitě, že do sociálního kapitálu bývá nedostatečně investováno“* (Coleman 1998, s. 119). I když Coleman považoval sociální kapitál za nezcizitelný, poukazyval na fakt, že nemusí mít jen pozitivní společenské účinky.

V souvislosti s tím rozdělil a uvedl tři formy:

- 1) závazky a očekávání - závisejí na důvěryhodnosti sociálního prostředí a struktury
- 2) kapacita sociální struktury;
- 3) normy doprovázené účinnými sankcemi (Coleman, 1998).

Za zásadní podobu sociálního kapitálu Coleman považuje normy, protože právě ony dle něho potlačují individuální sebezájem ve prospěch kolektivu. Považuje je za vysoce důležité

i z hlediska překonávání problémů při vytváření statků. Z hlediska závazků se jedná o „poukázky na důvěru“, které vznikají ve chvílích, kdy jeden člověk vypomůže druhému. I zde Coleman upozorňuje, že se při „oplácení“ vždy nemusí vyrovnat hodnota, protože nemusí být vždy souměřitelné (Šefl, Sedláček, 2007). „*Pro tuto formu sociálního kapitálu je pak důležitá míra důvěryhodnosti sociálního prostředí, tedy zda závazky budou oplaceny, a rozsah závazků, které aktuálně člověk vlastní.*“ (Coleman, 1988, s. 102).

Pozitivní externalita sdružování lidí

O zcela odlišné pojetí sociálního kapitálu se zasadil Robert Putnam, díky své stati „Bowling Alone“, jež spatřila světlo světa v roce 1995. Díky této stati vešel pojem sociálního kapitálu do veřejného diskurzu, a následně došlo k osamocení tohoto výzkumného odvětví.

Putna vycházel z Colemanovy práce, nicméně sociální kapitál aplikoval na veřejnou sféru a politiku. Putnam považoval sociální kapitál za základní kámen fungování demokracie. Vnímá ho jako „*zdroj na makro - sociální úrovni.*“ (Šefl, Sedláčková, 2007, s. 19). Dle Putnama sociální kapitál poukazuje na vlastnosti sociální organizace, mezi které patří důvěra, normy a sítě usnadňující koordinované jednání, které přispívá k výkonnosti společnosti (Putnam at al., 1993). Za nejzákladnější formu považoval síť občanské angažovanosti. Síla aktivní členské angažovanosti vede ke konsolidaci demokracie. Misztal dodává, že pojetí sociálního kapitálu dle Putnama závisí na minulém vývoji a nejsilnější je právě tam, kde zakořenil v tradicích občanské kultury (Misztal 2001).

Putnam se dále věnoval výzkumu sociálního kapitálu i v trochu odlišném směru a nahradil sociální kapitál spojený s místem za funkčně založený sociální kapitál. „*Pozvolna opouštíme ty sítě vzájemnosti, které daly vzniknout našim komunitám.*“ (Putnam, 2000, s. 184). V kontextu je přechod způsobený tlakem času a peněz, mobilitou, suburbanizací, rozvojem nových komunikačních technologií a generační přeměnou (Šafel, Sedláčková, 2007).

Nejdůležitějším prvkem pojetí sociálního kapitálu dle Putnama je sociální důvěra, která vede ke společenské kooperaci. Sociální kapitál je primární podstatou sociální soudržnosti. Putnam je prvním autorem, který dokázal sociální kapitál uplatnit v širší komunitě i na celou společnost. Jeho pojetí obsahuje jak aspekty strukturální (vazby a sítě), tak kulturní (závazky, normy, hodnoty). (Šefl, Sedláčková, 2007).

2.7.2 Formy sociálního kapitálu

Šefl a Sedláčková ve své brožuře s názvem Sociální kapitál, koncepty a teorie měření rozdělují čtyři rozdílné formy, jež jsou založené na několika kritériích.

Individuální a kolektivní sociální kapitál

Pro tuto formu sociálního kapitálu je základním kritériem především fakt, zda sociální kapitál přizívuje zisk jednotlivců v uzavřené skupině nebo celé společnosti za předpokladu, že sociální kapitál představuje veřejný statek (Matějíč 2002). Na tomto základě lze specifikace rozdělit na kolektivní či individuální kapitál.

Personalizovaná a kolektivní forma sociálního kapitálu

Tento pojem zavedla v roce 1998 dvojice autorů Stolle a Rochon, kteří sociální kapitál dělí na soukromý či personalizovaný, a kolektivní nebo veřejný kapitál. Soukromý sociální kapitál vzniká na základě míry důvěry při kooperaci uzavřeného okruhu lidí. V případě, že se důvěra váže jen ke členům dané organizace, není nashromážděný sociální kapitál ku prospěchu celé společnosti. Naproti tomu se odkazují na různé dobrovolnické organizace, jejichž okruh důvěry přesahuje hranice organizace, což napomáhá ke vzniku veřejné formy kapitálu. (Šefl, Sedláčková, 2007).

Strukturální a kognitivní sociální kapitál

O toto pojetí kapitálu se zasloužil N. Uphoff rozlišující dvě vzájemné formy sociálního kapitálu. Uphoff dělí sociální kapitál na strukturální a kognitivní. Strukturální forma se odvíjí od sociální organizace, jako jsou například „*role, pravidla, precedenty, procedury a různé sociální sítě*“. (Šefl, Sedláčková, 2007, s. 26). Kognitivní kategorie se vztahuje k mentálním procesům a idejím plynoucích z kultury, v tomto případě jsou nejdůležitější kulturní normy, hodnoty, postoje a přesvědčení. Spolupůsobení obou forem sociálního kapitálu přispívá dle Uphoffa ke kooperativnímu kolektivnímu jednání (Uphoff 1999).

Přemostňující, svazující a spojující sociální kapitál

Přemostňující a svazující formu sociálního kapitálu Robert Putnam převzal a aplikoval do své teorie na základě kritiky, která Putnamovi vyčítala příliš zjednodušené vidění efektů plynoucích ze sociálního kapitálu. Z jeho pohledu tak svazující kapitál představuje úzké kontakty mezi lidmi, čili představuje sociální vazby v rodině, mezi přáteli či v etnických komunitách (Šefl, Sedláčková, 2007). Svazující forma sociálního kapitálu dále dle Putnama napomáhá k udržování homogenity, upevňuje vylučující identitu, slouží k vytváření specifické reciprocity, vnitřní skupinové loajality a mobilizuje solidaritu.

Naproti tomu stojí forma přemostňujícího kapitálu, která zahrnuje vzdálenější kontakty, jež jsou charakteristické slabšími vazbami než předchozí formy. Takové vazby dle Putnama

mají vlastnosti, díky nimž je možné překračovat společenské hranice. Putnam tvrdí, že tato forma „*spojuje lidi napříč sociálními rozdílnostmi, napomáhá rozšiřování informací a vytváří širší identity a reciprocitu, přispívá tedy ke společenské kohezi.*“ (Putnam, 2000, s. 22-23). Takto pojatý koncept formy sociálního kapitálu rozšiřuje například M. Granovetter, který si všímá hodnoty přemostňující formy především v tom, že napomáhá vytvářet soudržnost sousedské komunity a schopnost jednání místních obyvatel. Šafl a Sedláčková dodávají, že Granovetter ho přirovnává k „mostu“, který propojuje různé komunity. V tomto ohledu tedy dodává, že „*pokud žádná vazba nebude mít tuto vlastnost, pak komunita zůstane fragmentována... a pouze kliky se budou skládat jak ze slabých, tak silných vazeb.*“ (Granovetter 1973, s. 1375). Do popředí přesouvá potřebu existence bohatého společensky organizovaného života či práci v místě bydliště, což napomáhá k budování slabých vazeb, příznačných pro sousedské známosti.

Spojovací sociální kapitál zavádí J. Lewandowski v reakci na nedostatky v Putnamově pojetí, jemuž Lewandowski vyčítá, že neobjasňuje nerovnost v přístupu k sociálnímu kapitálu jako ke zdroji, který je uplatitelný v jednání (Šeflova, Sedláček, 2007). Lewandowski se domnívá, že pokud chceme porozumět vzniku a funkci sociálního kapitálu, je uvedené dělení na přemostňující a svazující kapitál značně nedostačující. V souvislosti s tím Lewandowski vyčlenil dva nové typy sociálního kapitálu: horizontální a vertikální. Horizontální typ představuje zdroj přístupný pouze uvnitř specifického strata, vertikální naopak představuje formu vhodnou pro demokratickou společnost, protože je přístupná pro všechny sociální straty. Horizontální vazby podporují komunitní společenství a smysl pro kolektivitu jen uvnitř určité socioekonomické části společnosti, nicméně je odtržen od vertikální vazby, která umožňuje překračovat hranice dané straty.

Pro vertikální sociální kapitál jsou důležité především demokratické instituce, nezávislé směny, radnice atd., tedy instituce, které mají „*pravomoc vytvářet legislativu a politická opatření, které budou přijímat taková rozhodnutí, jež transformují horizontální kapitál na vertikální kapitál, a umožní různým sociálním skupinám ve značně stratifikované společnosti přístup k těmto sociálním zdrojům.*“ (Šefl, Sedláčková, 2007, s. 28)

Ve spojitosti s konceptem Lewandowského přináší T. Woolcock do sociologie další formu sociálního kapitálu, kterým je spojovací forma. Tato forma sociálního kapitálu ve společnosti vytváří spojení mezi různými vrstvami společnosti, která jednotlivým vrstvám zpřístupňuje pomoc ze strany formálních institucí. Woolcock popisoval vztahy vznikající při setkávání místních lidí se zástupci západních institucí, v nichž často vládne korupce a nepotismus. V návaznosti na Lewandowského Woolcock přiděluje spojovací formě vlastnosti

vertikální formy sociálního kapitálu, protože spojuje běžné lidi s klíčovými politickými zdroji a ekonomickými institucemi. (Šefl, Sedláčková, 2007).

2.8 Geografické podmínky a jejich vliv na společnost a identitu

Geografické podmínky jsou jednou z hlavních složek životního prostředí. Přírodní prostředí v interakci s umělými a sociálními složkami materiálního světa utváří životní prostředí, které zahrnuje vodu, ovzduší, horniny, půdu, organismy, ekosystémy a energie, které do jisté míry determinují člověka a jeho aktivity.

Před tím, než vznikly umělá a sociální složka, tvořilo zemský povrch nedotčené přírodní prostředí utvářející vnější determinanty vzniku budoucích organismů vyskytujících se v různých oblastech. V důsledku neustále měnících se podmínek vzrůstala i schopnost organismů adaptovat se na své prostředí a to i pomocí utváření složitých společenských struktur, které své okolí začaly pozvolna měnit. O dominantní zásah do přírodního prostředí se zasadil člověk, jehož v počátku utváření společenských struktur hrubě ovlivňovaly geografické poměry a podmínky, které určovaly jeho činnost a způsob života.

Například Tim Marshall ve své knize s názvem „V zajetí geografie“ uvádí: *„Geografické poměry ovlivnily vývoj celého lidstva a dodnes mají vliv na rozhodování a chování politiků a státníků. Rozhodování těch, kdo stojí v čele sedmi miliard obyvatel této planety, bylo a vždy bude v nemalé míře určováno řekami, horami, pouštěmi, jezery, oceány a celou řadou dalších geografických a geopolitických faktorů, které předurčují naše možnosti. Jak to činily od úsvitu věků.“ (Marshall 2016).*

Jakým způsobem si lze geografické podmínky představit? Dle elektronického sociologického slovníku jsou geografické podmínky *„činitelé přírodního prostředí, které jsou všeobecným předpokladem společenského života a které ho neustále- jakkoli s proměnlivou intenzitou nepřímo ovlivňují.“ (encyklopedie.soc.cas.cz).* Pod tímto pojmem si lze představit klima, faunu, flóru, intenzitu vodních toků, horizontální a vertikální členitost zemského povrchu, vlastnosti půdy a nerostné bohatství.

Specifičnost podmínek je dána geografickými poměry, které tvoří zeměpisná délka či šířka a nadmořská výška.

3 Praktická část

Hlavním cílem bakalářské práce je najít odpověď na otázku Jaký vliv mají geografické podmínky na vznik identity a sociálního kapitálu? Geografické podmínky jsou souhrnem činitelů přírodního prostředí. Jsou všeobecným předpokladem společenského života a s proměnlivou intenzitou tento život ovlivňují (encyklopedie.soc.cas.cz). Lze mezi ně řadit například podnebí, vlastnosti půdy, vertikální a horizontální členitost zemského povrchu, velikost a směr toku řek, ostatní vodstvo, flóru, faunu a nerostné bohatství. Tyto podmínky jsou ve vzájemném svazku a přidružené jsou k nim i geografické faktory, jako zeměpisná šířka, nadmořská výška, rozložení pevnin a moří, orografie, mořské proudy a charakter povrchu (Ruda, 2014). „Geografické faktory popisují přímý vliv polohy, složek a prvků fyzikogeografické části krajinné sféry na utváření dílčích charakteristik klimatu“ (Ruda 2014). Geografické faktory podmiňují vznik regionálních klimatických podmínek ve smyslu vzdálenosti regionu od moře, zeměpisné šířky, rostlinné či sněhové pokrývky apod. Soustavným spolupůsobením faktorů, podmínek a geologických procesů jsou vytvářeny materiální zdroje, které člověku slouží k jeho adaptaci.

Rozdílné regiony a jejich geografické podmínky poskytovaly svým obyvatelům rozdílné možnosti pro kulturní adaptaci. Rod *Homo sapiens* se do světa rozšířil ze stejných míst. Původní nastavení organismu bylo stejné. Postupem času, v souvislosti s tím, jak se od sebe jednotlivé kmeny vzdalovaly a začaly objevovat nové oblasti, se jednotlivé tlupy a kmeny začaly odlučovat od ostatních. Přes Asii se rozšířily do celého světa, v jehož různých částech se začali usídlovat. Postupem několika tisíců let se jejich těla adaptovala na vnější klimatické podmínky. Také materiální zdroje byly různorodé. Kmeny se naučily zpracovávat a opracovávat nové materiály. Disponovaly odlišnými způsoby výroby a zpracování materiálů. Odlišné biomy a klimatické pásy, v nichž se lidé vyskytovali, nabízely zcela odlišné pohledy na život člověka, což ovlivnilo i později se utvářející náboženské proudy. I v této oblasti však pravděpodobně měli stejný základ, který se postupem času přetransformoval do odlišných podob. Obdobně to mohlo být i s jazyky. V čem tedy hledat odpověď na základní otázku?

Odpověď lze hledat v interpretaci a porovnávání jednotlivých map světa mezi sebou. Schopnost člověka utvářet si identitu a také produkovat či schraňovat sociální kapitál je důležitým předpokladem k úspěšné kulturní adaptaci. Identita i sociální kapitál mají svojí zpětnou vazbu ke geografickým podmínkám, neboť pocit sounáležitosti s prostorem a skupinou je všude jiná. Je podmíněná geografickými podmínkami různých regionů, které produkují

rozdílné možnosti pro kulturní adaptaci. Proto jsou některé státy neúspěšné, méně soudržné a tudíž i nebezpečné, jako je tomu například v Africe. A naopak ve státech, které jsou umístěny na severu, jsou podmínky prosociální. V těchto zemích je dle doložitelných zdrojů vyšší sociální i intelektuální kapitál.

Jednotlivé kultury jsou vystaveny vlivům kulturního splývání, protože společně s populačním růstem expandují, rozpínají se a snaží se o rozšíření životního prostoru. Co však ovlivňuje směr jejich expanze a šíření kulturních hodnot do jiných regionů? Pravděpodobně horizontální a vertikální členitost reliéfu, která v minulosti a v podstatě i dnes stále ještě upravuje směr migrace. Přírodní bariéry v podobě horstev, vodních toků a ploch, hustých deštných pralesů, močálů a bažin i pouští ovlivňují směr migrace a tím i kulturní splývání. V tomto případě geografické podmínky sjednocují jednotlivé kultury. Rozdílnost kultur může zapříčinit vzdálenost jednoho kulturního regionu od druhého či výrazný předěl prostoru, který tyto dva regiony předěluje.

Geografické podmínky prostupují do identity z několika hledisek. Podmínky i faktory formují biologickou podobu, která předurčuje biologickou identitu a následnou socializaci do etnických skupin. Formují materiální zdroje, které jsou různými etnickými, kulturními a dalšími sociálními celky využívány k vytváření kulturních pamětihodností, které jsou specifické regionálním či lokálním architektonickým stylem, reflektující místní podmínky. Geografické podmínky se podepisují pod vznik tradic, tradičních institucí, a mají významný vliv na budování organizačních struktur společnosti.

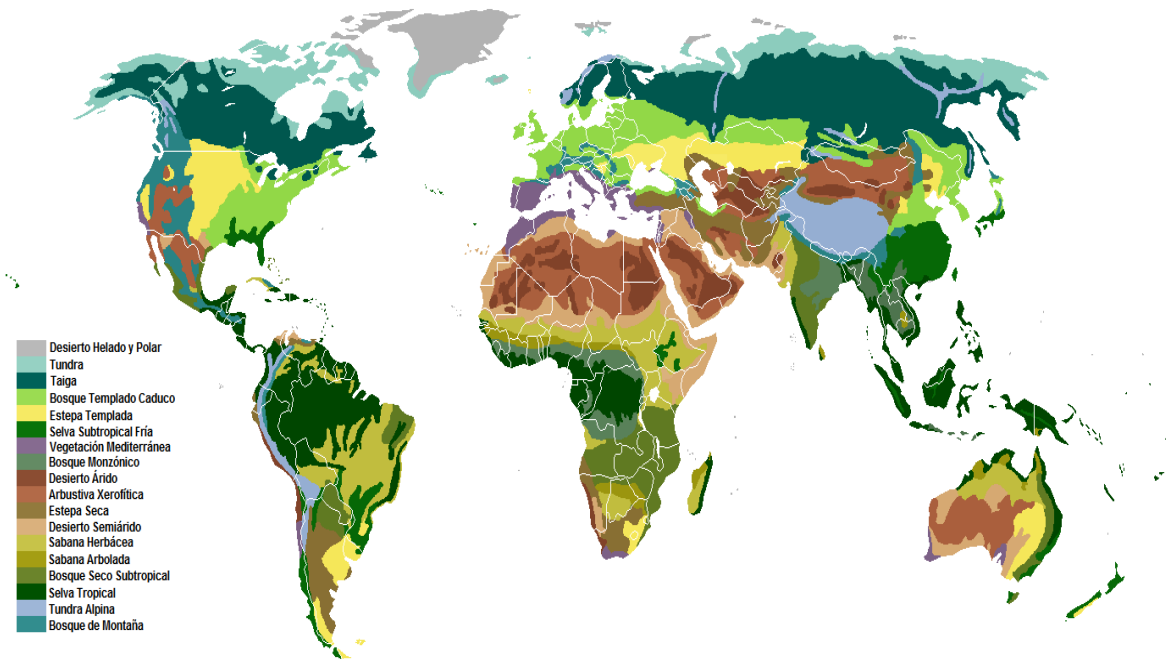
Z hlediska sociálního kapitálu jsou geografické podmínky i faktory zodpovědné za produkci sociálního kapitálu především tím, že v dřívějších dobách a i dnes, podporují vznik společných aktivit. Dříve, v lovecko - sběračských společenstvích, musela být sociální důvěra mezi jednotlivci vysoká. Bez ní by kooperace při lovu nebyla možná. Mezi země s největším sociálním kapitálem patří v současnosti severské země. Vysoká míra sociálního kapitálu zde je díky jejich relativní izolovanosti od zbytku Evropy.

Zde uvedené domněnky a hypotézy, jsou zatím stále jen myšlenkami. Následující kapitoly jsou zaměřeny na interpretaci a porovnávání vybraných map, interpretace jsou doplněny o vědecké teorie a analýzy.

3.1 Vliv klimatu a biodiverzity na biologické rysy, jakožto primárních znaků biologické identity

Obrázek 1 zachycuje prostorové rozložení jednotlivých biotopů představující nejen svrchní pokryv biosféry, ale také jeden z primárních prvků dostupných materiálních zdrojů,

kteře jsou základním prvkem pro rozvoj kultury. Materiální rozmanitost i druhová biodiverzita je dána specifickými klimatickými podmínkami, odvozujícími se od rozdílných teplot vzduchu a celoročního úhrnu atmosférických srážek (Divíšek, Culek, 2013). Jsou závislé na množství faktorů, z nichž nejdůležitější jsou geografické faktory, jako například zeměpisná šířka, nadmořská výška a míra kontinentality či oceanity.

Obrázek 1 - Současné pozemní biomy podle vegetace (The main biomes in the world), (Zdroj: wikipedia.org)

„Zeměpisná šířka ovlivňuje klima ve dvou souvisejících rovinách.“ (Divíšek, Culek, 2013). První rovinou dle Divíška a Culka je nerovnoměrná distribuce slunečního záření, která způsobuje úhel dopadu odvozený od zeměpisné šířky a horizontální členitosti terénu. Druhou rovinou je hlavní systém redistribuce sluneční energie, která spočívá ve výměně teplé a chladné vzduchové masy mezi rovníkem a zemskými póly. Na základě výměn vzduchových mas vznikají i klimatické pásy, které jsou charakteristické například průměrnými teplotami či zmíněným srážkovým úhrnem. K tomu všemu dopomáhá i síla zemské rotace ovlivňující směr stáčení vzduchových mas na severní polokouli doprava a na jižní polokouli doleva. „Výsledkem jsou převládající východní větry mezi obratníky, které se nad oceány sytí vlhkostí a přenášejí nad východní části kontinentu v nízkých zeměpisných šířkách velké množství vláhy. Ve vyšších šířkách převládají západní větry, které přenášejí vláhu převážně nad západní části kontinentu.“ (Divíšek, Culek, 2013). Na základě působení těchto sil, doplněných o nadmořskou výšku, srážkové stíny apod., vznikají rozmanitá prostředí s rozdílnými zdroji, které jsou

z pohledu ekologie tím, co podporuje druhovou bohatost, a které jsou z hlediska kulturní ekologie tím, co umožňuje člověku se kulturně adaptovat.

V rovině obecných rysů bohatství druhů geografické faktory nejsou jediným činitelem, který biodiverzitu ovlivňuje. Geografické faktory lze považovat za jeden ze tří základních činitelů, kteří jsou vzájemně propojeni. „*Druhá skupina činitelů se jeví jako závislá na zeměpisné šířce a dalších geografických faktorech, avšak jejich korelace není dokonalá*“ (Begon a kol. 1997, s. 816). Do druhé skupiny, dle Begona, řadíme produktivitu prostředí, jeho proměnlivost a stáří. Třetí a poslední skupinou jsou faktory biologické povahy, respektive biologické vlastnosti společenstva, ovlivňující strukturu vlastního společenstva. „*Nejvýznamnější jsou: rozsah predace, rozsah konkurence, prostorová heterogenita (...) a sukcesní stav společenstva*“ (Begon a kol. 1997, s. 816). Tyto faktory Begon považuje za sekundární činitele.

Obrázek 1 také říká, že na rozmanitosti prostředí a dostupných zdrojů se výrazně podepisují geografické faktory, protože zatímco v oblastech, které se blíží severnímu pólu, můžeme pozorovat nižší druhovou biodiverzitu, tak v oblastech, které jsou vzdálené od polárních oblastí, tato diverzita roste. S klesající zeměpisnou šířkou roste rozsah zdrojů, čímž se zvyšuje i počet různých typů zdrojů a jejich využitelné množství (Begon a kol. 1997). Dostupné materiální zdroje jsou základem životních podmínek umožňující životaschopnou existenci populace určitého druhu. Souhrnně je označuje pojmem *nika* (Pocheville 2015). V souvislosti s tím např. Ortová dodává: „*Výsledkem evoluční kreativity je skutečnost, že v přírodních ekosystémech má každý druh svou niku, svůj vlastní, bezpečný a srozumitelný prostor, určující podmínky a hranice jeho existence*“, a dále se shoduje se Sokolem (viz. kapitola člověk) na tom, že „*pouze člověk jako jediný není předurčen k životu v jednom z typů ekosystémů, v jedné konkrétní nise.*“ (Ortová 1999, s. 78).

Nepředurčenost pro žádnou konkrétní niku evolučně dovedla lidský druh k „*vytvoření druhově specifických adaptativních nástrojů a mechanismů.*“ (Ortová 1999, s. 80). Sociokulturní prostředí získávalo svůj charakter pod tlakem se adaptovat na rozmanitost geografických podmínek. Ty se zasadily o to, že evoluce člověka probíhala v na sobě nezávislých liniích, díky čemuž si jednotlivé kultury nesou svoje vlastní adaptivní prvky, které se projevují nejen ve specifických myšlenkových vzorcích, ale také například v architektonickém stylu, tradicích a normách. Otázkou však je, jaký významný prvek se zasadil o to, aby byl člověk schopný se adaptovat na určité prostředí?

Možnou odpověď lze najít v teorii Teilharda de Chardina (1881-1995) „*Země jako sídlo jisté globální nevratné evoluce*“ (Teilhard 1990, s. 125), jejíž hlavní složkou byly prvky

vědomí. Teilhardovo pojetí evoluce spočívalo v jejím rozdělení do třech etap předživota, života a myšlení, které nazýval: 1) před-biosféra; 2) biosféra; 3) noosféra. Poslední zmíněná sféra je, dle jeho výkladu, sférou rozumu a vědění, kterou odstartoval okamžik transformace lidského vědomí (Teilhard, 1990). Právě tento okamžik dle Teilharda nalzáme na konci třetihor „*od té doby se myslící vrstva (...) šíří nad světem rostlin a živočichů.*“ (Teilhard, 1990, s. 154). Tento okamžik tedy znamenal „*novou kvalitativně vývojovou fázi lidstva.*“ (Ortová 1999, s. 58), kterou nazýval noosférou.

V noosféře dochází k vytváření stále složitější a hustší sítě vazeb, orientaci a mentálních návyků, jejichž hromaděním dochází k vývoji „*způsobu lidského vědění*“ (Ortová, 1999, s. 59), jež je zdrojem stále hustší a aktivnější atmosféry invenčního a teoretického usilování. Do popředí Teilhard posouvá kreativitu, která vyžaduje „*více mít*“, „*více znát*“, ale také „*více být*“ (Teilhard, 1993, s. 82). Noosféra tedy představuje proces, v němž je člověk fyzicky stále stejně vybaven, ale vývoj lidstva se nezastavuje (Ortová 1999). Z hlediska evoluce naše tělo nepodléhá tak dynamickým změnám, jako právě mysl. Proto se v průběhu posledních několika tisíců let vyvíjela kultura a technologie, ale tělo zůstávalo relativně stejné. Rozvojem kultury je, dle Teilharda, „*kolektivní vědomí*“, v němž se jednotlivé vědomosti ukládají a umožňují lidem „*technicky a psychicky konvergovat*“ (Teilhard 1990, s. 87).

Mimo Teilharda se významnou měrou pod pojmem *noosféra* podepsal ruský přírodovědec a zakladatel biochemie Vladimír Ivanovič Vernadskij (1863-1945). Ve své koncepci pojednával o vzniku života, ovšem omezeného na fyzikální zákony. Nejdůležitějším prvkem z hlediska vývoje lidstva byla, dle Vernadského, biosféra „*vrstva zemské kůry, utvářená geologickým tokem času*“ (Ortová 1999, s. 60). Během vývoje dochází ke vzniku prvotního projevu života, který se v průběhu něho vyvíjí ve stále komplexnější struktury. Mimo tohoto konceptu uveřejnil Vernadskij další teorii „*člověk v přírodě*“, pomocí něhož vysvětloval přeměnu biosféry v noosféru. V ní člověk představoval novou geologickou sílu vzniklou na základě předchozího vývoje, což dokazuje uvedením dvou geologických procesů. Při prvním geologickém procesu zanikají a vznikají nové živočišné druhy, za druhý proces považuje proces *evoluční*, který stojí za vznikem vývoje centrálního nervového systému, jehož vrcholem je *Homo sapiens*, jež je počátkem vědeckého myšlení. Zároveň však upozorňuje, že by „*Člověk (...) měl porozumět sám sobě prostřednictvím této vědecké koncepce světa. Měl by vědět, že není ničím náhodným a nezávislým na obklopujícím jej prostředí, a že je svobodně konajícím přírodním jevem. Člověk je výsledkem nevyhnutelného velkého přírodního procesu, probíhající (...) asi dvě miliardy let*“ (Vernadskij, 1998, s. 19). Vernadskij uvádí, že je zapotřebí dalšího

výzkumu mozku, který by dokázal, že stejně tak, jako tok geologického času, je i proces rozvoje lidských schopností a celkově mozku stále lineární a nedá se vrátit zpět (Ortová 1999).

Pokud je člověk evolučně předurčený ke kulturní adaptaci, jedná se o kolektivní záležitost. Člověk by bez společnosti nepřežil, respektive by se neadaptoval z dlouhodobého hlediska. Mimo vzniku „kolektivní paměti“ a myšlení, a v souvislosti s tím i noosféry, je patrné, že jedním ze základních bodů evolučního vývoje pro kulturní adaptaci byl důležitý vznik mozkového systému zaručující uvědomování si sebe sama, tedy identity. Bez ní by se lidé nemohli socializovat a nevznikaly by žádné společenské útvary, které by byly schopné překonávat lokální či regionální geografické podmínky. Z hlediska identity je v odstavci níže vysvětleno, že se geografické podmínky zasadily mimo vývoje lidské mysli také o vznik lidské identity.

V knize *Sebevědomí a identita (Self and Identity)*, autorů Williama B. Swanna a Ennifera K. B. Osona se uvedení autoři věnují popisu biologického původu „já“ a identity. V ní kladou důraz na významnou roli mozku, zejména pak prefrontální kůry. Ta má na starost „*samoučelné úkoly – jako myšlení o něčích zvláštnostech nebo pocitech či sebehodnocení*“ (Swann Jr., Bosson 2010). Jejich tvrzení je založeno na pozorování mozkové aktivity částí lidského mozku při zodpovídání otázek, při nichž lidé mají přemýšlet o dušeních stavech blízkých lidí. Autoři se domnívají, že právě prefrontální mozková kůra je zapojena do sítě mozkového systému, který zprostředkovává obecné sociální znalosti (Swann Jr., Bosson, 2010). „*Zdá se, že jediná část mozkového systému nebo oblast není sama o sobě zodpovědná za uvědomění si sama sebe. Místo toho spolu tyto systémy spolupracují na vytvoření pocitu unitarity „já“, a další stejné systémy zprostředkovávajíci sebe-znalosti, jsou zapojeny do zprostředkování zvláštností a duševních stavů ostatních*“ (Swann Jr., Bosson, 2010, s. 589). Z tohoto hlediska se zmíněná dvojice autorů domnívá, že genetické základy sebeúcty a identity jsou dědičné. „*Zdá se, že dědičnost také vysvětluje podstatu rozptylu stability a změny sebevědomí napříč časem*“ (Neiss, Sedikides, Stevenson, 2006). Dále poukazují na zatím nevyřešenou otázku týkající se biologického základu rozlišování, jež je základem pro vznik trvalé či dočasné identity. Možnou odpověď nalézají v Hebbově zákoně (1949), který uvádí, že pokud se jeden neuron (A) opakovaně podílí na podráždění druhého neuronu (B), dochází v jedné či obou buňkách k metabolickým změnám, které zvyšují schopnost přenosu vzruchů mezi těmito buňkami. „*Za předpokladu, že se toto pravidlo vztahuje na shluky neuronů či cest, které jsou spojené se sebepoznáním a uvědomování si sebe samého, se lze domnívat, že opakovaná aktivace těchto částí, je činí snadněji aktivovatelné v budoucnosti*“ (Swann Jr., Bosson, 2010, s. 599). Buněčné a nervové návyky se mohou přenášet pomocí DNA z rodičů na

jejich potomstvo a to jim umožňuje uvědomovat si sebe sama či vyhodnocovat jednotlivé sociální situace na základě vrozeně daných předpokladů.

Identita je dědičnou součástí naší osobnosti. Vnímání sebe samotného a příslušnost k ostatním členům skupin mohou být rozdílné napříč prostorem a společně s měnícími se podmínkami. Některé národy tak mohou vykazovat vyšší míru sounáležitosti projevující se nadprodukcí sociálního kapitálu, zatímco jiné národy či státní zřízení vykazují jen malou míru sociálního kapitálu. Díky tomu je společenská situace velice nestabilní (africké a asijské státy). V těchto státech je společnost většinou stále fragmentovaná. Na území jednoho státu se může nacházet několik nesmiřitelných sociálních skupin, které spolu nechtějí spolupracovat, neboť přírodní prostředí kolektivitu těchto celků nepodporuje, jako například v evropských státech. Vykazují vyšší známky společenské kooperace, dosahují vyšších ekonomických zisků a jejich vládní systémy jsou relativně stabilní. Proč by tak mohlo být?

Klimatické podmínky i biodiverzita byly důležitými faktory při genetické selekci, rozvoji vzorců lidského chování i adaptačních strategií v různých částech světa. Selekcční procesy měly vliv i na osobnost, inteligenci či tělesné rysy. Geografické faktory i podmínky ovlivňují stabilitu prostředí, které klade důraz na adaptační podmínky. Výsledkem tak jsou dvě rozdílné reprodukční strategie, které umožňují nejen lidem, ale i ostatním živočišným druhům přežít v různých podmínkách.

V ekologii existují dvě reprodukční strategie. První z nich je R-strategie, která se uplatňuje v nejistém a rychle se měnícím prostředí s nedostatečnými prostředky pro život (Bakalář 2003). Organismy, které žijí v takovýchto oblastech, vykazují odlišné chování: 1) mají více potomků; 2) výchově se věnují kratší dobu; 3) budují slabší sociální vazby; 4) praktikují riskantní způsoby chování; 5) mají delší průměrnou délku života; 6) menší tělesné rozměry (Bakalář 2003).

Protipólem této strategie je K-strategie. Ta se objevuje v relativně stabilním a předvídatelném prostředí. Organismy, žijící v takovémto prostředí: 1) mají méně potomků; 2) jejich výchově se věnují déle; 3) mají pevné společenské vazby; 4) nemají potřebu podstupovat rizika; 5) delší průměrná délka života; 6) větší tělesné rozměry (Bakalář 2003).

Z tohoto hlediska má vyšší míra biodiverzity vliv na mezidruhovou konkurenci o zdroje obživy. V oblastech kolem rovníku disponující vyšší mírou biodiverzity se vyvinulo mnoho různých druhů živočichů. Nestabilní prostředí v podobě teplotních výkyvů a atmosférických srážek zformovalo kulturní charakter. V rámci selekce docházelo k upevňování výhodnějších strategií, pro získávání obživy a materiálních zdrojů, pro rozvoj kultury. Díky vyšší biodiverzitě tak mezi člověkem a ostatními živočichy docházelo k intenzivnějším soupeřením. Vysoké

teploty si vyžadovaly nutnost lovu. Lovecko - sběračský styl života by však nemohl nasycit početnější skupinu. Lidé se v těchto oblastech dříve sdružovali převážně do rodinných kmenů. Někteří domorodci tímto stylem života přežívají dodnes. Pokud budovali sociální kapitál, byl pravděpodobně otázkou kmene, ale ne širší veřejnosti. Horké klima ovlivnilo jejich „bezprostřední“ styl života. Zmíněné oblasti produkují větší množství zdrojů obživy. Na druhou stranu se potrava v těchto oblastech díky vysokým teplotám rychle kazí. Společnosti žijící v těchto oblastech tak nemohli dlouhodobě plánovat.

Naopak v chladnějších oblastech byly nároky na adaptaci vyšší. Vyžadovala se důmyslnost, důvtip a přesné plány. Skrze střídající se roční období se objevila nutnost rozvíjet zemědělství. Díky vyšším nárokům na adaptaci se kognitivní schopnosti obyvatel takovýchto oblastí více rozvinuly. Projevilo se to intenzivnějším vývojem technologií a přesným plánováním aktivit tak, aby zemědělská činnost byla schopná pokrýt spotřebu i v neúrodných měsících. Vyvíjela se i nová pracovní odvětví. Kolektivní formu obdělávání půdy či lovecko - sběračský styl života nahradil široký výběr možností budoucího povolání. Kolektivní identita musela být silnější a sociální kapitál vyšší, protože bez sociální důvěry by se taková společenská organizace pravděpodobně rozpadla nebo by se fragmentovala na menší celky.

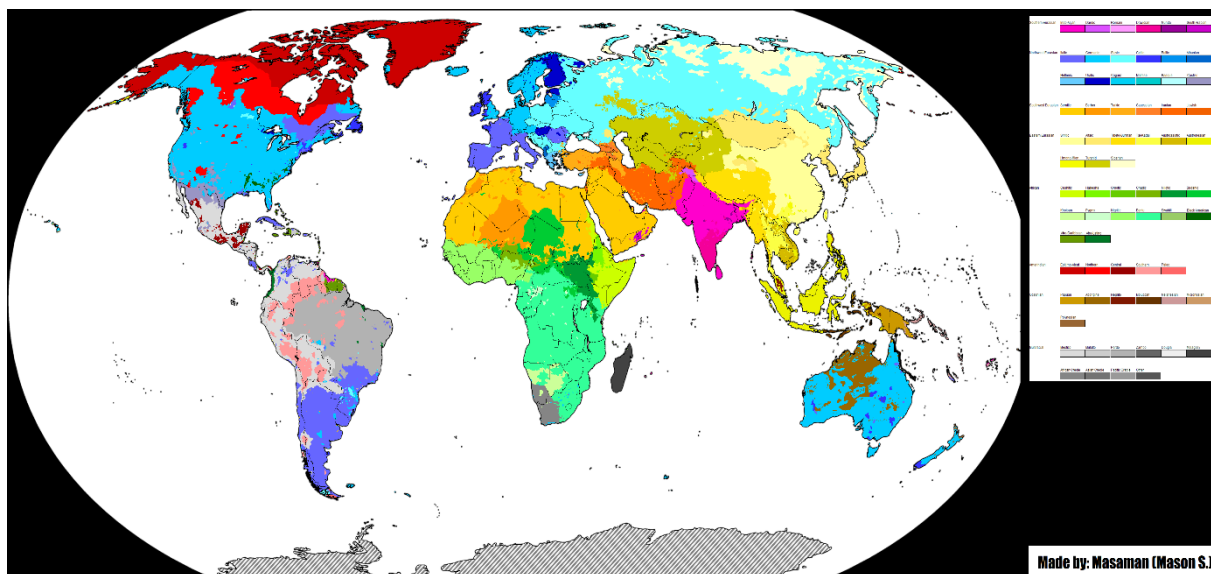
Z toho vyplývá, že rozdílné oblasti světa nabízejí rozdílné možnosti pro adaptaci. Některé možnosti podporují rozvoj kolektivní identity ve smyslu menších skupin, protože jsou kompaktnější a vyhovují bezprostřednímu stylu života bez plánování. V oblastech kolem mírného až subpolárního pásu, v nichž se zdá, že jsou klimatické podmínky nestabilní, jsou naopak podmínky pro adaptaci mnohem stabilnější. Střídání čtyř ročních období a snaha zajistit potravu pro širší společnost, společně s rozvojem technologií, si vyžaduje vyšší míru sociální soudržnosti, důvěry a silnější kolektivní identity, ve smyslu většího sociálního celku - nejen tlupy, kmene či etnické skupiny, nýbrž ve smyslu národa.

3.2 Vliv geografických podmínek na prostorový rozptyl etnik a etnických skupin

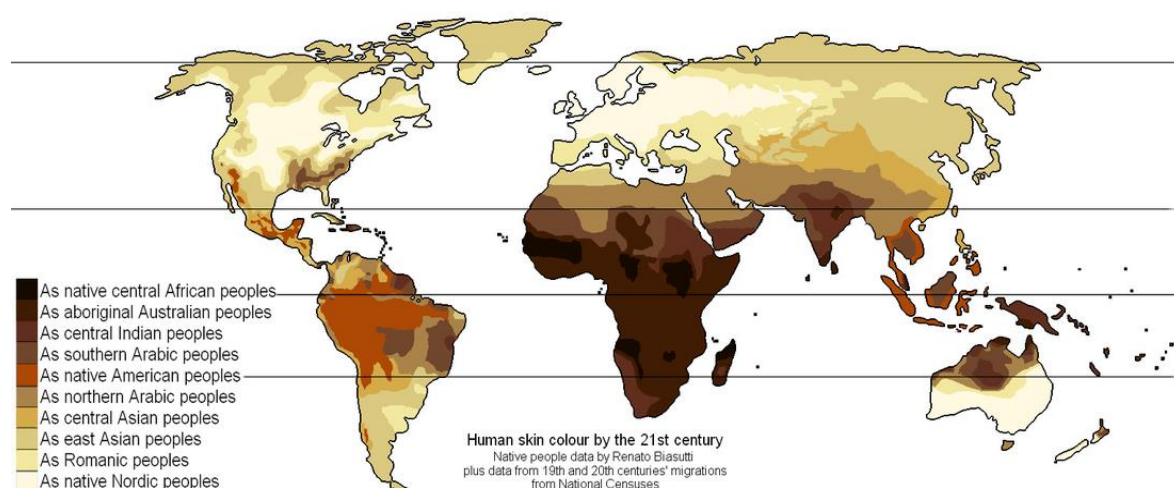
Obrázek 2 - World Map of Y-DNA Haplogroups (Dominant Haplogroups in Native Populations with Possible Migration Routes) (Zdroj: Wikipedia.org)

Etnické skupiny se dle sociologické encyklopedie liší od sociologických skupin především antropologickým složením a jednotliví příslušníci každé etnické skupiny zpravidla náleží k určitým typům a rasám (encyklopedie.soc.cas.cz). Kromě výrazných vnějších biologických prvků se etnické skupiny liší také tím, že jsou charakteristické pro určitá území, ve kterých se z historického hlediska vyvíjely poměrně dlouhou dobu. Různorodost prostředí se mimo biologické identity promítá i do kultury a do sociálního kapitálu. Etnické skupiny mají jisté základy v geografických podmínkách, a to minimálně v oblasti biologických či fyziologických rysů. Etnická identita je biologického původu a prvním z důvodů, proč etnické skupiny vznikají. Jedná se o přirozenou a kolektivní identitu na základě společných rysů, vzorců chování, adaptačních strategií, jež jsou součástí kultury i kulturních tradic. Tato kapitola se zabývá objasněním vztahů mezi etnickými skupinami a geografickými podmínkami. A to právě z hlediska vývoje biologických rysů, jako je například barva kůže, tvar hlavy, nosu, tělesné konstituce atd.

Obrázek 3- Detailní etnicko-rasová mapa světa 2018 (Detailed Ethno-Racial Map of the World 2018); (zdroj: reddit.com; autor: Mason S)

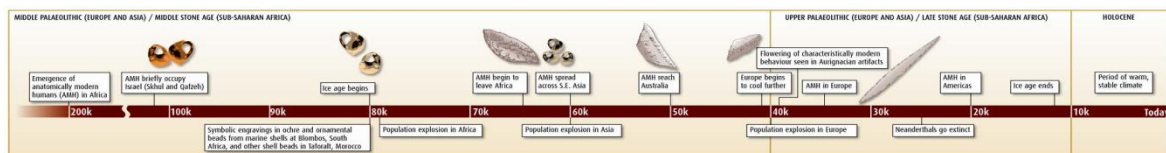
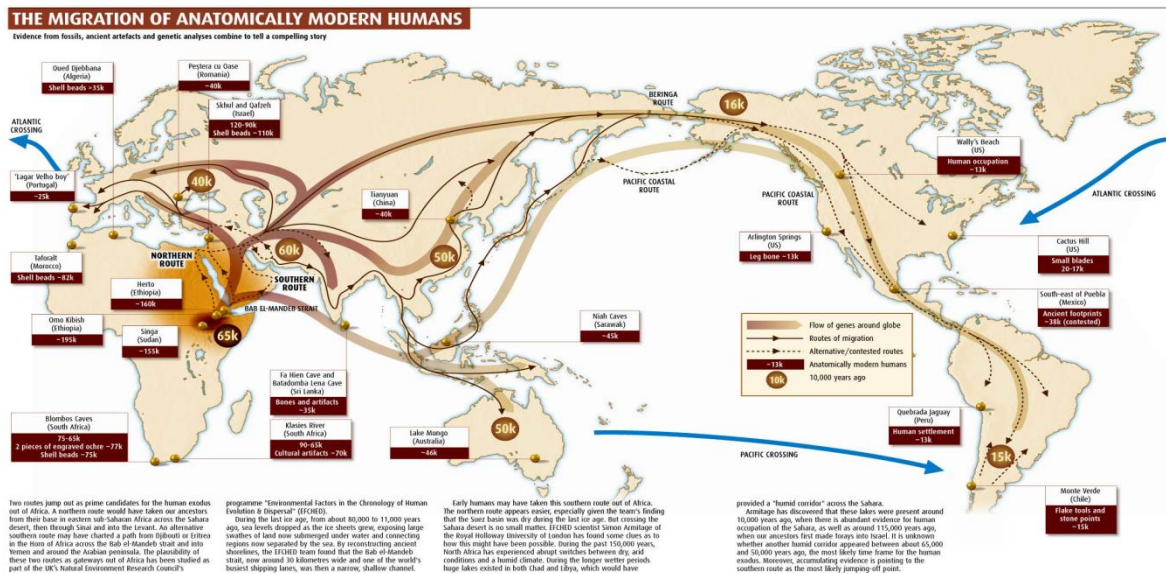
Nové genetické důkazy naznačují, že vývoj kožní pigmentace byl řízen purifikací a diverzifikací selektivních procesů produkovaných adaptačními reakcemi v různých prostředích (Maková a kol. 2001). Kožní pigmentaci tak lze sledovat z několika hledisek. Autorem mapy potvrzující tuto teorii, kterou zachycuje obrázek 3, je Renato Biasutti. Mapa ilustruje korelaci mezi tmavší pokožkou a rovníkovou oblastí. Nejnovější antropologické poznatky potvrzují, že nejnižší odrazivost kůže vykazují lidé na rovníku. Ta se následně zvyšuje o 10% na 10° severní zeměpisné šířky a o 4% na 10° jižní zeměpisné šířky (Brash 2003). „Což korelovalo s hladinami UV záření, které je na jižní polokouli větší než na severní polokouli“ (Brash 2003, s. 21).

Obrázek 4 - Barva lidské kůže ve 21. století (zdroj: imagenesmy.com; autor: Renato Biasutti)

Za předpokladu, že se lidský druh začal šířit z afrického kontinentu, přesněji řečeno z oblasti kolem Olduvai v Tanzánii, jak ukazují archeologické vykopávky, docházelo, dle

Brashe, ke změnám barvy kůže v důsledku migrace a osidlování vzdálenější koutů světa s odlišnými geografickými podmínkami. „*Barva kůže se pravděpodobně vyvinula vícenásobnou migrací z Afriky, čímž došlo k rozsáhlé genetické změně až v posledních 500 000 letech (Templeton 2002, Brash 2003, s. 21)*. I přes to, dle Brashova článku „*What Controls Variation in Human Skin Color?*“, je toto tvrzení trochu kontroverzní. Brash ve svém článku poukazuje na souvislost barvy kůže a vitamínu D, jehož nedostatek může vysvětlit světlejší pokožku. Brash se přiklání spíše k adaptačním mechanismům a dodává, že „*mezi několika mechanismy navržených k zajištění selektivních výhod tmavé pleti v oblastech s vysokou koncentrací UV záření, černá pokožka slouží jako ochrana před přehřátím a rakovinou kůže, a to v důsledku fyzické bariery uložené v epidermálním melaninu*“ (Brash 2003, s. 21). V kontextu je zajímavé interpretovat rozhovor s americkým profesorem dermatologie Peterem Eliasem, uvedeným v časopise EPOCH. Jeho tvrzení vychází z výzkumu rakoviny kůže, při němž sice došel k výsledku, že černá barva kůže nemá souvislost s obranou proti rakovině, avšak objevil její jiné výhody. Silnější pigmentace kůže má vyšší odolnost a v horkém prostředí se tak uplatňuje především její schopnost držet vodu. Mimo to tmavší pokožka vykazuje vyšší hodnotu PH, což zabraňuje šíření bakterií a infekcí, a to je zejména v Africkém prostředí. O vitamínu D naopak tvrdí, že není důležitý, protože pokožka Evropanům zesvětlila teprve před 8 tisíci lety. Článek se odkazuje na výzkum profesorky Mary L. Williamsové, která se domnívá, že pleť Evropanům zesvětlila po té, co je chladnější prostředí, v této zeměpisné šířce, donutilo vyrábět si oděvy. Energetické výdaje na udržování černé pleti jsou pro organismus náročnější a energie se tak přesunula jinam (epochalnisvet.cz).

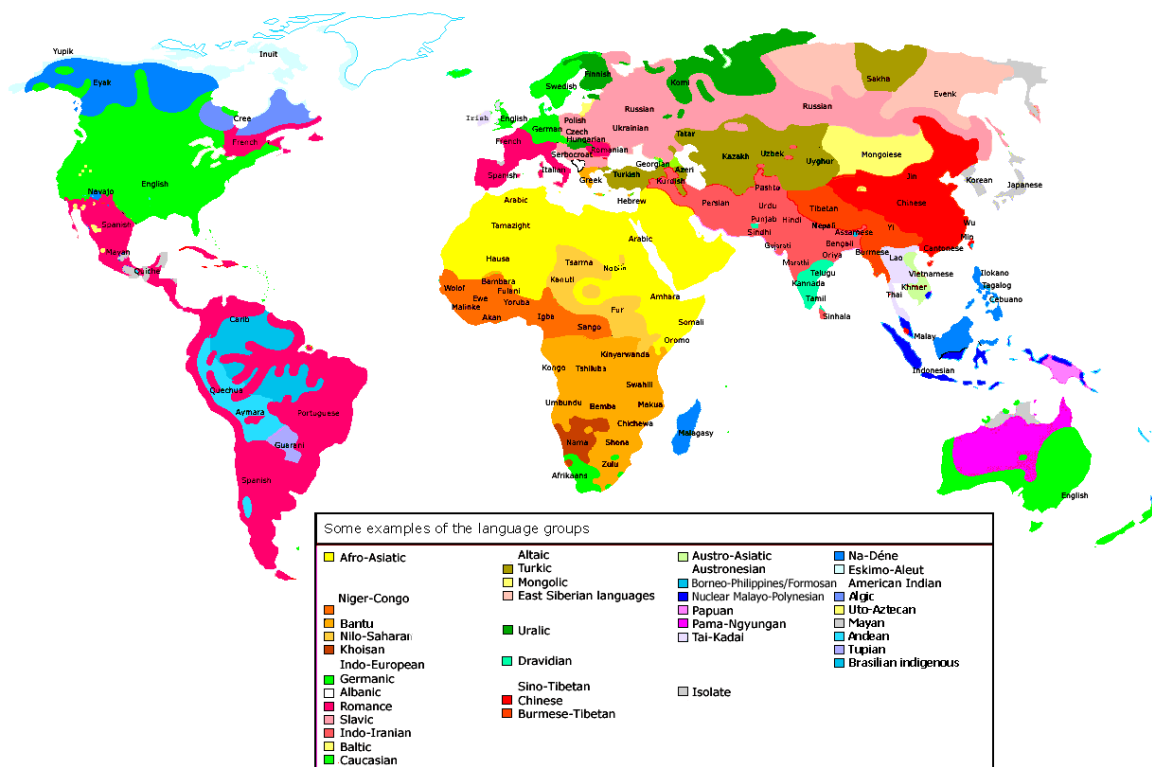
Obrázek 5 - Migrace anatomicky moderních lidí (zdroj: blizehistorysjc.com; autor: Joost Bonsen)

Mimo barvy kůže je třeba sledovat i vznik dalších typických rysů u lidí nacházejících se v odlišných oblastech světa. Petr Bakalář se ve své knize *Tabu v sociálních vědách* (2003) podrobněji zabývá popisem vztahu vnějšího prostředí a lidského organismu. Obor, který se zabývá výzkumem odlišností, se nazývá fyziognomie a poskytuje důkazy o tom, že: „zeměpisná šířka nosu zajišťuje u negroidů přístup horkého tropického vzduchu se sliznicí a přispívá k intenzivnímu odpařování vlhkosti. Stejnou úlohu následně plní i silně vyvinutá slizniční část rtů“ (Čabokšarov 1978, s. 121; Bakalář 2003, s. 33). Mimo velikosti nosu a rtů mají klimatické podmínky vliv i na tvar hlavy. „Lidský mozek metabolizuje 20% celkové tělesné energie, a tudíž vytváří více tepla než, jiné orgány. Pro normální fungování mozku je nezbytné, aby byl udržován ve stabilní teplotě“ (Jensen 1998, s. 436-437). Na základě toho dochází ke změnám objemu a tvaru lebky v závislosti na zeměpisné šířce. „V teplejších oblastech je hlava menší a méně kulatá, čímž se zvyšuje plocha pro odpařování“ (Bakalář 2003, s. 34). Chladnější oblasti vyžadují naopak větší hlavu a zaoblenější tvar, který minimalizuje tepelné ztráty. Extrémně chladné oblasti následně měly vliv na tělesnou adaptaci ve smyslu: „plošší obličej, kratší končetiny a patrně úzké oči, které umožňují ochranu proti zimě a odrazu slunečních paprsků od sněhu“ (Bakalář 2003, s. 34)., což jsou prvky projevující se u mongoloidní lidské „rasy“.

Geografické podmínky si podmiňují jeden ze základních prvků, který napomáhá k prvotní identifikaci. Úpravou biologických rysů, které jsou příhodné pro různé klimatické

pásky, vznikají primární biologické prvky, které napomáhají k utváření identifikaci na základě vnější podobnosti lidského těla. Různorodost podmínek podporuje prostorovou produkci jednotlivých „ras“, respektive modifikací lidského těla.

3.3 Jazyk

Obrázek 6 – Příklady jazykových rodin (Examples of language families); (zdroj: pinterest.com)

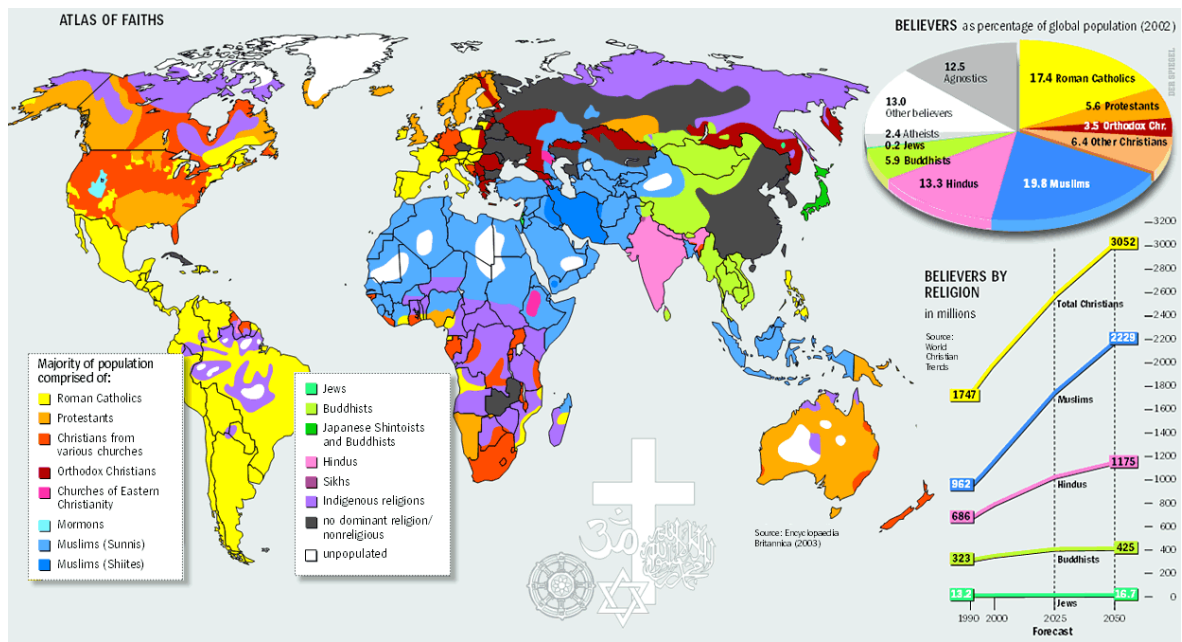
Dle posledních průzkumů na světě existuje kolem 6 909 jazyků. Někteří lingvisté se domnívají, že jazyk je v podstatě živým organismem, protože se postupem času vyvíjí a to nejen v důsledku kulturního sblížení a přejímání některých slov. Společně s tím však do jisté míry můžeme přemýšlet o otázce: Co mělo vliv šířit slovní zásobu jednotlivých jazyků? Díky tomu, že člověk má strach z neznámého, což ho nutí k tomu, aby se snažil vše pojmenovat a kategorizovat, je možné, že právě míra biodiverzity může hrát značnou roli v oblasti slovní zásoby. Vyšší biodiverzita se mohla výsledně podepsat i pod celkovým objemem slovní zásoby, která se následně díky navazování vztahů s odlišnými kulturami mohla nadále šířit, takže docházelo i k výraznému obohacování jazyků na základě migrace a kulturní expanze.

Jazyky, stejně tak jako jednotlivé kultury podléhají expanzi a integraci, jak již bylo zmíněno, a chovají se jako živý organismus. Z geografického hlediska je pravděpodobně nutné sledovat tuto lingvistickou expanzi společně s migrací, která donedávna byla determinována geografickými podmínkami. K jazykové expanzi a integraci pravděpodobně docházelo

obdobně, jako je tomu u kulturního rozpínání. Migranti, jakožto nositelé nových výrazů, ovlivňovali vývoj jazykové struktury v jiných oblastech, čímž se mohly vytvářet různé dialekty, nebo zcela nové jazyky. Geografické podmínky sehrály svojí roli právě ve vybudování migračních koridorů. Horstva, toky řek a jiné přírodní bariéry vytvářely migrační koridory určující směr expanze. Je pravděpodobné, že se pod slovní zásobou mohla velmi významně podepsat i biodiverzita. To by mohla potvrdit data o objemu slovní zásoby v jednotlivých jazycích. Bohužel díky jazykové diverzitě nelze jasně definovat objem slovní zásoby u některých jazyků, stejně tak jako u lokálních či regionálních dialektů. Tato data jsou zpřístupněna pouze pro hlavní a kontrolované jazykové proudy.

S ohledem na roli jazyka při identifikaci jednotlivců se společenským celkem, ať už je kulturní či etnický, má jazyk významnou roli. Za předpokladu, že by se v budoucnosti potvrdila hypotéza o tom, že biodiverzita měla významný vliv na rozvoj jednotlivých jazyků a dialektů, by bylo i to, že geografické podmínky mají významný vliv na budování jazykové identity. Jako možná budoucí otázka hledající odpověď na tyto skutečnosti, se jeví: „Jaké budou mít globální změny klimatu a tudíž i změny geografických podmínek na rozvoj jazyků?“. To vychází z předpokladu, že změny klimatu mohou výrazně ovlivnit migrační toky a směry. Vzájemné ovlivňování jazyků se oproti jiným pochodům nemusí zdát tak dynamické, ačkoli se jedná o budoucnost v řádech desítek let. Nabízí se tedy otázka, co se může stát s jazykovou identitou? Mohou změny klimatu prostoupit až do stěžejních identit, anebo je vůbec nepoznamenají, protože přežije jen nejsilnější lingvistický organismus? Pravděpodobně se tak mohou odehrát zásadní změny, které podpoří větší stratifikaci jazykových identit, a mohou se rozdělit stávající kulturní celky na menší jednotky anebo naopak bude splynutí tak enormní, že budoucí vývoj podpoří vývoj jednoho celosvětového jazyka. Je tedy velmi těžké v současné době polemizovat o tom, jaký bude vývoj. Na druhou stranu je velmi zajímavé nad tím alespoň uvažovat.

3.4 Náboženství

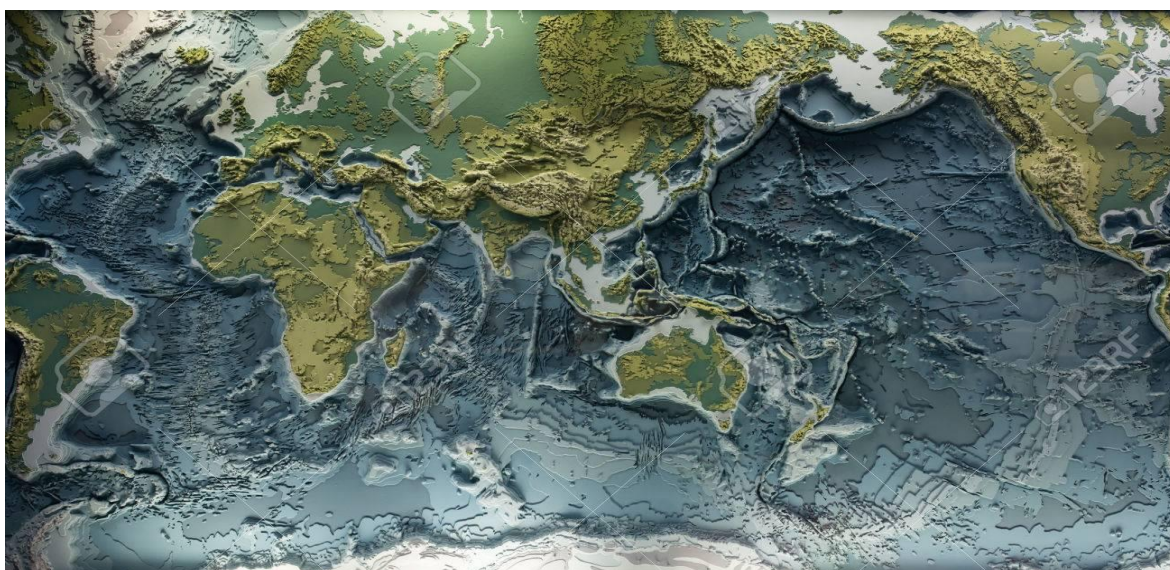
Obrázek 7 Atlas viny (The Atlas of Faiths); (zdroj: subzeroblue.com)

Z hlediska geografie jsou geografické podmínky ve vztahu k náboženství důležité z hlediska mnoha faktorů. Především ve smyslu změny aktivit a vzorců prostorového chování, náboženských norem a hodnot, expanze náboženství a potažmo s tím i šíření náboženské identity. Z hlediska náboženství by geografické podmínky mohly mít vliv i na vztah člověka k životnímu prostředí. Je škoda, že neexistuje takové množství dat, které by umožňovalo zabývat se těmito fenomény podrobněji. Je myšleno působení klimatických podmínek a atmosférických jevů na změny v náboženském pojetí v historickém kontextu. Z uvedených informací lze mnoho informací vyčíst, ačkoli to stále budou jen hypotézy.

Co však lze považovat za proveditelné je objasnění zakotvení náboženských aktivit v geografickém prostoru. Na mapě, kterou zachycuje obrázek 6 si lze povšimnout prostorového rozložení náboženství. Největší část zabírá křesťanství, následně islám, buddhismus, hinduismus a nezanedbatelnou část tohoto prostoru představují indiánská náboženství. Ve vztahu k historickému kontextu lze usoudit, že největší prostorovou expanzí disponuje křesťanství. U něj je zajímavá právě ta skutečnost, že se rozšířilo z Evropy takřka všemi směry a jedná se o dominantní území Evropy, Severní i Jižní Ameriky, Austrálie a menší část na jihovýchodním konci Sibíře. Islám, jakožto druhé největší náboženství, co se týče prostoru i věřících, se rozprostírá takřka na polovině území afrického kontinentu, dále také v oblasti Perského zálivu a dále také v oblasti středního východu a na Indonéských ostrovech. Budhismus se rozšířil ve východní části Asie v zemích jako Čína, Mongolsko, Thajsko,

Malajsie, Kambodža a Vietnam. Hinduismus se vyskytuje na území Indie. Indiánská náboženství jsou většinou záležitostí arktických oblastí na severu Severní Ameriky (Kanady) a Sibíře a Austrálie. Oblasti, kde vykazující prostor bez náboženství, jsou oblasti poblíž severního pólu, čili Grónska a centrální oblasti Australského kontinentu. Když už jsme odpověděli na jednu z hlavních geografických otázek tedy „*co to je?*“ a s tím i na „*kde to je?*“ je nutné si položit třetí a asi nejzásadnější otázku „*proč to tam je?*“.

Porovnání několika různých map vedlo většinou nesprávným směrem. Odpověď na otázku ovšem nevysvětlila žádná z map. Tedy mapa biomů, podnebných pásů, klimatická ale ani mapa prostorového rozšíření etnických či jazyků skupin. Poslední dvě výrazně korelují s mapou náboženství, a lze tedy soudit, že etnické skupiny sdílejí obdobné kultury, a tudíž i náboženské vyznání, avšak nejsou stejných jazykových skupin. Asi nejdůležitější mapou, která může ozřejmit prostorové rozšíření jak etnických skupin, jazyků, tak i náboženství, je 3D model mapy světového reliéfu, kterou zachycuje obrázek 7. Ke konvergentním migračním pohybům a expanzi kultur i náboženství dochází především v oblastech, kde reliéf tuto migraci umožňoval. Stejně tak, jako tomu bylo i u teorií šíření rodu *homo sapiens*, i pro něj byly tyto oblasti klíčové.

Obrázek 8 - 3D model reliéfu s topografickou výškou hor a hloubkou oceánů (zdroj: 123rf.com)

O zemském reliéfu lze mluvit, protože je velmi důležitým prvkem ve všech ostatních interpretacích map. Srovnáme - li tedy mapu 3D reliéfu a náboženství, můžeme si povšimnout, že souvislosti s rozšířením jednotlivých náboženství jsou vcelku jasné. Začneme - li křesťanstvím, je možné hovořit o tom, že jeho expanze započala zámořskými objevy. Do Evropy bylo křesťanství „zavlečeno“ z blízkého východu. Z oblasti, kde dnes leží Izrael či Palestina. V Evropě k jeho rozšíření došlo v první polovině 1. tisíciletí našeho letopočtu, ve

kterém k nám z těchto oblastí začalo pronikat. Samozřejmě až po smrti Ježíše Krista, kdy několik jeho učedníků tyto oblasti opustilo, protože byli pronásledováni. Za zmínku stojí například Sv. Jakub, který z této oblasti údajně došel až do Santiaga de Compostela, ležící na severo-západě Španělska. Samotná expanze křesťanství započala až kolem 4. - 5. století našeho letopočtu. Lze si povšimnout, že bodem, ze kterého se křesťanství začalo více šířit, byla Konstantinopol. Dnes město zvané Istanbul, které leží na pomezí Evropy a Asie, respektive blízkého východu. Proč právě tam? Ve vztahu k reliéfu si lze povšimnout, že oblast Perského poloostrova od centrální oblasti Asie dělí horské pásmo Kavkaz. Právě tato horská bariéra tehdejšími křesťany neumožnila šířit se do centrální oblasti Asie a dále na východ. Umožnila křesťanům prchat před jejich pronásledovateli z Jeruzaléma, potažmo Izraele, podél pobřeží Středozemního moře až do Turecka a následně dále do Evropy a Ruska. Nejdříve křesťanští migranti nacházeli útočiště v Řecku a jiných zemích ležících v oblasti Středozemního moře, následně i v dalších zemích Evropy.

Historicky největší expanzi křesťanství odstartovaly zámořské objevy, díky kterým se kolonizací a misionářskou činností křesťanství rozšířilo v oblastech Jižní Ameriky. Zde nedošlo k tak drastickému narušení etnických skupin jako právě v oblasti Severní Ameriky, ze které byli zdejší domorodí indiáni buď vytlačeni na sever, nebo byli vyvražďováni.

V Africe je křesťanství poměrně krátkodobou záležitostí. Ovšem, co je na mapě zajímavé, je to, že je rozšířeno především poblíž rovníkových oblastí a odtud dále na jih. Kam islám neproniká, protože v této oblasti jsou za prvé husté deštné pralesy a za druhé zde prochází horské pásmo vytvářející předěl mezi severní a jižní Afrikou, které společně se Saharou vytvořil přirozenou bariéru určující směr expanze islámu.

Islám je rozšířený právě ve Státech severní Afriky až po zmíněný předěl, který utváří centrální Saharská oblast, pásmo hor a následně také oblasti rovníkové, kde jsou rozšířené deštné pralesy. Tak je tomu i v oblasti rozprostírající se mezi Somálským poloostrovem a východním pobřeží Tanzanie. Zde je na 3D mapě vidět jasná bariéra, která odděluje jižní a jihovýchodní oblast Afriky od té centrální. Perský poloostrov a oblast zasahující až do Kazachstánu je tvořena také předělem, který byl překonán. Jedná se o oblasti, které na základě geografických podmínek nabízejí jeho obyvatelům v podstatě nehostinné podmínky. V oblasti severní Afriky se ve větší části jedná o subsaharské oblasti a v oblasti perského poloostrova, který je od muslimských zemí na severu oddělen Kavkazem, taktéž neposkytuje zdejším lidem možnosti k rozvoji zemědělství s výjimkou pastevectví. Právě tyto geografické podmínky zformovaly jejich další původní vzorec aktivit, kterým byl kočovný život a drancování úrodných oblastí zejména v Evropě, kam pronikali po stejné ose jako zmínění křesťané.

Budhismus je rozšířen především ve východní části Asie. Oranžově zbarvená oblast říká, že se rozšířil z Nepálu na Sever až do Mongolska a na poloostrov Zadní Indie a Malajský poloostrov. Přistoupíme-li ke stejné prostorové analýze a srovnáme mapu těchto oblastí s 3D znázornění reliéfu, vidíme, že při šíření buddhismu sehrály velkou roli Himaláje, které se rozprostírají od severu Indie, dále Tibetská náhorní plošina, Kchun Lun Šan a Ťan Šan, a mezi nimi se rozprostírá poušť Taklamakan. Pokračuje až do Mongolska, kde se nachází pohoří Altaj, respektive Mongolský Altaj a zastavuje se u Sajanského pohoří. Směrem na jih přes Tibetskou plošinu, přes Východotibetská pohoří a Jinnansko-Kuejčouskou vysočinu, přecházející v poloostrov Západní Indie. V oblasti východního pobřeží Asie, kde se nachází úrodnější oblast, vidíme, že dochází ke střetu buddhismu s čínskými náboženstvími, potažmo konfucionismem. Buddhismus je charakteristický tím, že se zabývá osvobozením od utrpení, lpí na osobní zkušenosti, iluzornosti já a vysvobození z věčného utrpení vede cestou k probuzení. Buddha uvádí, že důležité jsou především 4 vznešené pravdy. 1) existuje utrpení; 2) existuje příčina utrpení; 3) utrpení je možné ukončit; 4) existuje cesta vedoucí k zániku utrpení. Zde lze do kontextu mimo tvaru reliéfu přidat, vzhledem k těmto oblastem, neúrodnou půdu a chladné klima. Přesně tyto geografické podmínky vedly ke vzniku nábožensky-filosofického systému, spočívajícího v naprosté rovnováze mezi člověkem a přírodou. Ve vnitřním klidu, který svým způsobem mohl vést obyvatele k tomu, že agresivním způsobem života, tak jak je tomu například u islámu, v těchto podmínkách nepřežijí. Navíc se nejedná o nijak hustě zabydlené oblasti, takže cesta k pochopení své existence je sice značně individualistická, avšak o to více si lidé v těchto oblastech vážili svých druhů, protože s nimi mohli sdílet své životy a kulturně překonávat zdejší geografické podmínky, respektive být s nimi v rovnováze.

V oblasti hinduismu lze předpokládat, že je individuální záležitostí především Indie. Ta je od Nepálu a dále Číny oddělena již zmíněnou horskou bariérou. Na severozápadě předěl mezi světem hinduismu a islámu tvoří Íránská vysočina, pod níž se nachází Indoganžská nížina, v níž pomyslnou hranici těchto světů tvoří řeka Indus a Satladž. Na jihovýchodním i západním pobřeží Indického poloostrova jsou vidět další bariéry v podobě Západního a východního Ghátu. Střední oblast Indie tvoří plošina Málava a poušť Thár. Hinduismus díky přirozeným přírodním bariérám zůstal „uvězněný“ v této části světa. Z hlediska úrodné půdy, která se nachází především v oblasti řek Indus a Ganga, je největší koncentrace lidí. Jsou zde však i deštné pralesy vzniklé v důsledku srážkových bariér a dalších klimatických jevů.

I v tomto případě je zřejmé, že klimatické podmínky měly značný vliv na rozvoj kultury i kastovního systému, který je v současné době politicky sice na ústupu, ale tato tradice je v lidech historicky ukotvena, alespoň v periferních oblastech. Právě přirozené bariéry mohly

mít za následek vyšší hustotu zalidnění v úrodných oblastech toku řek, kde vznikala největší indická sídla.

Vysoká hustota zalidnění tam pravděpodobně byla vždy. Přítomné materiální a přírodní zdroje pravděpodobně nemusely být přístupné pro každého. Z hlediska hospodárnosti, se tak v této oblasti mohl objevit kastovní systém, který mohl být v důsledku přetěžování lokálních a omezených materiálních zdrojů efektivnější a Indie tak mohla dále prosperovat. Současně se geografické podmínky zasadily především o to, že kulturní a náboženská expanze hinduismu nebyla tak velká, jako je tomu například u křesťanství. Z hinduismu se vyčlenil buddhismus, v němž můžeme hledat některá podobenství. Nicméně je nutné uvažovat spíše o tom, že k intenzivnější expanzi indické kultury i náboženství došlo až s příchodem Britů, kteří zde vybudovali rozlehlou železniční infrastrukturu.

Ostatní náboženství, jako právě indiánská náboženství, shintoismus a taoismus jsou spíše regionální záležitostí. I v těchto regionech vidíme, že díky geografickým podmínkám zůstaly izolovány.

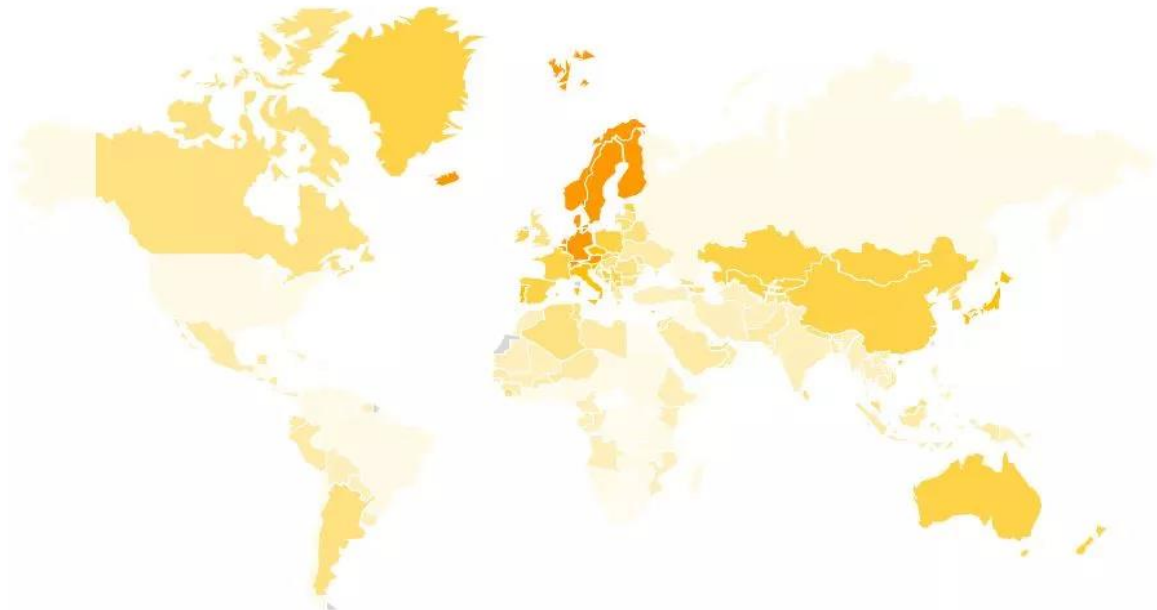
Možnosti náboženské expanze především v minulosti byly jasně determinovány přirozenými přírodními bariérami. Pokud se náboženství, jako například islám, započal rozpínat, nedocházelo k jeho expanzi do úrodnějších oblastí, nýbrž se šířil spíše do oblastí s podobnými klimatickými podmínkami, ve kterých byla většina oblastí neúrodná. Tyto podmínky si vyžádaly přísnější normy a hodnoty, které vedly ke kočovnému stylu života pastevců. Ti na základě ročních období migrovali do různých oblastí.

Drsné geografické podmínky, dle jsou zakotveny i v muslimském právu Šaría, které si nese pozůstatky nejstaršího práva odplaty. „Oko za oko“ a „zub za zub“, byly součástí Chammurapiho zákoníku, a v této podobě jsou zasazeny i do práva Šaría. Absence takovýchto pravidel v nelítostném prostředí mohla znamenat katastrofu. Veškeré zdroje potravy a vody jsou ve vyprahlých oblastech blízkého východu, severní a centrální Afriky velmi cennou komoditou. Jejich krádež by mohla znamenat ohrožení celé komunity. Pastervecký a kočovný styl života vyžadoval tvrdší přístup k právu, neboť ono jim zaručovalo alespoň relativní společenskou rovnováhu, která obyvatelům těchto oblastí umožňovala se kulturně adaptovat v nehostinných podmínkách. Skromnost dostupných zdrojů se následně podepsala také na vzhledu jejich obydlí i oděvů.

Geografické podmínky z hlediska kulturního splývání, šíření jazyků a náboženské identity měly dominantní roli, protože určovaly směr jejich produkce. Dále měly vliv při formování myšlenkového pojetí života jednotlivce, zasazeného do odlišných oblastí s různými podmínkami. Zatímco některé oblasti vyžadovaly kolektivní a prosociální chování, další oblasti

nárokovaly spíše poklidný způsob života, díky kterému si obyvatelé šetřili energii. V úrodných oblastech, ve kterých dohází ke střídání čtyř ročních období a které se rozpínají především v Evropě a Severní Americe, se naopak rozmohlo křesťanství, vyžadující vysokou morálku, která se uplatnila v rámci zemědělství a budování efektivnější společenské organizace, díky které jsou převážně křesťanské země na vrcholu mnoha různých tabulek.

3.5 Sociální kapitál

Obrázek 9 - Social Capital World Map 2019 (zdroj: solability.com)

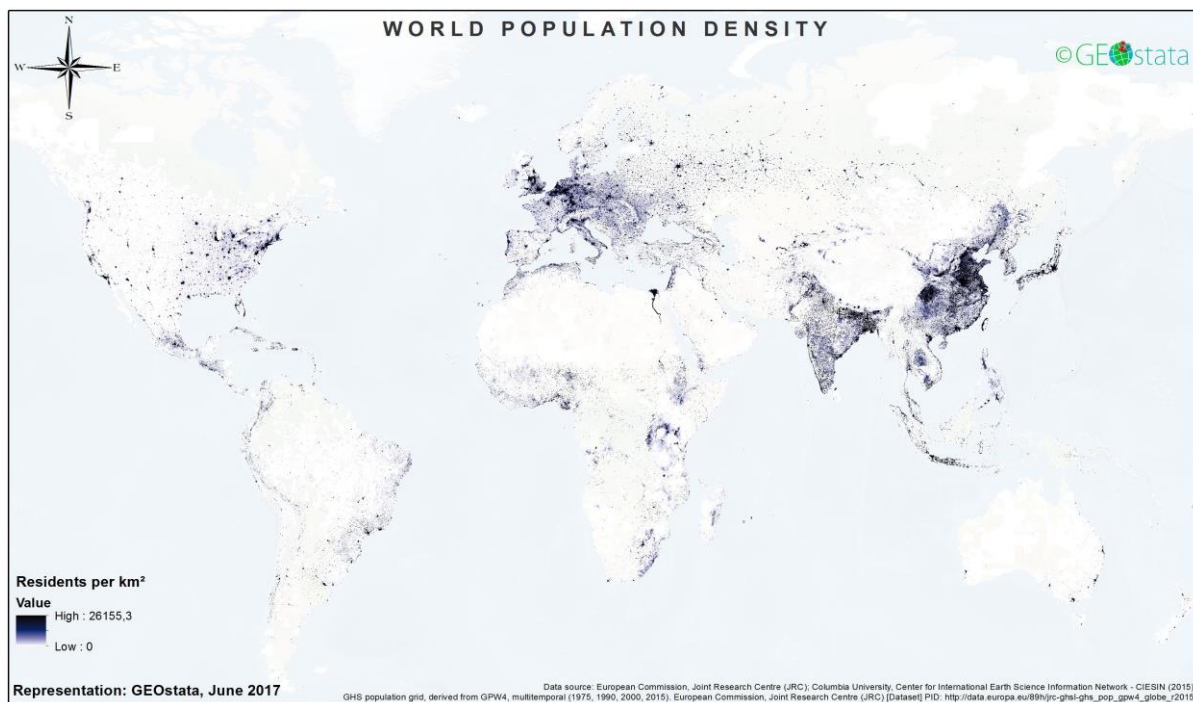
Jak již víme z kapitoly o sociálním kapitálu v teoretické části, sociální kapitál je fenoménem dnešní sociologie. Z mého hlediska je důležitým prvkem pro sociální soudržnost a efektivní kooperaci společnosti ve všech různých oblastech. Z dat *Global sustainable competitives index 2019* vyplývá, že nejbohatšími státy z hlediska sociálního kapitálu jsou země, umístěné v subpolárním až mírném klimatickém pásmu. V první pětce s největším skóre figurují státy jako: 1) Finsko; 2) Norsko; 3) Island; 4) Švédsko; 5) Švýcarsko (solability.com). Čím to tedy je, že většina států s vysokým sociálním kapitálem se nachází převážně v oblasti vytvářející předěl mezi subpolárním a mírným pásem?

Vysoký sociální kapitál je výsledkem souhry mnoha podmínek a faktorů, z nichž největší vliv má poloha státu. Lze si také povšimnout, že míra sociálního kapitálu roste směrem od rovníkových oblastí směr k pólům. Státy v oblasti mírného klimatického pásu dosahují průměrných až lehce podprůměrných výsledků. Země v oblasti rovníku dosahují nejnižších hodnot tohoto typu kapitálu, samozřejmě až na několik výjimek.

Na mapě sociálního kapitálu mimo zmíněných skutečností lze vidět také to, že země s nejsilnějším sociálním kapitálem jsou de facto izolovány od ostatních zemí (viz. Japonsko, Austrálie, Island). U Severských zemí je jejich izolovanost relativní. S Evropu je Švédsko spojené mostem, ale na druhé straně jsou severské země izolovány od zbytku světa na základě špatných vztahů s Ruskem. Obyvatelé těchto zemí jsou tedy závislí na letecké a lodní dopravě. Mimo to jsou pravděpodobně závislí na společenském stylu života, a to více než lidé v odlišných oblastech.

Hypoteticky vzato bychom k vyšším hodnotám sociálního kapitálu mohli přidružit mimo polohy státu také jeho rozlohu a hustotu zalidnění. Na mapě *World population density* lze vidět hustotu osídlení. Hustota zalidnění je irelevantní, protože neposkytuje údaje o poměru zastavěné plochy vůči volné krajině. Naopak hustota zalidnění v zastavěných oblastech poskytuje dobré vodítko. Tedy za předpokladu, že ke vzniku sociálního kapitálu je třeba jak fyzického tak i sociálního prostoru. Vyšší koncentrace obyvatelstva může mít značný vliv na výslednou hodnotu sociálního kapitálu.

Porovnáme-li zde uvedené mapy, tedy mapu sociálního kapitálu (obrázek 10) a hustoty osídlení, můžeme získat dvě protichůdná tvrzení. Vysoká hustota zalidněného prostoru může mít na jedné straně pozitivní konvergentní efekt, zapříčiňující vyšší produkci sociálního kapitálu. Zatímco na druhé straně může mít negativní divergentní efekt, který zaručuje oddalování jednotlivců ve společnosti. Pozitivní efekt této skutečnosti tak lze sledovat především v severských zemích, ve kterých je hustota zalidnění v zastavěných oblastech srovnatelná s ostatními zeměmi Evropy, avšak jejich sociální kapitál je i přes to vyšší, než je tomu například u Velké Británie. Velká Británie vykazuje vyšší hodnotu zalidnění v zastavěných oblastech, ale nižší míru sociálního kapitálu. To může být zapříčiněno ztrátou lidské intimity v městském prostředí a nárůstem individualismu i divergentním jevům ve společnosti.

Obrázek 10.-World Population density (zdroj: geostata.com)

Dále je nutné zvážit fakt týkající se sídelní struktury. Prostorové rozmístění sídel nejvíce ovlivňuje: 1) poloha území a jeho povrch; 2) podnebí; 3) dostupnost přírodních zdrojů; 4) dopravní dostupnost. Na mapě World population density lze sledovat koncentraci sídel v různých regionech a na různých kontinentech. Lze si tedy povšimnout, že koncentrace sídel v zemích, v nichž je míra sociálního kapitálu zřetelně vyšší, vykazují menší hustotu sídelní struktury lokalizovanou především k pobřežním oblastem. Příčinou takového prostorového rozmístění může v těchto oblastech být především charakter reliéfu. Skandinávské pohoří vytváří značný předěl mezi Švédskem a Norskem. Odsunuje sídelní strukturu do přímořských oblastí. Ve Finsku je sídelní struktura do těchto oblastí situována především díky horším klimatickým podmínkám, které panují na jeho severu. Celkově vzato ve všech těchto zemích sídelní struktura nevytváří tak hustou síť jako v ostatních zemích Evropy.

V ostatních evropských zemích, které se nacházejí na vyšších pozicích *Global sustainable indexu 2019*, je vidět, že sídelní struktura je výrazně hustší než v severských státech. Například Rakousko či Švýcarsko vykazují vyšší hustotu obydlených ploch díky vlivu alpského pohoří, díky kterému mají jejich sídla zřetelně menší rozestupy a vytvářejí koncentrovanější síť. Obdobně je tomu i na východě Asie. Největším sociálním kapitálem zde disponuje Japonsko, Jižní Korea a v podstatě i Čína. Ostatní země disponující vyšší hodnotou sociálního kapitálu, jako například Mongolsko, Kazachstán, Kyrgyzstán či Tadžikistán, vykazují nižší hustoty sídelní struktury. Na africkém kontinentu vyšší sídelní hustotu můžeme pozorovat

především v její severovýchodní části a přímořských oblastech na jihovýchodě a jihozápadě od centrální oblasti Afriky. Severní část Afriky vykazuje vyšší míru sociálního kapitálu.

Poloha, tvar reliéfu, klima a dostupnost zdrojů společně vytvářejí podmínky pro existenci sídel. Primární roli mají především vodní zdroje. Města jsou stavěna právě na pobřeží říčních toků či vodních ploch. Zeměpisná šířka společně s tvarem reliéfu ovlivňují koncentraci slunečního záření i celkovou délku solárního dne. Tyto faktory společně s klimatem formují vzorce aktivit, které mohou ovlivnit produkci sociálního kapitálu.

Mimo klimatických podmínek je také nutné brát v úvahu i vodní zdroje. V severských zemích byl a stále je významnou složkou jejich obživy rybolov vyžadující vyšší míru sociální kooperace. Naopak u zemí v severovýchodní a centrální Asii můžeme za vyšší produkci sociálního kapitálu hledat jejich styl života uzpůsobený místním geografickým podmínkám. Reliéf zde není nijak významně zvrátněný, naopak se zde nachází výraznější nížiny, které můžeme hledat v Kazachstánu. V Mongolsku taktéž můžeme pozorovat i rozlehlé stepní pláně. V těchto oblastech ale panují obdobné podmínky, které místním lidem dovolují vykonávat jen velmi omezené spektrum aktivit. Nejčastěji to jsou pastevcí. V porovnání s arabským světem však Mongolové disponují vyšší mírou sociálního kapitálu. To je pravděpodobně možné díky odlišnému náboženství a kultuře, společně s chladnějšími klimatickými podmínkami, které u mnoha ostatních států mohou být tím, co společnost sblíží a podporuje sociální důvěru, čímž se zvyšuje i produktivita sociálního kapitálu.

3.6 Přírodní zdroje a jejich vliv na intelektuální kapitál

Obrázek 11 – Natural Capital Wordl Map 2019 (zdroj: solability.com)

Z hlediska kulturní adaptace představují přírodní zdroje základní prvek, který adaptaci umožňuje, neboť využívání dostupných materiálů se promítá i do kulturních památek. Dále je tak nutné zabývat se otázkou, zda-li přírodní zdroje mají vliv i na vývoj noosféry, potažmo intelektuálního kapitálu a celkové gramotnosti. Připouštím ale, že gramotnost ani intelektuální kapitál nemusí být vhodným měřítkem, protože nevypovídá o adaptačních schopnostech, nýbrž o vědomostech. Bohužel zatím neexistuje mapa znázorňující míru kreativních schopností v jednotlivých zemích světa, což je velká škoda.

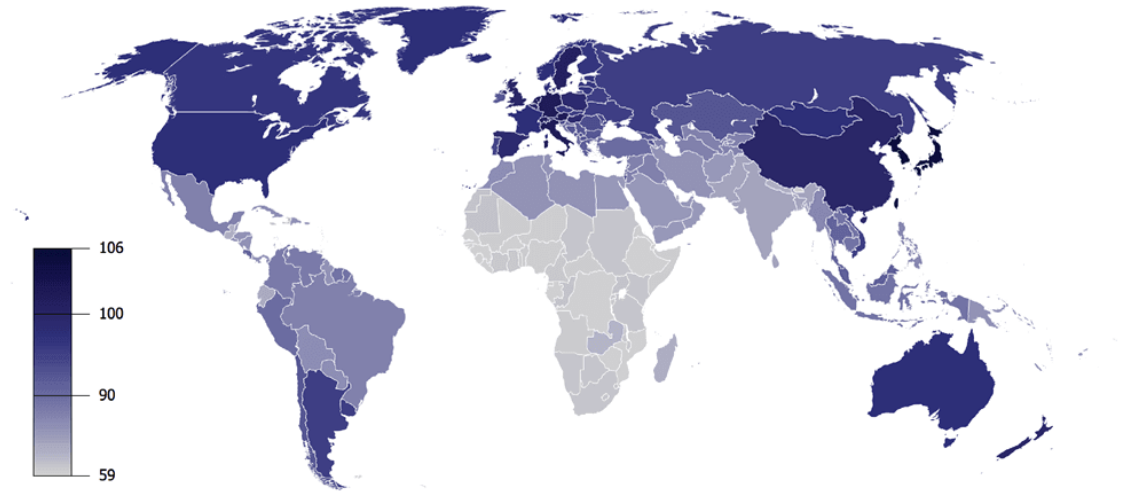
Co se týče intenzity přírodního kapitálu, je možné konstatovat, že nejvyšší míru tohoto kapitálu vykazují země umístěné v oblasti rovníku a také v oblastech bližších severnímu pólu. Naproti tomu největší intelektuální kapitál odpovídá rozmístění sociálního kapitálu, zatímco země s vyšší mírou gramotnosti i intelektuálního kapitálu se nachází v Africe a to především v oblasti rovníku a dále na severu v subsaharských oblastech centrální Afriky. Zde se stojí zmínit i o tom, že oblasti s největší biodiverzitou se nachází právě v rovníkové oblasti, zatímco směrem k pólům klesá.

Nyní můžeme přikročit k hypotéze, že přírodní zdroje mohou mít na růst intelektuálních schopností dvojí vliv. Zatímco v bohatých oblastech, překypujících vysokou biodiverzitou a přírodními zdroji, je tento druh kapitálu takřka nulový, v oblastech mírných a subpolárních pásů lze sledovat jak vyšší koncentraci intelektuálního kapitálu, tak i gramotnosti. Jinou realitu přináší pohled na Brazílii a Chile, v nichž je oproti ostatním zemím vyšší míra intelektuálního

kapitálu gramotnosti i přírodních zdrojů. Ale proč tomu tak je?

Average IQ by country – Lynn and Vanhanen

The research conducted by Richard Lynn and Tatu Vanhanen is not endorsed or supported by Our World in Data. The objection to the results and conclusions of the authors is explained at ourworldindata.org/data/education-knowledge/intelligence/.

Data source: Intelligence and the Wealth and Poverty of Nations (2009) by Richard Lynn and Tatu Vanhanen

Licensed under CC-BY-SA by the author Max Roser.

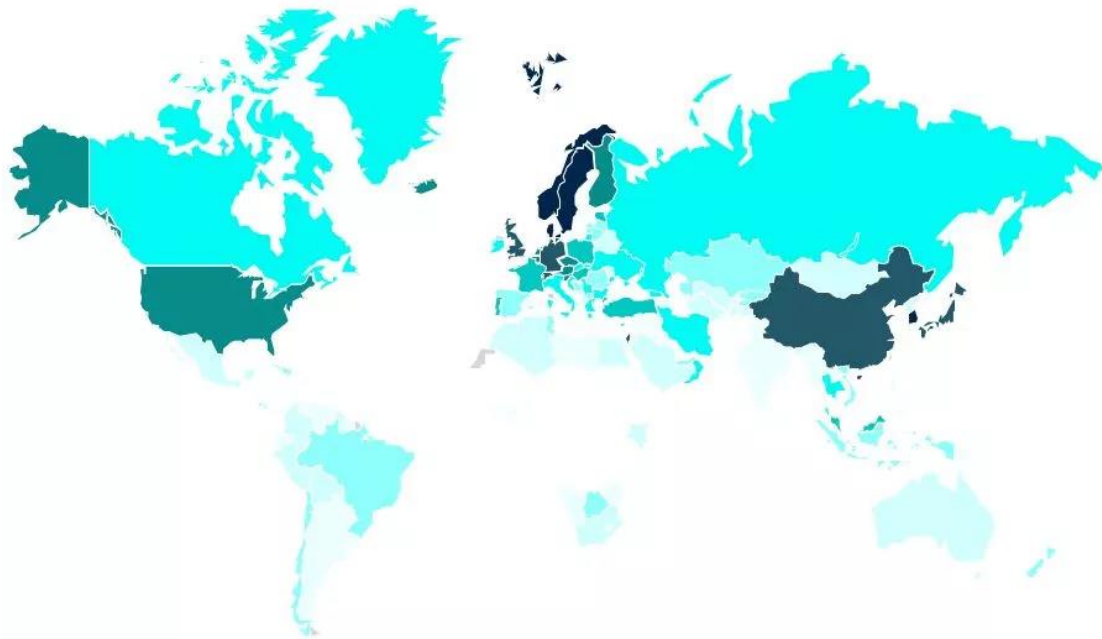
Obrázek 12 - Průměrné IQ (Average IQ by country); (zdroj: arealme.com)

Existují celkem dvě hlediska, na základě kterých tento jev můžeme objasnit. Intelektuální kapitál je z hlediska sídelní struktury víceméně nerovnoměrně rozprostřený, je tedy více koncentrovaný v městských oblastech a přilehlých oblastech. Nezanedbatelné množství populace ale žije právě ve vzdálenějších oblastech, což produkuje jeho nerovnoměrnou distribuci. Ve střední a jižní Africe přírodní kapitál jasně převažuje nad intelektuálním kapitálem i gramotností. Což vede k závěru že:

1) Hojnost přírodních zdrojů oslabuje nároky na intelektuální kapacitu. Lidé žijí v podmínkách, v nichž nejsou nároky na adaptaci tak vysoké. To se podepisuje například v materiálech využívaných pro stavbu obydlí. Můžeme pozorovat jistou primitivnost, avšak umožňují přežití. Kulturní adaptace v těchto prostředích nevyžaduje silnou míru intelektuálních schopností, což se projevuje i na jejich aktivitách užívaných k získávání potravy. Zemědělská činnost neklade vysoké nároky na zdokonalování technologií.

2) Oblasti disponující vyšším intelektuálním kapitálem disponují nižší mírou přírodních zdrojů. Tyto podmínky vedou společnost k potřebě výroby sofistikovanějších technologií, které jim umožňují se adaptovat na poměrně dynamicky se měnící klimatické podmínky, potažmo roční období. Tento styl adaptace zvyšuje požadavky na intelektuální kapitál a klade tak důraz na vědeckou činnost., což je v souladu s úrovní gramotnosti.

3) Země disponující stejnou měrou intelektuálního kapitálu i přírodních zdrojů se většinou nachází v subpolárních oblastech s přesahem do mírného pásma. Díky této skutečnosti, založené na klimatických podmínkách, je kladen důraz na vyšší schopnost technologické adaptace, stejně tak jako na sociální kapitál, který je důležitý, protože bez vyšší společenské koordinace by nebylo možné se na tyto podmínky adaptovat jen na základě intelektuálního kapitálu a dostatečných přírodních zdrojů.

Obrázek 13 - Intellectual Capital World Map 2019 (zdroj: solability.com)

Z hlediska ekologie stojí za to zvážit tvrzení, že vysoká biodiverzita ekosystému vede k vyšší specializaci, a tudíž i k závislosti na jediném zdroji. Ekologové se domnívají, že mnoho druhů hyne právě díky zániku těchto zdrojů díky globálním klimatickým změnám. Proto je žádoucí tuto hypotézu aplikovat i do vztahu k různým etnickým skupinám ve zmíněných afrických zemích. Jak již bylo zmíněno, je nutné si uvědomit, že geografické podmínky formují mimo přírodních zdrojů i podmínky pro kulturní adaptaci. Stále klimatické podmínky jsou faktorem, který společnost spíše rozděluje, protože zaručuje vyšší zemědělskou úrodu, což může vést ke vzájemné nezávislosti etnických skupin. Narušení této nezávislosti vede ke krvavým střetům. Je důležité neopomenout již zmíněný fakt, že intelektuální kapitál v těchto oblastech není nikterak vysoký a teritoriální identita u primitivnějších národů může být příčinou společenských bojů. Z toho vyplývá, že oblasti s nízkou biodiverzitou neumožňují závislost na jediném zdroji, což vede i k potřebě udržovat a zvyšovat intelektuální kapitál, aby si udrželi

svoji adaptabilitu. Jako důkazní materiál slouží *Global Peace Index z roku 2019*, který africké regiony řadí mezi nejnebezpečnější regiony na Zemi

Obrázek 14- Global Peace Index 2019 (zdroj: abc.net.au)

4 Závěr

Na konci této práce si stále nejsem jistý, zda jsem zcela odpověděl na hlavní otázku této práce, tedy na to: Jaký vliv mají geografické podmínky na vznik identity a sociálního kapitálu? Snažil jsem se předložit co nejvíce faktů a různých úhlů pohledu na dané téma a samotnou odpověď co nejvíce strukturovat na základě uvedených přístupů. Je potřeba předeslat, že práce a její téma byla v některých ohledech nad moje síly, nicméně i tak si dovoluji předložit shrnutí argumentů.

Z mého pohledu mají geografické podmínky jednoznačný vliv, a to z mnoha důvodů. Jednoduše řečeno, kdyby neexistovalo žádné přírodní prostředí, pravděpodobně by neexistoval ani člověk, natož mechanismy a procesy, které člověku umožňují se identifikovat, socializovat a produkovat sociální kapitál. Z odborného hlediska toto tvrzení není dostačující a proto je nutné i závěr sestavit tak, aby pronikal více do hloubky.

V bakalářské práci jsem se tedy snažil především odkázat potencionálního čtenáře na základní myšlenku, že lidé jsou přírodní entity, které jsou přímo závislé na přírodě, prostoru, čase a na dostupných materiálních a energetických zdrojích. Geografické faktory formují regionální geografické podmínky, které společnost, ať už si to připouští, nebo ne, stále determinují. Faktory společně s podmínkami formují specifické prostředí, do něhož člověk jakožto živý organismus vstupuje a musí se mu přizpůsobovat. V biologické rovině dochází k transformaci některých funkcí organismu, v důsledku kterých dochází k modifikaci tělesné konstituce, jež se projevuje různým vzezřením lidí na různých místech naší planety. Geografické podmínky tedy pravděpodobně mají prokazatelný vliv na vývoj biologické identity, jakožto prvotního prvku základní identifikace jednotlivce se společností.

V kulturní rovině má přírodní prostředí vliv na způsob kulturní adaptace. Geografické podmínky formují mimo specifických přírodních symbolů také materiální zdroje, které společnost využívá a na základě kterých vzniká lidská činnost. Schopnost využívat materiální zdroje se neustále vyvíjí společně s tlakem proměn geografických podmínek. Důležitým důkazem, kterým bych toto tvrzení mohl prokázat, jsou změny životních podmínek, které se projevovaly při antropogenezi. Jednoduše řečeno se změny ve vnějším prostředí podepsaly jak pod biologickou, tak i pod společenskou adaptací člověka. Bez těchto změn by pravděpodobně evoluce neproběhla. Jednotlivé výkyvy, ať už mají podobu zlepšení či zhoršení podmínek, vyvíjí tlak na člověka a společnost. Na tomto základě společnost i lidský organismus činí změny sloužící k zajištění přežití. Stabilní přechod mezi změnami zajišťuje kulturní adaptace, která je

příznačná neustálým vývojem nových technologií, které zaručují technologickou adaptaci a vedou ke vzniku kultury.

Kultury se od sebe vzájemně liší v přístupu, který si vybírají. Některé si vybírají cestu silně dlážděnou technologiemi, zatímco ty druhé si vybírají přírodní cestu a doprovází je spíše změna chování a vnímání sama sebe zasazeného do velkého světa překypujícího vším, co potřebují. Třetí skupina společností si vybírá střední cestu, kde dochází k rozvoji technologií souměrně s úrovní myšlení. Avšak kultury - stejně jako jednotlivci - se soustavně proměňují v rámci výběru a možností, některé zanikají a nové se objevují.

Důležité je, uvědomit si, proč tomu tak je. Geografické podmínky formují specifické prostředí, v němž společnosti mohou rozvíjet specifické činnosti a vzorce aktivit. Produkují také nárok na myšlení, v důsledku čehož jsou obyvatelé některých zemí, zejména v mírném pásmu, v němž se střídají roční období, nuceni přemýšlet o budoucnosti. Musí plánovat, strukturovat a organizovat. Jiné společnosti, které se vyskytují v oblastech obratníků, kde se nachází rozlehlé deštné pralesy překypující velmi širokým spektrem zdrojů, nepocítují takové tlaky jako společnosti v mírných pásmech. Jejich život je pravděpodobně více bezprostřední a založený na současném okamžiku a uspokojování potřeb. Jejich reprodukční strategie se také odlišují. V mírném pásmu se rodiče o své potomky starají po delší dobu, vykazují také nižší reprodukční číslo, zatímco v oblastech obratníku je reprodukční číslo vyšší, rodiny mají více potomků, o které se starají mnohem kratší dobu. Zatímco u nás považujeme za dospělého člověka ve věku 18 let, naopak v těchto oblastech je věk dospělosti o několik let nižší. S tím může souviset i rozšiřování noosféry jako sféry předávání znalostí z generace na generaci. Jakkoliv je vzdělání důležité, vždy bude obsahovat prvky dané kultury, a vždy bude reflektovat požadavky postavené na geografických podmínkách.

Z hlediska identity, ať už osobní či kolektivní, mají geografické podmínky stálý vliv. Lidé k identifikaci potřebují společnost, která by bez prostoru neexistovala. Lidé se identifikují se společností stejně tak jako s územím, které společně jednotlivcům poskytuje možnost seberealizace. Důležitou součástí tohoto procesu je geografie, neboť právě ta je vědou, která se zabývá prostorem a jeho specifikacemi. Nová regionální geografie vytvořila tlak na přehodnocení termínu regionů, a tak vznikla regionální identita. Procesem institucionalizace regionu, vymezením jeho hranic, názvů a symbolů (přírodních a kulturních) vzniká regionální identita, jejíž význam roste při kontaktu s lidmi z jiných regionů. Také u nich si můžeme povšimnout rozmanitosti ve smyslu jazyka, tradic, činností či technologií.

Jednoznačně lze prokázat, že geografické podmínky mají vliv na identitu. Je tomu však stejně i u sociálního kapitálu?

Společně s identitou řadím sociální kapitál k nezbytným prvkům naší společnosti a kulturní adaptace. Do jisté míry by se tedy dalo konstatovat, že sociální kapitál je nutným předpokladem pro společenskou adaptaci, neboť generuje sociální důvěru. Bez ní by naši předci nemohli dospět k dělbě práce nebo směnnému obchodu, protože by si vzájemně nevěřili v naplnění závazků. Je tedy více než pravděpodobné, že členění společenských rolí vyžaduje velkou porci sociální důvěry i sociálního kapitálu. Ve zdravě fungujících zemích, ke kterým vzhlízíme, je sociální kapitál hnací silou prosperity. Jak ho však ovlivňují geografické podmínky?

V tomto ohledu jsem se snažil uvažovat především nad tím, jaký vliv může mít prostor. Prostor je různě vyplněný a vždy poskytuje rozmanité možnosti. V úvahu přichází hodnocení hustoty zalidnění, které se mi v současné podobě zdá irelevantní. Protože celý prostor není vždy vyplněn, v úvahu přichází hustota zalidnění v zastavěných plochách a průměrná vzdálenost obcí, které vytvářejí síť. V severských zemích si můžeme povšimnout, že hustota zalidnění v zastavěných plochách je, co se týče počtu obyvatel, vcelku vysoká. Výše jejich sociálního kapitálu odporuje myšlence, že zahuštěný prostor snižuje intimitu a podporuje individualismus. V úvahu přichází na řadu specifické činnosti. Rybářství, lov a celkově soběstačnost. Severské země mají vysoký sociální kapitál pravděpodobně z mnoha důvodů. Předci současné žijící populace vykonávali činnosti, které si vyžadovaly vyšší míru společenské kooperace a nutným předpokladem pro výkon těchto činností byla vyšší míra sociálního kapitálu a důvěry. Zmíněné státy s vyšším sociálním kapitálem jsou teoreticky izolovány od ostatních států. Nacházejí se v klimatických pásech, v nichž se nemohla extrémně rozvíjet zemědělská činnost. Například střední a východní Evropa disponuje rozlehlými pláněmi, které v minulosti mohly poskytovat vyšší míru soběstačnosti, což ovšem nezajišťovalo potřebu jedince vytvářet si sociální kapitál a budovat mezilidskou důvěru. V afrických zemích je tomu pravděpodobně stejně. Vyšší míra mezidruhové konkurence ovlivnila jejich reprodukční i adaptační strategie. Může se tedy zdát, že společnost není tak soudržná, což potvrzují i vleklé války mezi jednotlivými kmeny, které se promítají i v politické sféře daného regionu.

Geografické podmínky společně s polohou tak pravděpodobně mají velmi vysoký vliv na produkci sociálního kapitálu, neboť vyvíjejí tlak na společnost, v níž probíhá dělba práce a další upevňování společenské struktury a organizace, která se vyvíjí na základě rozvoje aktivit.

V neposlední řadě mají geografické podmínky na expanzi kultur a jazyků. Přirozené přírodní bariéry v minulosti a vlastně i dnes neustále ovlivňují směr migrace, neboť vytvářejí migrační koridory, kterými určují směr. Výsledkem tedy je, že některé národy jsou více ovlivněny kulturami, které k nim byly dopravovány právě v rámci migračních koridorů. Zatímco jiné se zdají být izolované. Z dobře izolovaných zemí, dle mého názoru, lépe pronikají vlivy ovlivňující kulturu. Podívejme se na Spojené státy nebo Velkou Británii, jejichž kultura významně ovlivnila evropskou kulturu. V době kolonií Velká Británie byla schopná ovlivnit kulturu například v Indii nebo Číně, a to jen díky tomu, že se Británie přizpůsobila její izolaci a vybudovala dobře připravené loďstvo, které bylo schopné obeplout celý svět a šířit kulturu, navazovat vztahy apod.

Z hlediska geografických podmínek a jazyků a náboženství, jakožto nositelů kulturní identity, je tento vliv také dobře vidět. Každé náboženství má v sobě zakořeněné hodnoty, které reflektují přírodní prostředí. Jednotlivé náboženské zákony a „předpisy“ uvažují podmínky, které se vztahují k zemědělské činnosti. Některé náboženské systémy a kultury, jako například islám, tak byly odkázány na kočovný způsob života. Drsné podmínky formovaly zákon „oko za oko“ a „zub za zub“, zatímco křesťanství nebo například buddhismus odkazovaly na soudržnost a spolupráci, která v nich také zakořenila. Expanze křesťanství následně probíhala ve spojení s biodiverzitou víceméně do biotů, ve kterých šlo rozvíjet zemědělskou činnost, zatímco islám se rozšířil v neúrodných oblastech, které více podporovaly nomádský život. Buddhismus se objevil ve vysokohorských oblastech, ve kterých žít znamená trpět a být odkázaný na trpělivost a smíření se s utrpením, které je součástí lidského osudu.

I přes to, že jsem prakticky vyčerpал svá slova, si stále nejsem jistý, zda mohu říci, že jsem naplnil soudek tohoto tématu až po okraj. Svět je neuvěřitelně komplexní místo, kterému nelze jednoduše porozumět. Jednotlivé jevy mají svůj původ, a každý z nich má svou vlastní dynamiku. Některé procesy trvají miliony let, zatímco ty krátké jsou záležitostí jedné sekundy. Stejně tak má práce, ačkoliv jsem se jí snažil pojmout co nejkompaktněji, není dokonalá a nabízí jen velmi zanedbatelné spektrum vědění a myšlenek, o kterých jsem chtěl mluvit. Na každý pád jsem velmi rád, že jsem si něco takového mohl vyzkoušet.

Zdroje

1. BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*. Praha: Votobia, 2003. Kontroverzně. I SBN 80-7220-135-2.
2. BENEDICT, R. *Kulturní vzorce*. Praha: Argo, 1999. Capricorn (Argo). ISBN 80-720-3212-7.
3. BIASUTTI, R. Human skin color by the 21th Century.: Native people data by Remato Biasutti plus data from 19th and 20th centuries' migrations from National Censuses. In: Wikipedia.org [online]. 2019 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: www.imagenesmy.com
4. BOURDIEU, P. *Le capital social: notes provisoires*. Actes de la recherche en sciences sociales. 1980, 2-3
5. BOURDIEU, P. *Sitte effect. The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society*. Stanford CA: Stanford university press, 1999, s. 123-129. ISBN 9780745615936.
6. BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN ISBN 978-80-7367-378-9.
7. BRASH, G. S. *What Controls Variation in Human Skin Color?* PLOS BIOLOGY [online]. 22. Prosince 2003, 1(1), 19-22 [cit. 2020-04-26] Dostupné z: <https://journals.plos.org/plosbiology/article?d=10.1371/journal.pbio.0000027>
8. BROUČEK, S. Příslušnost etnická. In: NEŠPOR, Zdeněk. *Sociologická encyklopedie* [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2020-07-14] Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/P%C5%99%C3%ADslu%C5%A1nost_etnick%C3%A1
9. BRUNET, M., F. GUY a D. PILBEAM. *A new hominid from the Upper Miocene of Chad, Central Africa*. Nature [online]. 2002 [cit. 2020-07-14] Dostupné z: <https://doi.org/10.1038/nature00879>
10. BUCHER, S. *Samosprávne kraje na Slovensku- formovanie identity a inštitucionalizacia v kontexte integrácie do Európy regionov*. Prešov, 2012. Dizertační práce. Prešovská univerzita v Prešově. Vedoucí práce Prof. RNDr. René Matlovič, PhD.
11. BURIÁNEK, J. *Homeostáze*. Sociologická encyklopedie [online]. Sociologický ústav AV ČR, 2017, 2017 [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Homeost%C3%A1ze>
12. COLEMAN, J. S. *Social capital in the creation of human capital*. American journal of sociology, 1988, 94: 95-120.

13. CRUTZEN, P. J. a STOERMER E. F. *"The Anthropocene."* Global Change Newsletter. 2000, 41, 17-18.
14. ČERNÝ, M. *Homo Ioquens: vybrané kapitoly z lingvistické antropologie.* Ostrava: Ostravská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7368-646-8.
15. DEACON, T. W. *The Symbolic Species: The Coevolution of Language and the Brain.* New York: W. W. Norton and Company, 1997. ISBN 0-393-03838-6.
16. DIVÍŠEK, J. a CULEK M. *Biogeografie: Multimediální elektronický výukový materiál*[online]. 2. Brno: Masarykova Univerzita, 2013 [cit. 2020-04-26]. ISBN 978-80-210-6801-8 Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/prif/ps13/biogeogr_2/web/pages/uvod.html
17. EPOCHA: *Proč jsou černoši černí a proč je jejich kůže odolnější?* [online]. 2016 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <https://epochalnisvet.cz/proc-jsou-cernosi-cerni-a-proc-je-jejich-kuze-odolnejsi/>
18. ERIKSEN, T. H.. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.
19. FARB, P. *Ekologie.* Praha: Mladá fronta, 1977. ISBN 23-085-77.
20. FIELD, J. *Social capital.* London, New York: Routledge, 1999. ISBN 978-0415257541.
21. GEBO, D. L. *Locomotor Function across Primates (Including Humans).* A Companion to Biological Anthropology. WileyBlackwell, 2010, s. 530-544.
22. Global Peace Index 2019 [online]. In: . 2019. Dostupné z: <http://visionofhumanity.org/indexes/global-peace-index/>
23. Global Peace Index 2019 [online]. In: . 2019. Dostupné z: <https://www.abc.net.au/news/2019-06-12/global-peace-index-2019-1/11203322?nw=0>
24. HAVRÁNEK, Bohumil. *Slovník spisovného jazyka českého.* IV, P-Q. Praha: Academia, 1989
25. HIRT, T. a JAKOUBEK, M. *Soudobé spory o multikulturalismu a politiky identit. Antropologická perspektiva.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86473-83-X.
26. HORTON, R. *Patterns of thought in Africa and the West: Essays on Magic, Religion and Science.* London: Cambridge University Press, 1993. ISBN 9780521360876.
27. CHROMÝ, P. Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. *Geografie na cestách poznání* [online]. 2003, , 163-178 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://1url.cz/HzVgj>

28. IDENTITA [online]. 2013 [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Identita>
29. Intellectual Capital World Map [online]. In: . 2019. Dostupné z: <http://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index/intellectual-capital>
30. JÁČ, I. *Hospodářská geografie*. 5. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. ISBN 978-80-7372-841-0.
31. JAMES, W. *The principles of psychology*. 2. New York: Dover, 1950.
32. JENSEN, A. *The g factor: The science of mental ability*. Westport: Praeger, 1998. ISBN 0-275-96103-6.
33. JONES, S. R. a M. K. MCEWEN. *A conceptual model of multiple dimensions of identity*. A journal college student development [online]. 2000, 41(4), 405-414 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/b613/5ba3537d5960c6580df5f80ae1ef649ec7d4.pdf>
34. KANOVSKÝ, M. *Etnická identita, kognitivní přístup a terenní výzkum: Ako na to?* Etnologické rozpravy [online]. 2004, 2004(2), 10-24 [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/322753514_Etnicka_identita_kognitivny_pristup_a_terenny_vyskum_Ako_na_to
35. KAŠKOVÁ, M. *Role systémů značení regionálních produktů v procesu institucionalizace regionů a v jejich rozvoji* [online]. 2013. [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/100789/>
36. KOSTRHUN, P., SOUKUP, V., PŮTOVÁ, B., NERUDOVÁ Z. *Úsvit pravěkých lovců: po stopách Jana Jelínka = Dawn of prehistoric hunters : in the footsteps of Jan Jelínek*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2016. ISBN 978-80-7028-469-8.
37. KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie živé přírody*. Praha: Herrmann, 1994. Příroda [online]. 2020 [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: <http://www.fysis.cz/texty/FilZivePrir.pdf>
38. KUBALÍK, J. *Dějiny náboženství*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1984.
39. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. Psyché. ISBN 80-7169-195-x.
40. LÁŠTICOVÁ, B; BIANCHI, G. *Identita jej teórie a výskum v slovenskej sociálnej psychológii 1989–2001*. Československá psychologie, 2003, 47: 452-471.

41. LEHNERT, M. *Sportovní trénink I* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014 [cit. 2020-07-14]. ISBN 978-80-244-4330-0. Dostupné z: <https://publi.cz/books/148/01.html>
42. LIN, N. *Social capital: A theory of social structure and action*. New York: Cambridge University Press, 2002. ISBN 978-0-521-52167-3..
43. LOTKO, E. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0720-5.
44. LYNN, R. a T. VANHANEN. Average IQ by country. [online]. 2009. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:IQ_by_Country.png
45. MACLEOD, G. In what sense a region? Place hybridity, symbolic shape, and institutional formation in (post-) modern Scotland. *Political Geography* [online]. 1998, 17(7), 833-863 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0962629898000419?casa_token=pJHSvJ1RYVvAAAAA:t9ONdPgiq876zPudM5qrIsRWt9Zs9dTDaulBB9E-gfRXNxORjqTzllDm4zQ1y4p8UsELXb12fPs
46. MAKOVA, K. D., RAMSAY, M., JENKINS, T. a LI, W. H. *Human DNA Sequence Variation in a 6.6-kb Region Containing the Melanocortin 1 Receptor Promoter*. *Genetics* [online]. Genetics Society of America, 2001, Červen, 2001, 158(3), 1253-1268 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <https://www.genetics.org/content/158/3/1253>
47. MARKOVÁ, K. *Uvedení do studia životního prostředí*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí n. Labem, Fakulta životního prostředí, 2014. ISBN 978-80-7414-8
48. MARSHALL, T. *V zajetí geografie: jak lze pomocí deseti map pochopit světovou politiku*. V Praze: Rybka Publishers, 2018. ISBN 9788087950494.
49. MASSON, S. Detailed Ethno-Racial Map of the World 2018: https://www.reddit.com/r/Masastan/comments/7wruln/detailed_ethnoracial_map_of_the_world_2018/. In: Reddit.com [online]. 2018 [cit. 2020-07-16].
50. MATĚJŮ, P. 2002. „*Social Capital. Problems of Its Conceptualization and Measurement in Transforming Societies*.“ [online]. Conference Paper 6. Social Capital: The Challenge of International Measurement. An international conference convened by the Organisation for Economic Co-operation and Development and the United Kingdom Office for National Statistics. London, UK, 25–27 September 2002. [cit. 14. 7. 2020]. Dostupné z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.125.3270&rep=rep1&type=pdf>
51. MCHENRY, H. M., P. S. RODMAN. Bioenergetics and the origin of hominid bipedalism. *American Journal of Physical Anthropology* [online]. 1980, (52), 103-106 [cit. 2020-07-14]. DOI: <https://doi.org/10.1002/ajpa.1330520113>

52. MISZTAL, B. A. Trust and cooperation: the democratic public sphere. *Journal of Sociology* [online].37(4), 371-386 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/144078301128756409>
53. Natural Capital World Map 2019 [online]. In: . 2019. Dostupné z: <http://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index/natural-capital>
- 54.
55. NEŠPOR, Zdeněk R. Sociologická Encyklopedie: Skupiny etnické. Sociologická encyklopedie [online]. 2018 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Skupiny_etnick%C3%A9_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Skupiny_etnick%C3%A9_(MSgS))
56. NEISS, M. B. Genetic influences on level and stability of self-esteem. *Journal of Sociology* [online]. 2006, 2006, 5(3), 247-266 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15298860600662106>
57. NETTLE, Daniel a Suzanne ROMAINE. *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages*. Praha: Oxford University Press, 2000. ISBN 9780198031185.
58. NOVOTNÝ, J., VOMELOVÁ, N., BERNACIKOVA, M., KAPOUNKOVÁ K., VOMELA, J. *Fyziologie člověka, pro studenty bakalářských oborů Tělesné Výchovy*. Brno: Fakulta sportovních studií, Masarykova Univerzita, 2014 [cit. 2020-07-14]. ISBN 978-80-210-7696-9.
59. OSTLER, N. *Říše Slova: Jazykové dějiny Světa*. Praha: BB art, 2007. ISBN 978-80-7381-152-5
60. ORTOVÁ, J. *Kapitoly z kulturní ekologie*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-872-7.
61. PAASI, A. *Commentary. Environment and Planning A: Economy and Space* [online]. 2010, 42(10), 2296-2301 [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1068/a42232>
62. PAASI, A. *Place and region: looking through the prism of scale*. Progress in human geography. 2004, 28(4), 536-546.
63. PAASI, A. *The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity*. *Fennia – International Journal of Geography* [online]. 1986, 164(1), 105-146 [cit.2020-07-16]. Dostupné z: <http://ojs.tsv.fi/index.php/fennia/article/view/9052/19829>
64. PETRUSEK, M., MAŘÍKOVÁ H., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-718-4310-5.

65. POCHEVILLE, A. *Handbook of Evolutionary Thinking in the Sciences*. Redakce Heams Thomas. Dordrecht: Springer, 2015. ISBN 978-94-017-9014-7. Kapitola *The Ecological Niche: History and Recent Controversies*, s. 547-586
66. Podmínky geografické. Sociologická encyklopedie [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Podm%C3%ADnky_geografick%C3%A9_\(M_SgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Podm%C3%ADnky_geografick%C3%A9_(M_SgS))
67. PORTES, A. *Social capital: Its origins and applications in modern sociology*. Annual review of sociology, 1998, 24.(1): 1-24.
68. PRED, A. *Place as Historically Contingent Process: Structuration and the Time-geography of Becoming Places*. Annals of the Association of American Geographers, 1984, 74, 279–297
69. PRITCHARD, E., EVANS, E. *Theories of Primitive Religion*. Oxford: Oxford University Press, 1965. ISBN 9780198231318.
70. PRITCHARD, E., EVANS, E. *The Life-giving Myth: and other essays*. 2. London: Tavistock, 1973. ISBN 978-0422755801
71. PORSE, S. Současné pozemní biomy podle vegetace. In: Wikipedia.org [online]. 2008 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vegetation-no-legend.PNG>
72. PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-7367-709-1.
73. PŘÍRODA [online]. 2020 [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%ADroda>
74. Putnam, R. D., LEONARDI, R., NANETTI, R. Y. 1993. *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
75. PUTNAM, R. D., et al. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and schuster, 2000.
76. RAK, R., MATYÁŠ, V., ŘÍHA, Z. *Biometrie a identita člověka ve forezních a komerčních aplikacích*. Praha: Grada, 2008. Profesionál. ISBN 978-80-247-2365-5.
77. RUDA, A. *Klimatologie a hydrogeografie pro učitele* [online]. Brno: Masarykova Univerzita, 2014 [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/ps14/fyz_geogr/web/pages/05-klima.html
78. SAPIR, E., MANDELBAUM, D. *Selected writings in language, culture and personality*. Berkley and Los Angeles, California: University of California Press, 1949. ISBN 978-0-520-01115-1.

79. SELINGER, V., VINAŘICKÝ, R., TREFNÝ, Z. *Fyziologie člověka: pro fakulty tělesné výchovy a sportu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.
80. SEMIAN, M. *Searching for the territorial shape of a region in regional consciousness: the Český Ráj (Bohemian Paradise), Czech Republic*. Moravian Geographical Reports, 2012, 20(2), 25-35.
81. SMART, N. *Dimensions of the Scared: Anatomy of the World Beliefs*. Berkley and Los Angeles, California: University of California Press, 1996. ISBN 0520219600.
82. Social Capital World Map 2019 [online]. In: . 2019. Dostupné z: <http://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index/social-capital>
83. SOKOL, J. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba. 2*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-7367-422-9.
84. SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-432-8.
85. STETS, J. E., BURKE, P. J. *Identity Theory and Social Identity Theory*. *Social Psychology Quarterly* [online]. 2000, 63(3) [cit. 2020-07-14]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2695870?origin=crossref>
86. STRYKER, S. *Identity salience and role performance: The relevance of symbolic interaction theory for family research*. *Journal of Marriage and the Family*, 1968, 558-564.
87. SWANN, W. B., BOSSON, J. *Self and Identity*. *Handbook of Social Psychology* [online]. Červen, 2010, , 589-628 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/227990708_Self_and_Identity/citation/#fullTextFileContent
88. ŠATAVA, L. *Národnostní menšiny v Evropě: encyklopedická příručka*. Praha: I. Železný, 1994. ISBN 80-7116-375-9.
89. ŠAFR, J., SEDLÁČKOVÁ, M. *Sociální kapitál: koncepty, teorie a metody měření*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7330-095-8.
90. ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. *Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of the Jeseník area as a partial aspect of their regional identity*. *Moravian geographical reports*, 2012, 20.2: 36-46.
91. ŠIFTA, M. (2012). *Hodnocení potenciálu pro formování regionální identity Frýdlantska*. Bakalářská práce, PřF UK, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.
92. ŠIFTA, M. *Symbolický tvar regionu a regionální výchova: příklad Frýdlantska*. *Geografické rozhledy*, 2013, 23(2): 16-18

93. ŠIFTA, M., CHROMÝ, P. *Symboly a identita regionu: analýza vnímání přírodních symbolů oblastí s intenzivně přeměněnou krajinou v Česku*. Geografický časopis, 2014, 66.4: 401-415.
94. TAJFEL, H., TURNER, AUSTIN, J. C., Worchel, W. G. *An integrative theory of intergroup conflict. Organizational identity: A reader*, 1979, 56:65.
95. TEILHARD DE CHARDIN, P. *Vesmír a lidstvo*. Vyšehrad: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-043-5.
96. TEILHARD DE CHARDIN, P. *Místo člověka v přírodě*. Praha: Svoboda-Libreta, 1993. ISBN 80-205-0309-9.
97. TEMPLETON, A. *Out of Africa again and again*. *Nature* [online]. 3. 1. 2002, (416), 45-51 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <https://www.nature.com/articles/416045a>
98. The Atlas of Faiths. [online]. Encyclopedia Britannica, 2003, 2007 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: http://www.subzeroblue.com/archives/2007/07/atlas_of_faiths.html
99. The Migration of Anatomically Modern Humans. In: Reddit.com [online]. 2018 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/6nwf8p/the_migration_of_anatomically_modern_humans/
100. THRIFT, N. *On the Determination of Social Action in Space and Time*. *Society and Space*, 1983, 1, 23–57
101. UPHOFF, N. „*Understanding Social Capital: Learning from the Analysis and Experience of Participation*.“ Pp. 215–249 in P. Dasgupta, I. Serageldin (eds.). *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, 6.2: 215-249 Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=6PZ8bvQQmxEC&oi=fnd&pg=PA215&dq=Understanding+Social+Capital:+Learning+from+the+Analysis+and+Experience+of+Participation&ots=EIrhYadOZe&sig=hctsaMzxy4-SpN1pdN6lSrRrhk&redir_esc=y#v=onepage&q=Understanding%20Social%20Capital%3A%20Learning%20from%20the%20Analysis%20and%20Experience%20of%20Participation&f=false
102. VENCÁLEK, J. *Protisměry územní identity. Český Těšín: Olza*, 1998. ISBN 80-86082-10-5.
103. VERNADSKIJ, V. I. *The Biosphere*. New York: Springer Science+Business Media New York, 1998. ISBN 978-0-387-98268-7.
104. VLACHOVÁ, K., a kol. *Národní identity a identifikace: Česká republika - Visegrádská čtyřka - Evropská unie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2015. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-188-6.

105. WELLS, S. *Adam a jeho rod: genetická odysea člověka*. Praha: Dokořán, 2005. Aliter (Argo: Dokořán): Dokořán). ISBN 80-865-6979-9.
106. World Map of Y-DNA Haplogroups: Dominant Haplogroups in Pre-Colonial Populations with Possible Migrations Routes. In: Wikipedia.org [online]. 2017 [cit. 2020-07 16]. Dostupné z: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:World_Map_of_Y-DNA_Haplogroups1.png
107. World Population Density [online]. In: 2015. Dostupné z: http://geostata.com/world-population-density/?fbclid=IwAR162g32bDuB_Jgo9v6WM8LY0LnUkDL4zzlnCCTGzHcGpoJqiykPrFK4DNM

Seznam příloh

Příloha č. I: Současné pozemní biomy podle vegetace

Příloha č. II: World Map of Y-DNA Haplogroups

Příloha č. III: Detailní etnicko-rasová mapa světa 2018 (Detailed Ethno-Racial Map of the World 2018)

Příloha č. IV: Barva lidské kůže ve 21. století

Příloha č. V: Migrace anatomicky moderních lidí

Příloha č. VI: Příklady jazykových rodin (Examples of language families);

Příloha č. VII: Atlas víry (The Atlas of Faiths);

Příloha č. VIII: 3D model reliéfu s topografickou výškou hor a hloubkou oceánů

Příloha č. IX: Světová mapa sociálního kapitálu (Social Capital World Map 2019)

Příloha č. X: Hustota zalidnění (World Population Density)

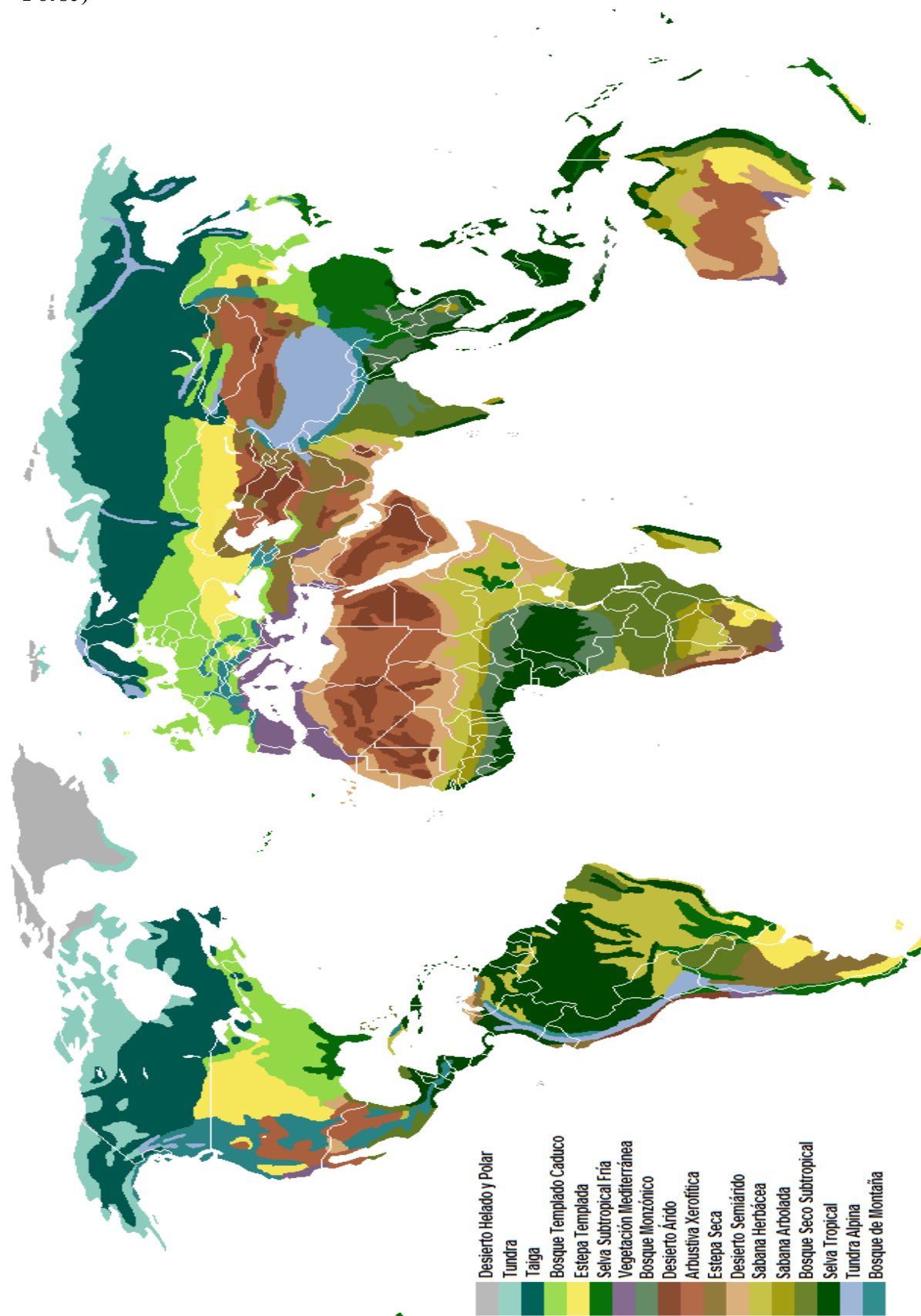
Příloha č. XI: Světová mapa přírodního kapitálu (Natural Capital World Map)

Příloha č. XII: Průměrné IQ (Average IQ by Country)

Příloha č. XIII: Světová mapa intelektuálního kapitálu (World Map Of Intellectual capital 2019)

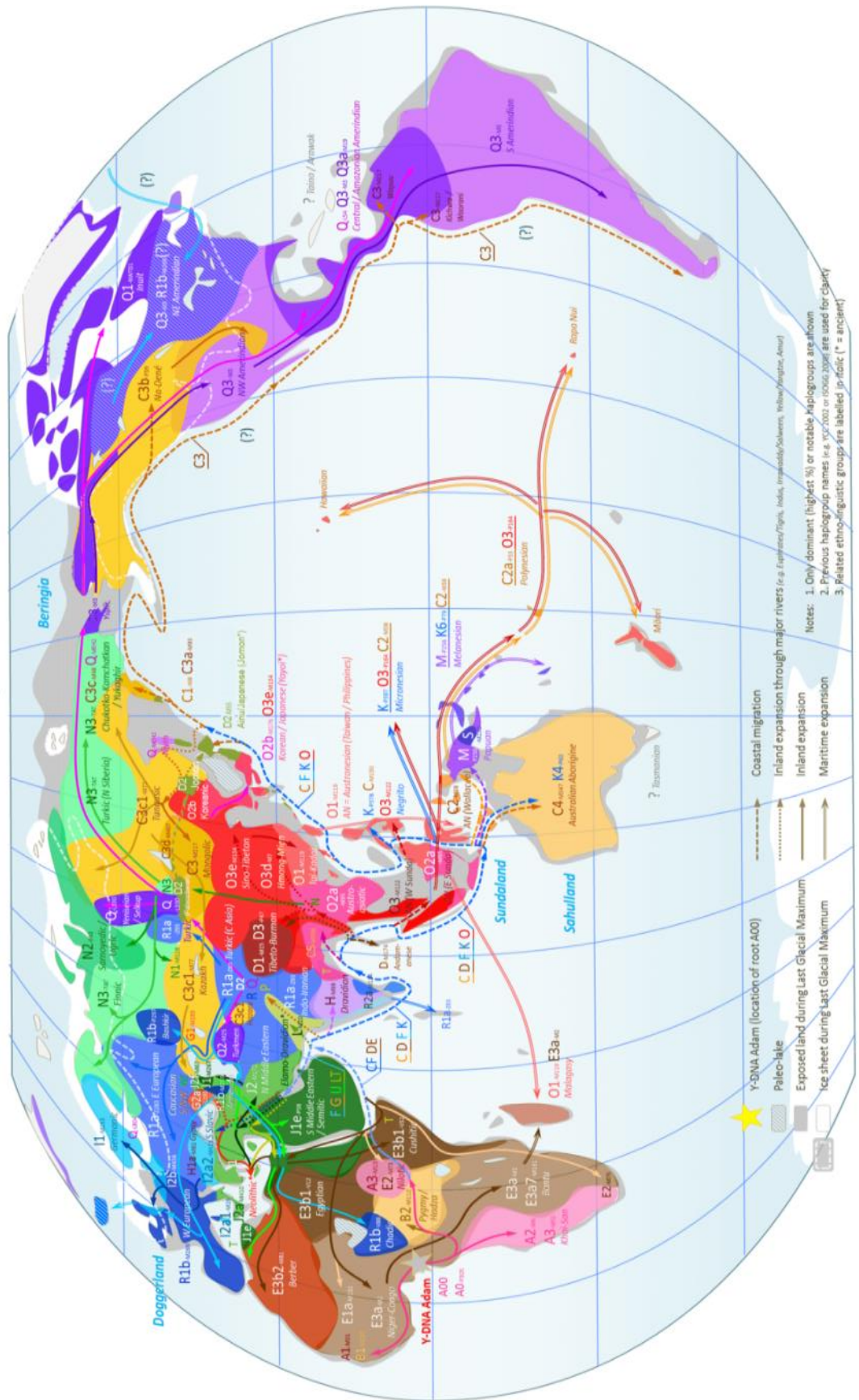
Příloha XIV: Global Peace Index 2019

Příloha č. I: Současné pozemní biomy podle vegetace (zdroj: wikipedia.org, autor: S. Porse)

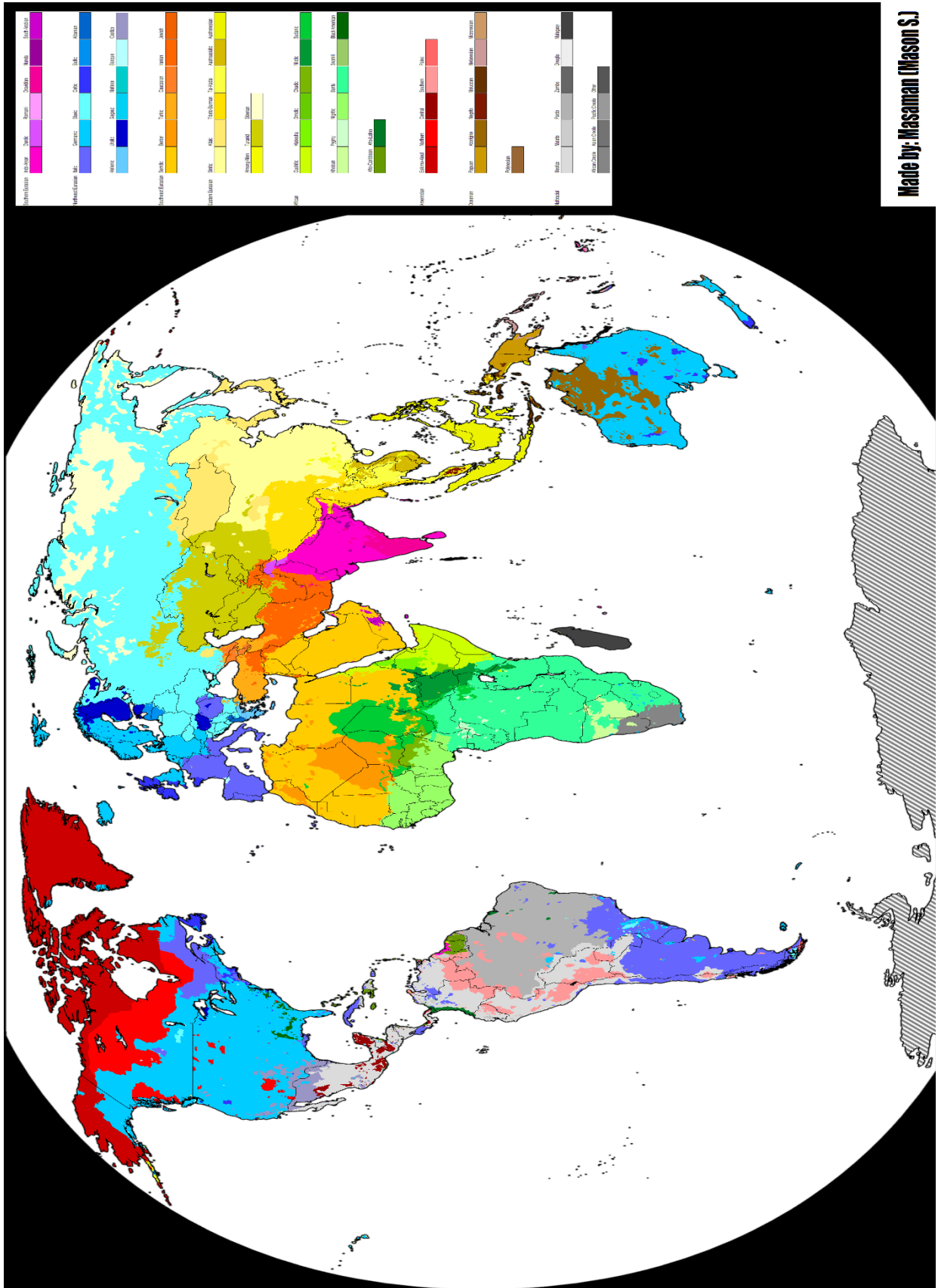

Příloha č. II: World Map of Y-DNA Haplogroups (zdroj: wikipedia.org)

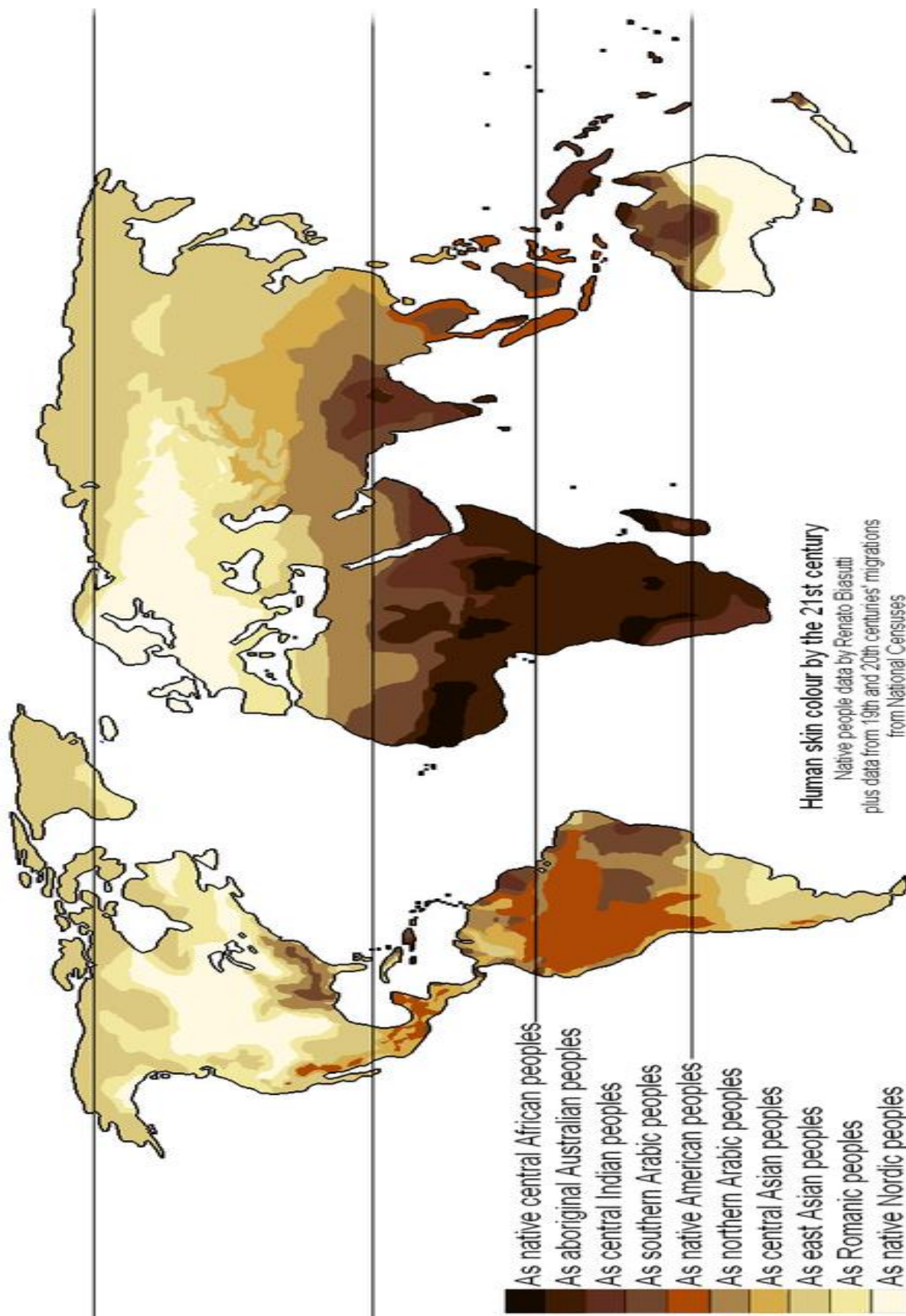
World Map of Y-DNA Haplogroups
 Dominant Haplogroups in Native Populations
 with Possible Migration Routes

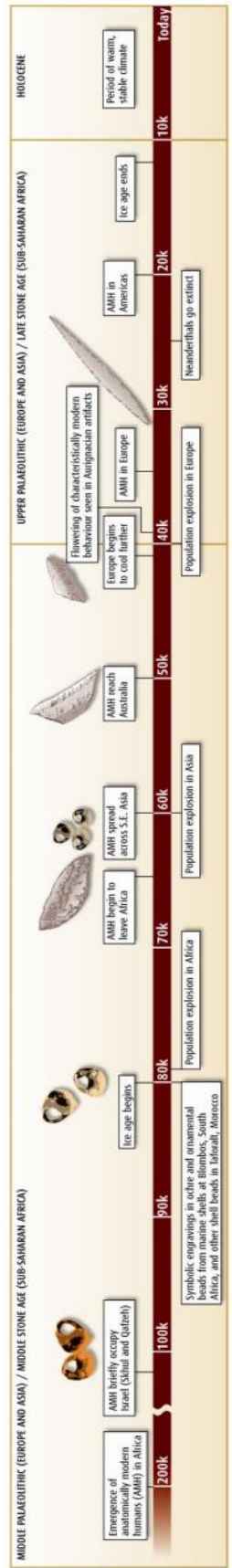
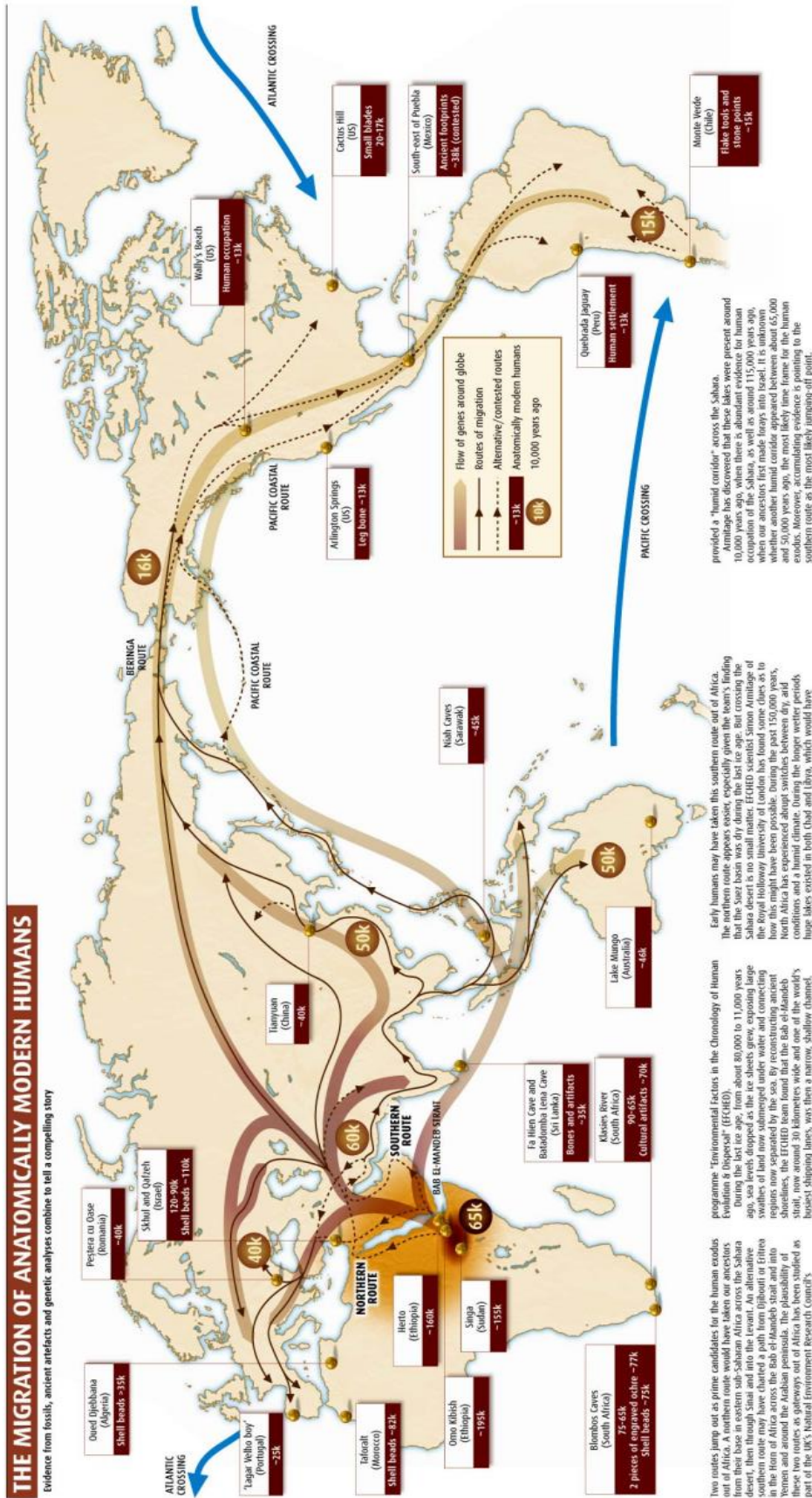
Příloha č. III: Detailní etnicko-rasová mapa světa 2018 (Detailed Ethno-racial Map of World 2018); (zdroj: reddit.com; autor: Mason S.)

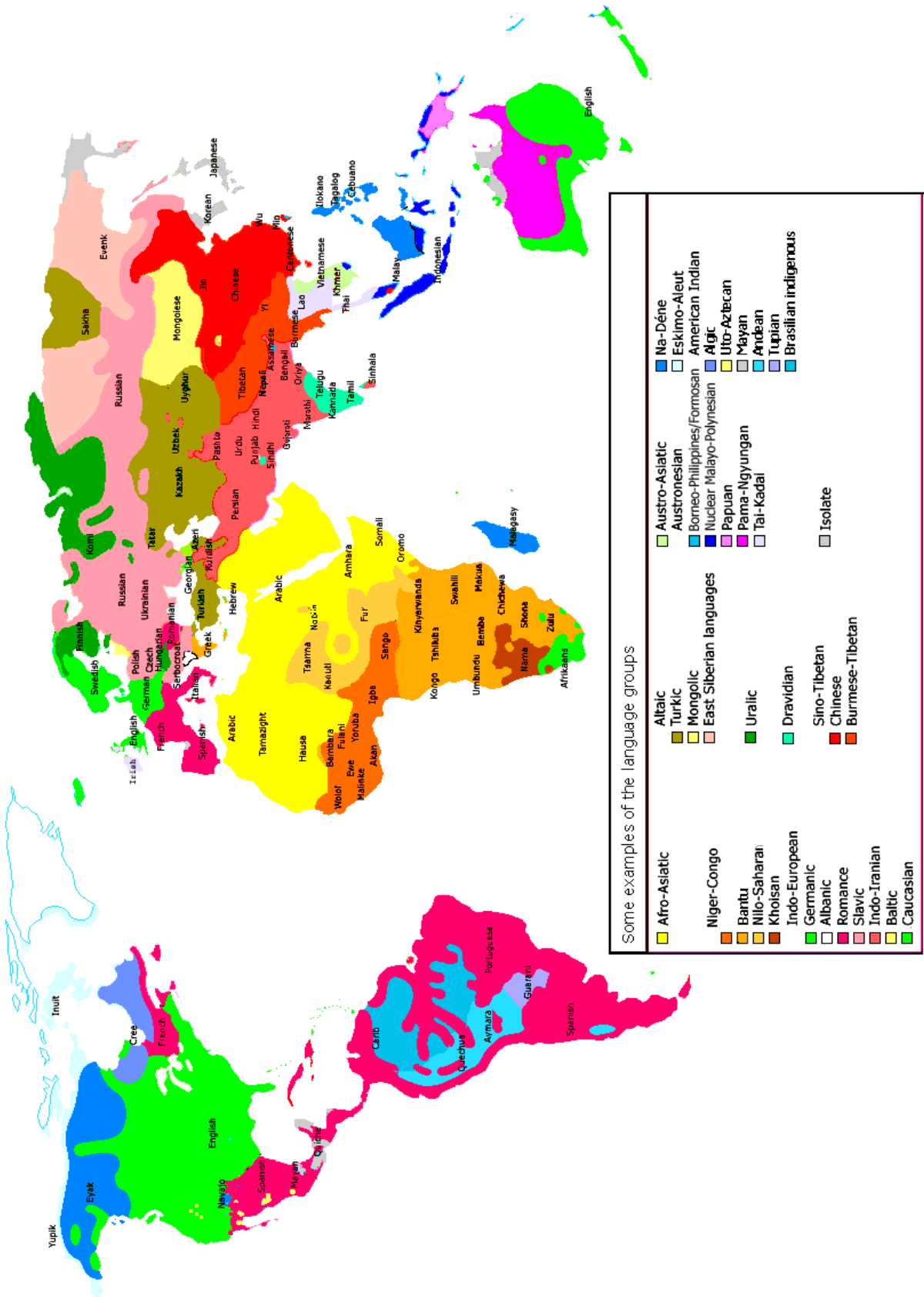
Příloha č. IV: Barva lidské kůže ve 21. století (zdroj: *imagenesmy.com*; autor: *Renato Biasutti*)

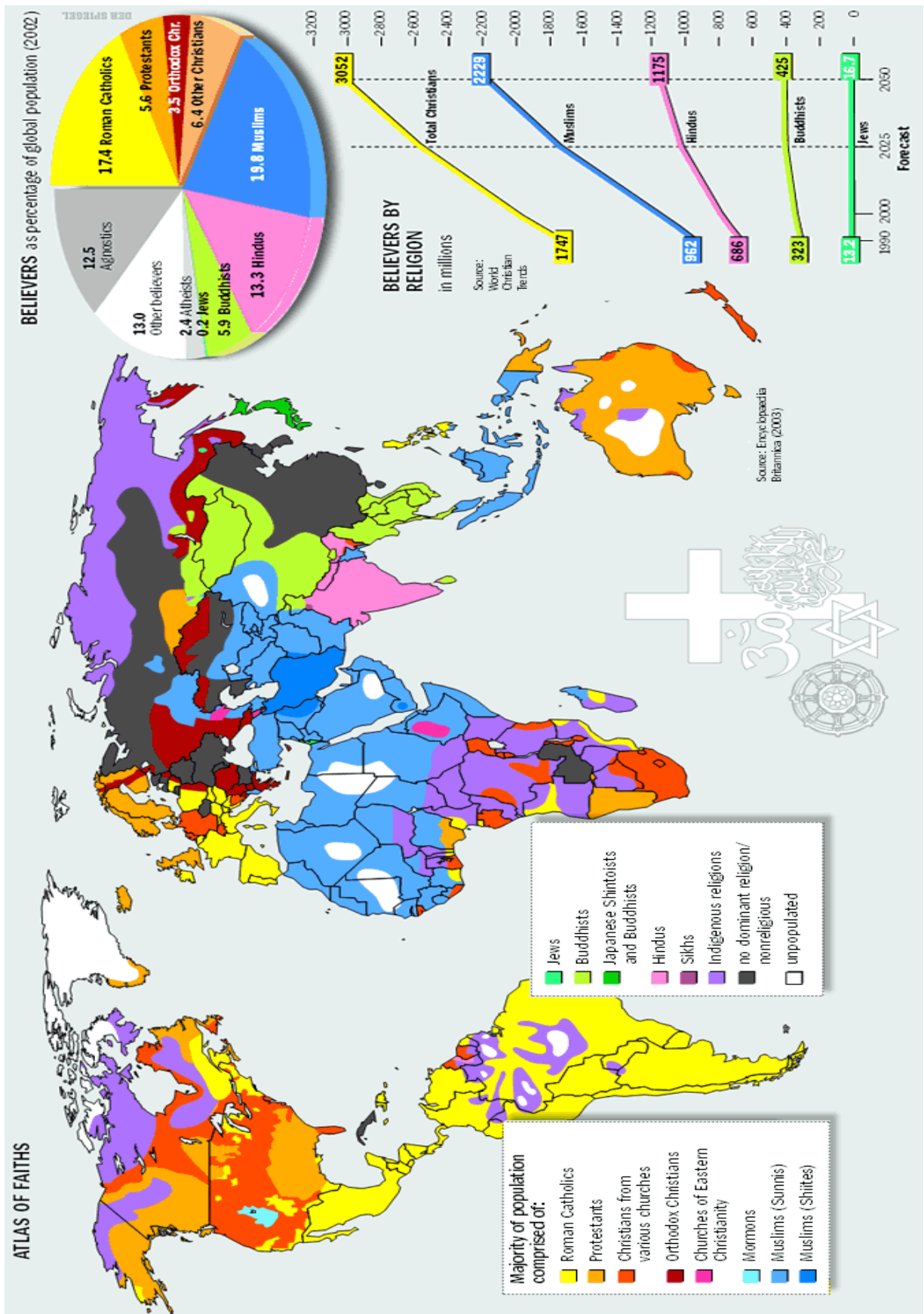
Příloha č. V: Migrace anatomicky moderních lidí; (zdroj: reddit.com)

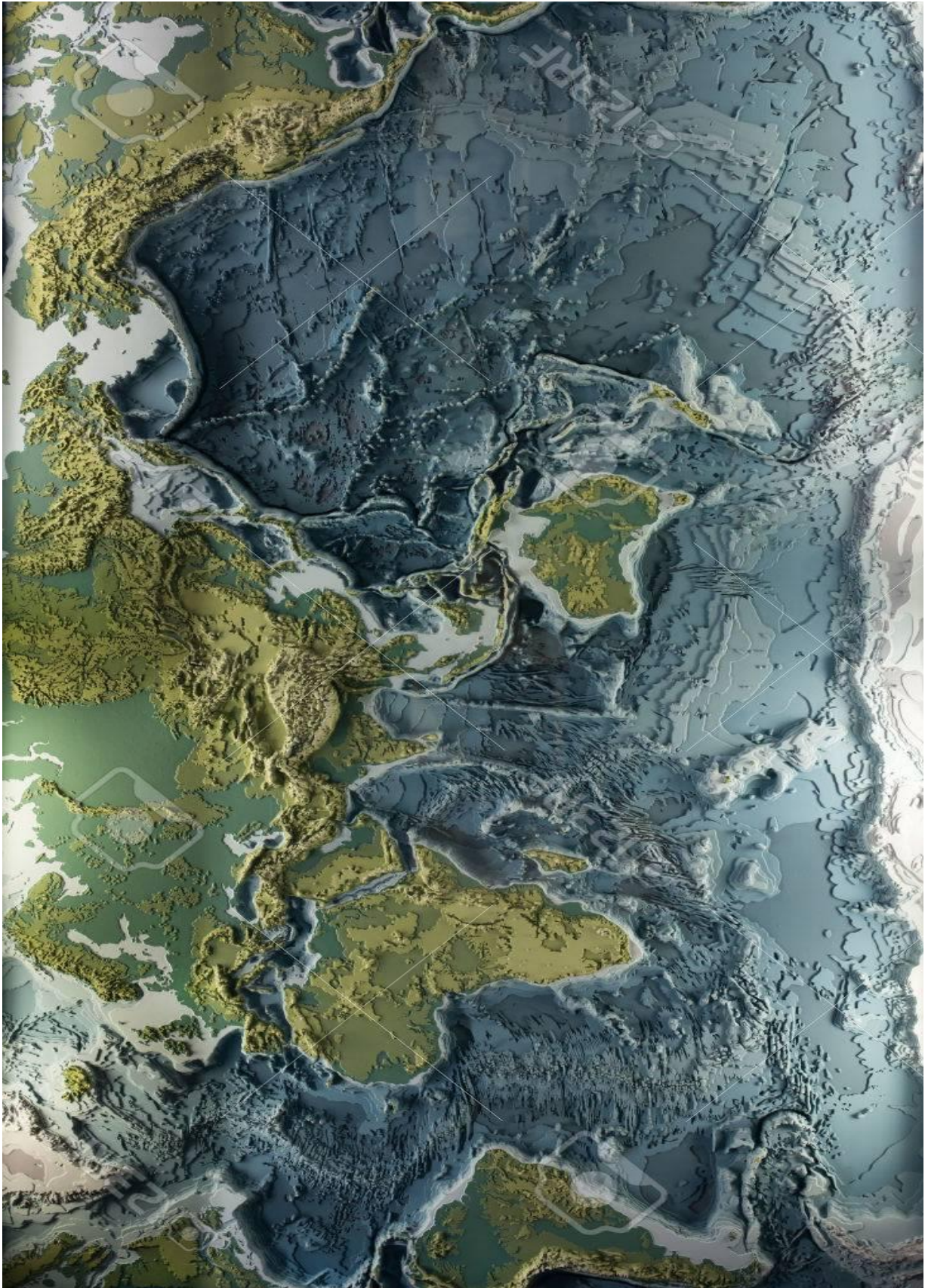
Příloha č. VI: Příklady jazykových rodin (Examples of language families); (zdroj: pinterest.com)

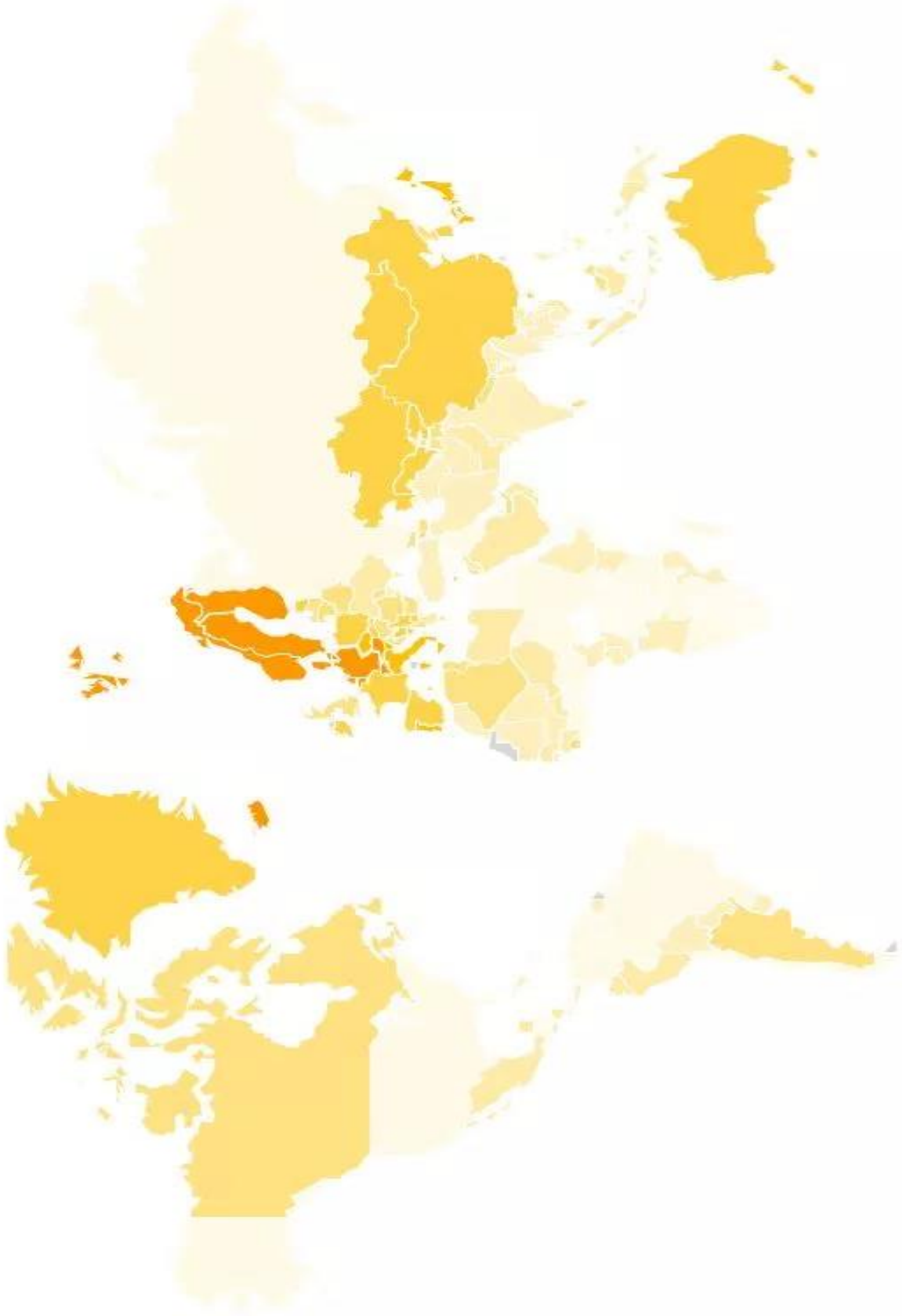
Příloha č. VII: Atlas víry (The Atlas of Faiths); (zdroj: subzeroblue.com)

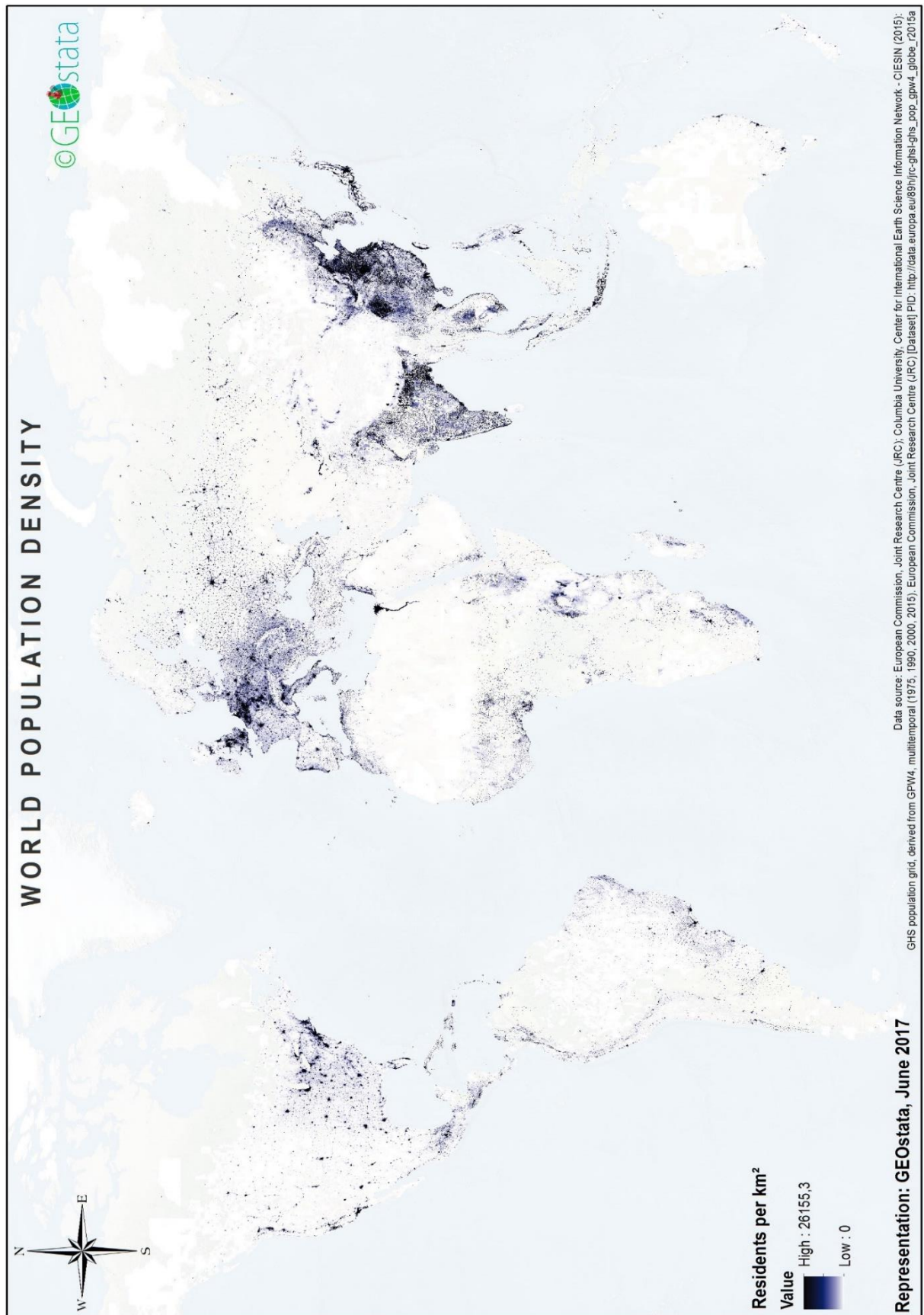
Příloha č. VIII: 3D model reliéfu s topografickou výškou hor a hloubkou oceánů (zdroj: 123rf.com)

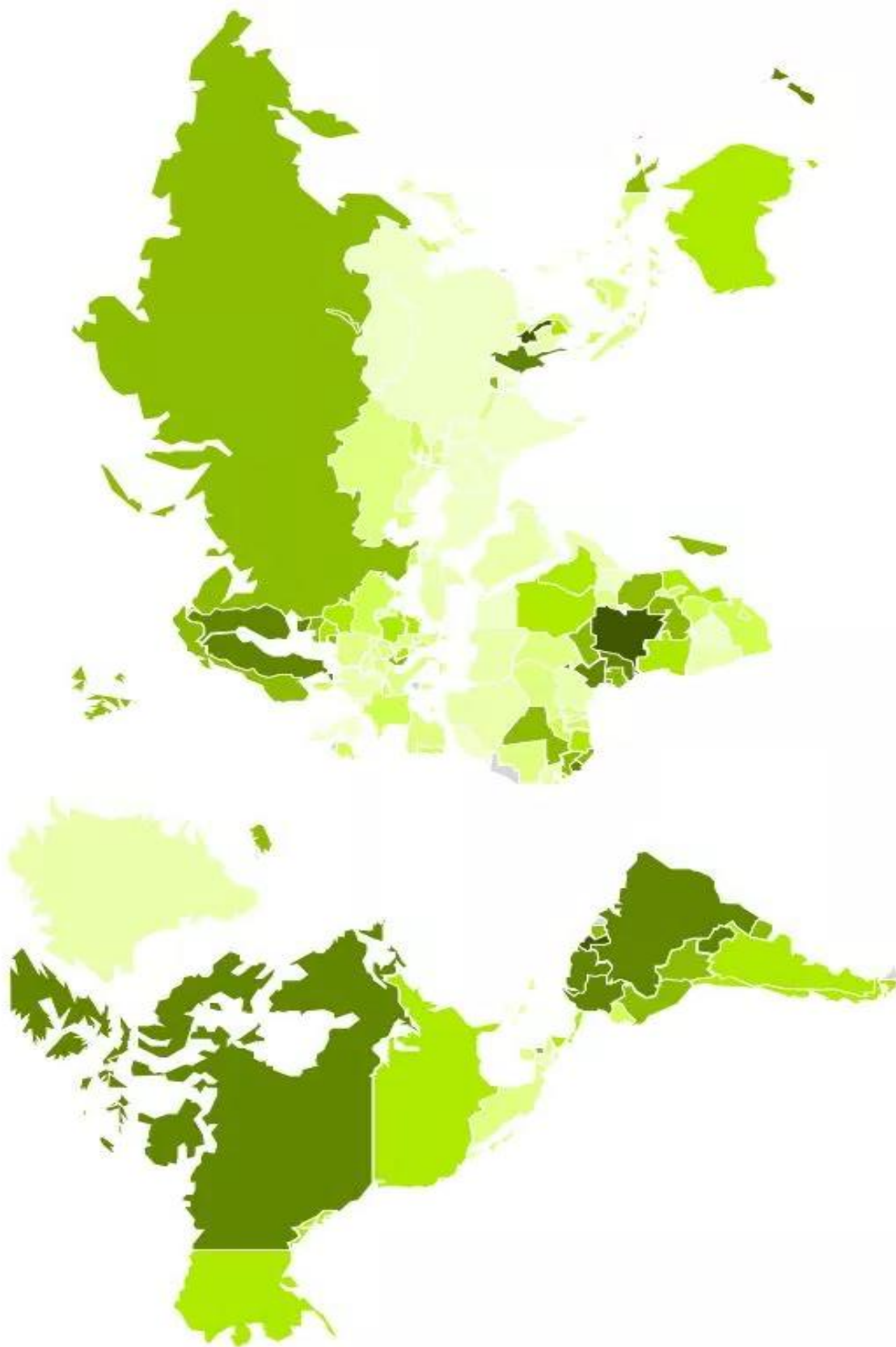
**Příloha č. IX: Světová mapa sociálního kapitálu (Social Capital World Map 2019);
(zdroj: *solability.com*)**

Příloha č. X: Hustota zalidnění (World Population Density); (zdroj: geostata.com)

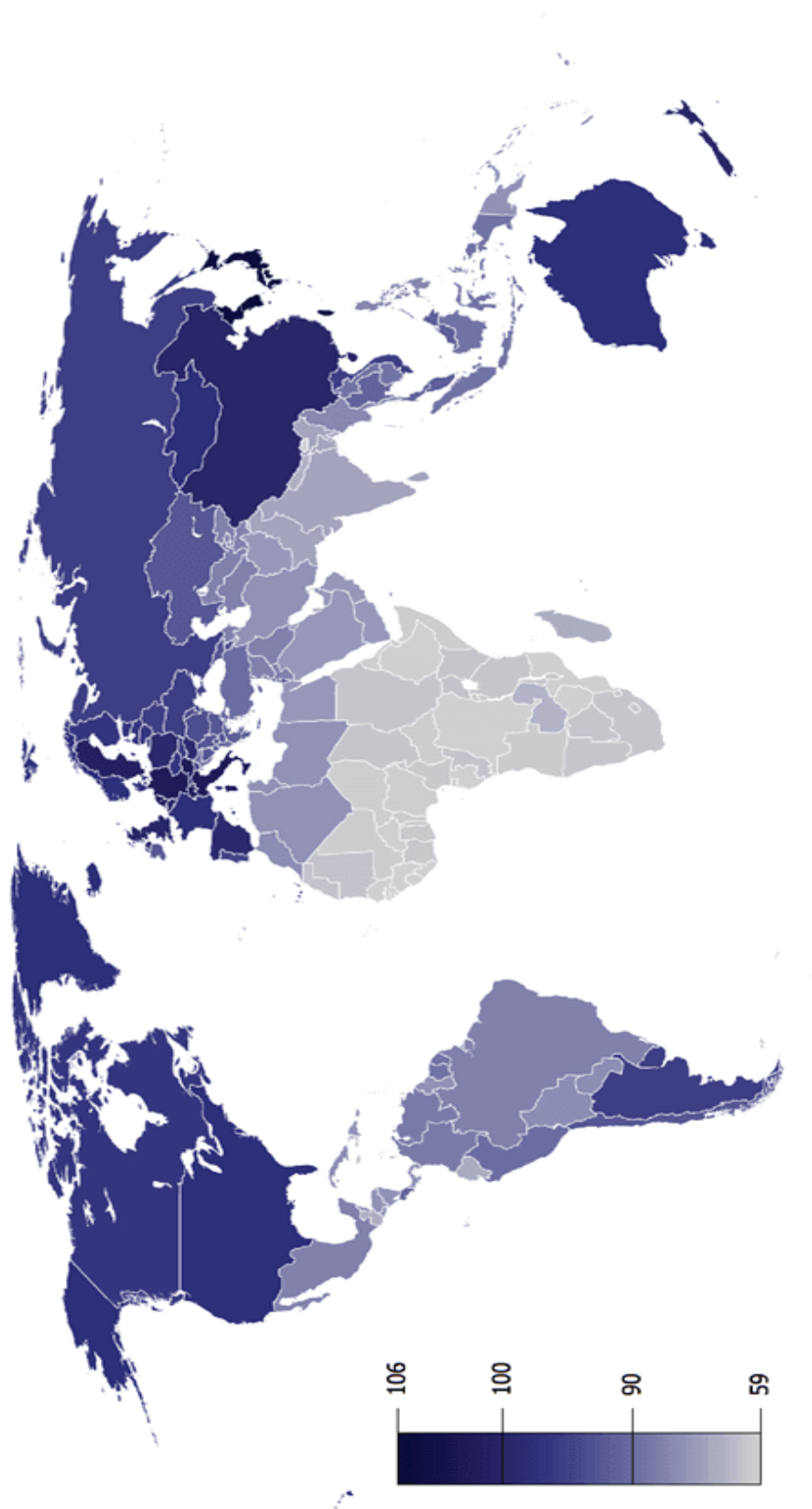

**Příloha č. XI: Světová mapa přírodního kapitálu (Natural Capital World Map) 2019;
(zdroj: solability.com)**

Average IQ by country – Lynn and Vanhanen

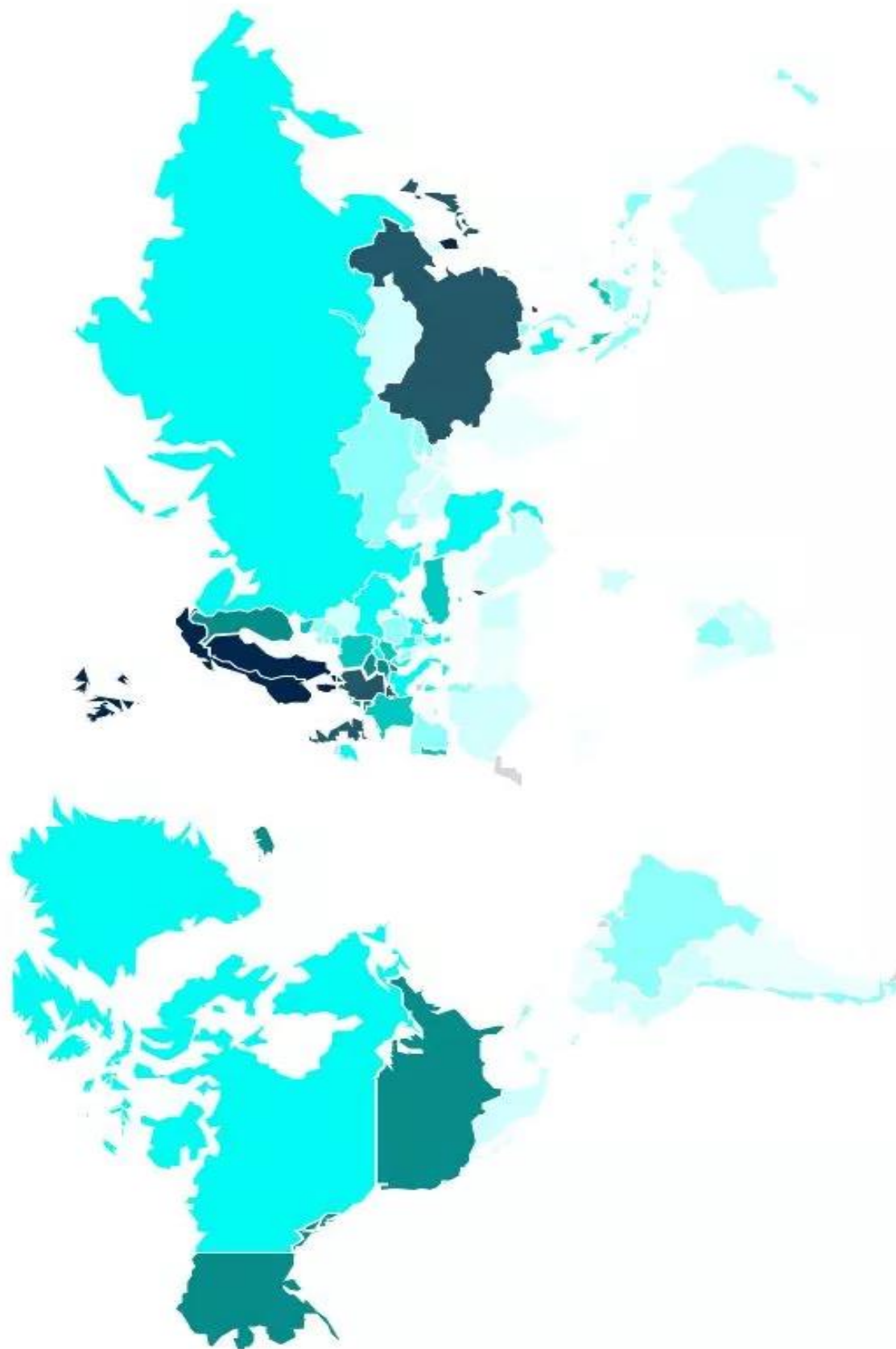
The research conducted by Richard Lynn and Tatu Vanhanen is not endorsed or supported by Our World in Data. The objection to the results and conclusions of the authors is explained at ourworldindata.org/data/education-knowledge/intelligence/.

Data source: Intelligence and the Wealth and Poverty of Nations (2009) by Richard Lynn and Tatu Vanhanen

Licensed under CC-BY-SA by the author Max Roser.

Příloha č. XIII: Světová mapa intelektuálního kapitálu (World Map Of Intellectual capital 2019); (zdroj: *sustainability.com*)

Příloha XIV: Global Peace Index 2019 (zdroj: impaker.com)

